

Die duiwe van Botala

Engela van Rooyen

'n Onderwysersgids
deur

Johan Murray

Eerste uitgawe in 2007 deur Tafelberg-Uitgewers,
'n afdeling van NB Uitgewers (Edms.) Bpk
Heerengracht 40, Kaapstad
Uitgebrei en bygewerk deur Elna Harmse en Willem Nezar
Bandontwerp en tipografie deur Mckore Graphics
Ikone deur Judy Shaul
Geset in 10 op 12 pt Times LT Std deur Mckore Graphics
Gedruk en gebind deur Paarl Print, Oosterlandstraat, Paarl, Suid-Afrika

Alle regte voorbehou

Geen gedeelte van hierdie boek mag sonder die skriftelike verlov van die uitgewer gereproduseer of in enige vorm of deur enige elektroniese of meganiese middel weer-gegee word nie, hetsy deur fotokopiëring, skyf- of bandopname, of enige ander stelsel vir inligtingsbewaring of -ontsluiting

ISBN -10: 0-624-04397-5

ISBN -13: 978-0-6240-4397-3

Inhoudsopgawe

Vooraf

Algemene inleiding: die kurrikulum	1
Algemene inleiding: jeugliteratuur	6
Werkswyse en benadering van hierdie Onderwysersgids	8

Deel 1: Agtergrond

Inleiding tot hierdie afdeling	13
Die skrywer	15
Wat is <i>ubuntu</i> ?	20

Deel 2: Voor die lees

Inleiding tot hierdie afdeling	22
Die voorblad	23
Die titel en flapteks	24
Algemene literêre teorie	25

Deel 3: Tydens die lees

Inleiding tot hierdie afdeling	39
Vrae: Hoofstuk 1–11	39

Deel 4: Na die lees

Inleiding tot hierdie afdeling	83
Leerders se response op <i>Die duiwe van Botala</i>	84
Die literêre kenmerke van <i>Die duiwe van Botala</i>	85
Kritiek op <i>Die duiwe van Botala</i>	96

Assesseringsbylaag

Kritieke en Ontwikkelingsuitkomst	103
Leeruitkomst en Asseseringstandaarde	103
Assesering	114
Rubrieke en merklyste wat vir daaglikse assesering gebruik kan word	116
Asseseringsriglyne vir Graad 9	119
Asseseringsrubrieke vir spesifieke Graad 9-aktiwiteite	121
Asseseringsriglyne vir Graad 10–12	128
Rubrieke wat vir die Asseseringsprogram gebruik kan word	131

Bronne	141
---------------------	-----

Die skrywer van die gids	142
---------------------------------------	-----

Vooraf

Algemene inleiding: die kurrikulum

Hierdie Onderwysersgids is gebaseer op die beginsels van Uitkomsgebaseerde Onderrig (UGO) soos uiteengesit in die Departement van Onderwys se dokumente getiteld *Nasionale Kurrikulumverklaring Graad 10–12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Huistaal, Eerste Addisionele Taal* en *Tweede Addisionele Taal*, sowel as *Hersiene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R–9 (Skole) Tale: Afrikaans Huistaal, Eerste Addisionele Taal* en *Tweede Addisionele Taal*.

UGO het betrekking op voorafbepaalde uitkomst wat berus op beginsels soos:

- kennis, vaardighede en waardes wat die leerders sal benodig
- fokus op die leerders
- geïntegreerde leerervarings
- die assessering van leerders in lewensegte situasies
- prosesse en produkte van leer
- lewenslange leer.

In Graad 9 word leerders voorberei op Verdere Onderwys en Opleiding (VOO) en vir die volwasse wêreld van leef en werk. Hulle moet dus hoë vlakke van vaardigheid in luister, praat, lees, skryf en dink demonstreer.

In Graad 10–12 word leerders op meer gekonsentreerde wyse voorberei op hul naderende kontak met die wêreld van werk. Hulle moet gesonde waardes hê en optree in die belang van 'n samelewing wat gegrond is op respek vir demokrasie, gelykheid, menswaardigheid en sosiale geregtigheid soos dit in die Grondwet voorgehou word. Hulle moet ook die vermoë demonstreer om logies, ontledend, holisties en lateraal te dink. Hulle moet vaardighede vanaf bekende na onbekende situasies kan oordra.

Vir Graad 10–12 leerders om toegepaste bekwaamheid te verwerf, moet hulle hul kennis en vaardighede oor vakgebiede en -terreine heen integreer. Toegepaste bekwaamheid is die integrasie van praktiese, grondliggende en besinnende bekwaamhede. Die Nasionale Kurrikulumverklarings (NKV's) staan hierdie geïntegreerde leer van teorie, praktyk en nadenke voor.

Die NKV's is gerig op die bevordering van toewyding asook bekwaamheid onder onderwysers wat vir die ontwikkeling van hul eie Leerprogramme verantwoordelik sal wees. Die Departement van Onderwys voorsien beleidsriglyne wat op elke Leerareastelling gegrond is.

Die onderliggende beginsels en waardes van die NKV Leerareastellings stut as 't ware die Leerprogramme. Waar die Leerareas die begrippe, vaardighede en waardes wat bereik moet word op 'n graad vir graad grondslag stipuleer, spesifiseer die Leerprogramme die omvang van leer- en assesseringsaktiwiteite vir elke fase. Leerprogramme bevat ook werkskodes wat die tempo en volgorde van hierdie aktiwiteite elke jaar voorsien, asook voorbeelde van lesplanne wat in enige klasperiode geïmplementeer kan word.

Die Taalleerarea – Afrikaans

In die Algemene-Onderrig-en-Opleidingband (AOO) word tale in die Taalleerarea gedek;

in die Verdere-Onderwys-en-Opleidingband (VOO: Graad 10–12) skakel die leerveld Tale in by die Suid-Afrikaanse Kwalifikasie-owerheid (SAKO) se organiseringsleerveld: Kommunikasiestudies en Taal. Ter wille van kontinuïteit word dieselfde organiseringsbeginsels gebruik en daarom kan sowel AOO- as VOO-vlakke in een Onderwysersgids, soos dié een, gedek word.

Verskillende benaderings tot Huistaal, Eerste Addisionele Taal en Tweede Addisionele Taal

Net soos al die ander amptelike tale word die Leerarea vir Afrikaans in drie dele aangebied, elk met sy eie inhoud: Huistaal (HT), Eerste Addisionele Taal (EAT) en Tweede Addisionele Taal (TAT). Elke deel word op 'n ander wyse benader. Die aktiwiteite en assesserings in hierdie Onderwysersgids is gebaseer op die Leeruitkomste (LU's) vir Graad 9–12 Afrikaans HT, EAT en TAT. Assesseringsrubrieke en bykomende assesseringsaktiwiteite vir Graad 10–12 word verskaf in die bylaag tot hierdie boek.

HT

Die Assesseringstandaarde (AS'e) vir HT het die uitgangspunt dat leerders skool toe kom met die vermoë om die taal te verstaan en te praat. Die AS'e ondersteun die ontwikkeling van hierdie bekwaamheid, veral betreffende verskillende tipes geletterdheid (lees, skryf, kyk en kritiese geletterdheid). Die AS'e stel 'n sterk kurrikulum daar wat die taal van onderrig en leer ondersteun.

EAT

Die Assesseringstandaarde vir Afrikaans as EAT in Graad 9 gaan van die vertrekpunt uit dat leerders nie noodwendig enige kennis van Afrikaans dra wanneer hulle in Graad 1 by die skool aankom nie. Die kurrikulum begin deur die leerders se vermoë om die taal te verstaan en te praat, te ontwikkel. Dis op hierdie grondslag wat geletterdheid gebou word. Leerders is in staat om die geletterdhede wat hulle in hul HT verwerf het, na hul EAT oor te dra. Die kurrikulum voorsien goeie ondersteuning aan daardie leerders wat hul EAT as 'n taal van onderrig en leer gaan gebruik. Teen die einde van Graad 9 behoort hierdie leerders hul HT en EAT doeltreffend en met selfvertroue vir verskeie doeleindes, insluitende leer, te kan gebruik.

TAT

Die AS'e vir die TAT is bedoel vir leerders wat Afrikaans as 'n derde taal aanleer. Die AS'e verseker dat leerders Afrikaans vir algemene kommunikatiewe doeleindes kan gebruik. Die AS'e neem ook aan dat daar minder tyd aan die aanleer van Afrikaans as aan die HT of EAT afgestaan sal word.

Die leeruitkomste (LU's) vir Taal

LU fokuspunte vir Afrikaans HT en EAT Graad 9

LU1 Luister

LU2 Praat

LU3 Lees en kyk

LU4 Skryf
LU5 Dink en redeneer
LU6 Taalstruktuur en -gebruik

LU fokuspunte vir Afrikaans TAT Graad 9

LU1 Luister
LU2 Praat
LU3 Lees en kyk
LU4 Skryf
LU6 Taalstruktuur en -gebruik

LU fokuspunte vir Afrikaans HT, EAT en TAT Graad 10–12

LU1 Luister en Praat
LU2 Lees en Kyk
LU3 Skryf en Aanbied
LU4 Taal

- Die eerste vier LU's vir Graad 9 dek verskillende taalvaardighede – luister, praat, lees, kyk en skryf. Vir Graad 10–12 word hierdie fokusareas deur die eerste vier uitkomstede gedek, met 'n bykomstige fokus op aanbieding.
- LU5 vir Graad 9 en gaan oor die gebruik van tale vir dink en redeneer. Hierdie uitkoms is nie in die kurrikulum vir TAT opgeneem nie, aangesien die oogmerk nie is om leerders voor te berei om hierdie taal as taal van onderrig en leer te gebruik nie.
- LU6 vir Graad 9 en LU4 vir Graad 10–12 fokus op die kern van taalkennis – klanke, woorde en grammatika – in tekste.

Fokus

Wanneer jy *Die duiwe van Botala* saam met jou leerders bestudeer, moet jy in gedagte hou dat die voorgeskrewe letterkundeteks net een van drie dele in die literatuurkomponent van die Taalkurrikulum is (die ander twee is digkuns en drama). Die fokus in hierdie Onderwysersgids is dus op daardie AS'e wat direk met verhale of novelles verband hou. Aktiwiteite is egter só ontwerp dat aspekte van taal, lees en kyk, praat en aanbieding wat deur ander AS'e gedek word, met die studie van die letterkundeteks geïntegreer word. Wanneer die leerders byvoorbeeld die omslagontwerp van hierdie bepaalde storieboek bekyk en ontleed, doen hulle ook werk wat vereis word vir die lees, besigtiging en begrip van advertensies.

Die leerders sal langer tekste as in laer grade skryf. Hulle moet ook tekste lees wat visuele, grafiese en syfermateriaal insluit (byvoorbeeld foto's en statistieke). Hulle moet vaardig raak in ontwerp en uitleg en sal leer hoe om op verskillende maniere vir verskillende doeleindes te lees; hul leesspoed verbeter; tekste vluglees en herlees; tekste opsom; naslaanbronne soos woordeboeke, ensiklopedieë en die Internet gebruik en tekste en inligting krities benader. Hierdie vaardighede word almal in dié gids aangespreek.

Die lys van aanbevole werke vir Graad 9–12 sluit in fiksie (soos die verhaal wat

nou bestudeer word) en multimediatekste soos films en video's, CD-ROM's en die Internet (waar dit beskikbaar is). Onderwysers word derhalwe met tussenposes in hierdie Onderwysersgids aangemoedig om multimediatekste te gebruik om leerders se begrip van temas wat in die letterkundeteks voorkom, te verbeter.

Bystand aan leerders met spesifieke leesprobleme

Stel eers vas watter spesifieke probleme leerders met leesprobleme ervaar voordat jy met onderrig en leer begin (verwys na die gedeelte oor aanvangsassessering in die Bylaag tot hierdie gids). Probleme wat algemeen voorkom, sluit in moeilike woordeskat in verhale, die pas waarteen nuwe woorde aangeleer moet word, die min tyd wat vir die aanleer van nuwe woorde beskikbaar is en nuwe begrippe in die teks.

Swak lesers sal individuele simbole en woorde probeer ontsyfer in plaas daarvan om betekenis uit die teks as geheel te probeer vind. Hulle doen nie voorspellings nie, maak nie gevolgtrekkings nie en sien nie ooreenkomste en verskille raak nie.

Sodanige lesers sal met groter begrip lees indien hulle oor iets lees wat reeds aan hul bekend is, indien hulle in die inhoud belangstel en as hulle weet hoe verskillende elemente van die teks, soos lettertipes en opskrifte, die betekenis beïnvloed.

Hierdie Onderwysersgids bied hulp aan swak lesers deur jou, die onderwyser, aan te moedig om hardop voor te lees terwyl leerders in hul boeke volg, sodat swak lesers nie by individuele woorde of klanke vashaak en sodoende vergeet wat hulle gelees het teen die tyd wat hulle die einde van die sin bereik nie. Leerders kry spesifieke opdragte soos om 'n teks te vgluees of te herlees. Hulle word gelei om in te sien dat veranderinge in lettertipe of ander uitleg-elemente betekenisverandering kan aandui. Aktiwiteite wat in hierdie gids ingesluit is, help die leerders om voorspellings te maak, tot gevolgtrekkings te kom en vergelykings te tref.

Integrasie met waardes, inheemse kennisstelsels en etiese kwessies soos menseregte en omgewingsbewaring

Waardes, vaardighede en kennis wat aangespreek word, word telkens aan die begin van elke deel van hierdie Onderwysersgids gelys.

Waardes

Net soos ander tekste, weerspieël die letterkundeteks wat die leerders nou bestudeer sekere waardes, wat positief (byvoorbeeld demokraties) of negatief (byvoorbeeld seksisties of rassisties) kan wees. Hierdie waardes is nie altyd opvallend nie. Leerders moet bewus en krities raak teenoor die waardes wat in letterkundige tekste vooropgehou word.

Wanneer leerders aktiwiteite doen wat vereis dat hulle die waardes in hierdie teks ontleed en/of bevraagteken, leer hulle hoe die teks 'n bepaalde siening van mense en gebeure handhaaf. Hulle sal ook die kritiese vaardighede ontwikkel om sodanige sienings en gepaardgaande waardes te ondersoek en, waar nodig, teen te staan.

Om beredeneerde menings oor etiese kwessies en waardes te kan verwoord en om krities met 'n verskeidenheid tekste te kan omgaan, is twee van die oogmerke van die Kritieke en Ontwikkelingsuitkomst van die kurrikulum vir Graad 9–12 leerders.

Van die temas en subtemas wat in hierdie letterkundeteks voorkom, is ras, klas, kultuur, ideologie, geloofstelsels, geslagsgelykheid, vryheid van spraak en menseregte. Deur by hierdie teks betrokke te raak, sal die leerders hul eie waardestelsel ontwikkel en die perspektiewe, waardes en magsverhoudings wat in die teks verskans is, kan bevraagteken.

Inheemse kennisstelsels

In die sestigerjare het die teorie van veelvuldige tipes intelligensie opvoedkundiges gedwing om te erken dat daar baie maniere is waarop inligting verwerk en sin in die wêreld gevind word en dat, sou intelligensie opnuut omskryf word, 'n mens hierdie verskillende benaderings in berekening moes bring. Tot op daardie tydstip het die Westerse wêreld net waarde geheg aan logiese, wiskundige en spesifieke taalvaardighede en mense net as “intelligent” beskou wanneer hulle op hierdie terreine uitgeblink het. Deesdae erken ons egter die wye verskeidenheid kennissisteme waardeur mense die wêreld waarin hulle woon, verstaan en daaraan betekenis gee.

Inheemse kennisstelsels in die Suid-Afrikaanse konteks het betrekking op 'n korpus kennis wat deel vorm van die filosofiese denkrigtings van Afrika en sosiale praktyke wat oor duisende jare ontwikkel het. Die NKV's gee erkenning aan die ryke geskiedenis en erfenis van hierdie land as belangrike bydraers tot die aankweek van die waardes wat in die Grondwet genoem word. Jy word dus aangemoedig, om waar toepaslik te verwys na inheemse kennis wat uit die letterkundeteks en aanverwante werk voortspruit. Jy kan die leerders ook aanmoedig om verder te delf en ondersoek hierna in te stel.

Menseregte en omgewingsbewaring

Tale is 'n belangrike instrument waarmee menseregte en omgewingsbewaring bewerkstellig kan word. Deur die AS'e poog die Leerareastelling vir Tale om hierdie instrument ten volle te ontwikkel. Leerders moet selfversekerde tweetalige (of meertalige) sprekers word wat oor die kritieke middele beskik om hul wêreld en al die stories wat daaroor geskryf is, te kan lees.

In die letterkundeteks wat die leerders nou bestudeer, gaan hulle temas en subtemas teëkom wat met die regte en verpligtinge van mense verband hou, byvoorbeeld die reg van elkeen om te kies hoe hy/sy die lewe wil benader en die verantwoordelikhede wat met hierdie keuses gepaard gaan. Aktiwiteite in hierdie Onderwysersgids sal die leerders in staat stel om die teks te ontleed, om sodanige kwessies raak te sien en te identifiseer en dan krities daarop te reageer.

Assessering

UGO is 'n manier van onderrig en leer wat dit baie duidelik maak wat leerders moet bereik. In UGO is daar 'n noue band tussen die leerervaring en assessering. Die beginsel waarvolgens dit werk, is dat die onderwyser die leerders vooraf inlig oor wat van hulle verwag word. Die onderwyser se taak is om te onderrig ten einde die leerders te help om aan die vereistes van die AS'e in die kurrikulum te voldoen; die leerders se taak is om dit wat die AS'e van hulle verwag, te leer of te doen. Assessering is noodsaaklik vir UGO

omdat dit moontlik moet wees om vas te stel wanneer 'n leerder alles wat in elke graad verwag word, bereik het.

Toepaslike AS'e vir Graad 9–12, soos vervat in die NKV's, is in ag geneem en opgeneem in alle aktiwiteite in hierdie Onderwysersgids. Aktiwiteite is spesiaal ontwerp om luister en praat, lees en kyk, skryf, aanbieding en taal te integreer. Hierdie onderskeie bekwaamhede word deur middel van ikone by elke aktiwiteit aangedui.

Aan die einde van hierdie gids is daar vir jou gerief 'n Assesseringsbylaag gevoeg, met riglyne vir hoe om die aktiwiteite in die gids te assesseer vir elke onderskeie graad en taalvlak waarop die boek gemik is. Hierdie bylaag moet in samehang met elke afdeling in die boek gebruik word. Moet dus nie eers daarna kyk wanneer jy Deel 1–4 afgehandel het nie. Verwys asseblief deurgaans na die assesseringswenke en rubrieke in die bylaag vir toepaslike assesserings van jou leerders se prestasie en vordering.

Algemene inleiding: jeugliteratuur

Onder jeugliteratuur word tekste gereken wat eksplisiet vir jongmense geskryf is, of deur volwassenes as uiters “geskik” vir jong lesers beskou word. Die beeld wat volwasse skrywers van jeugdige het, bepaal in 'n groot mate die inhoud en vorm van hierdie tekste. In die algemeen verwys jeugliteratuur na kinder- sowel as adolessenteliteratuur. In 'n enger sin verwys jeugliteratuur na tekste vir die ouderdomsgroep 12 tot 16 jaar. Kinderliteratuur het 'n spesifieke betekenis en verwys na boeke en tekste vir peuters tot kinders van ongeveer 11 tot 12 jaar.

Sedert die jare sestig van die vorige eeu het die belangstelling in – en waardering vir – jeugliteratuur merkbaar toegeneem. Deesdae omvat hierdie term 'n versameling van sterk uiteenlopende tekste. Danksy vertalings het jeugliteratuur 'n internasionale verskynsel geword en is daar 'n toenemende aantal pryse, asook literêre kritiek.

Kenmerkend van die hedendaagse jeugliteratuur is voorts die betrokkenheid en emansiperende karakter daarvan.

In die sogenaamde ontwikkelingsroman word die geleidelike en innerlike groei van 'n karakter verhaal. Dit vind gewoonlik deur sielkundige ontleding plaas tot 'n ewewig, of 'n soort ideale lewenshouding, bereik word. Die term *Bildungsroman* word gebruik waar die aandag van die leser hoofsaaklik gevestig word op die vorming van die hoofkarakter deur sy/haar omgewing (die breë kulturele konteks sowel as persoonlike ervaringe met familie en vriende). Ontwikkelingsromans verteenwoordig dikwels die ideale lewensbeeld van die skrywer. Hulle word gewoonlik ook in die ek-vorm geskryf.

In 'n psigologiese roman word die emosionele lewe en die psigologie van karakters in die eerste plek uitgebeeld. Handeling en gebeurtenisse is hier ondergeskik aan die motivering daarvan; wat gebeur is minder belangrik as waarom dit gebeur.

In avontuurromans is aksie en spanning belangriker as idees of die ontwikkeling van karakters. Avontuurromans speel gewoonlik in 'n vreemde milieu af. As gevolg van die aard van hierdie tipe roman, speel dit 'n belangrike rol in die leesontwikkeling van kinders.

In hulle boek, *The rough guide to books for teenagers*, deel Nicholas Tucker en Julia Eccleshare hul keuse van 200 goeie en gewilde tienerboeke in elf kategorieë in. Die eerste twee van dié kategorieë tipeer hulle soos volg: “Liefde, seks en verandering” en “Moeilike tye”. Van die beste literatuur wat nou vir tieners in Afrikaans verskyn, val in een of albei hierdie kategorieë.

Volgens Tucker en Eccleshare was Judy Blume se *Forever* die eerste jeugroman wat seksuele aktiwiteit enigszins in besonderhede beskryf. Hierdie boek is in dele van Amerika verbied. Tucker en Eccleshare beweer Blume het in *Forever* gereageer op die duisende briewe wat sy van tieners ontvang het waarin hulle kla hul ouers vertel hulle niks van seksuele sake nie. *Forever* gaan dan ook oor die verwarde gevoelens wat kenmerkend van die tienerjare is en oor hoe seks verhoudings kan vereenvoudig sowel as kompliseer.

Tucker en Eccleshare verwys ook na *The last virgin* van David Belbin waarin tieners hul ryppwordende seksualiteit ondersoek en probeer verstaan. Hulle is angstig om nie onskuldig voor te kom nie, maar nie ervare genoeg om werklik wêreldlys te wees nie. Party probeer hierdie moeilike tyd hanteer deur groot te praat, terwyl ander ’n eerliker benadering het. Volgens Tucker en Eccleshare is die openhartige manier waarop seks in besonderhede in ’n simpatieke konteks bespreek word, sekerlik welkom in ’n tyd wat Brittanje die grootste aantal onbeplande tienerswangeskappe in Wes-Europa het.

Hulle verwys onder meer ook na die skryfster Lynn Reid Banks se vermoë om die onvermydelike spanninge tussen tieners, hul ouers en soms tussen hulle en hul beste vriende uit te beeld.

In hul voorwoord tot *The rough guide to books for teenagers* maak Tucker en Eccleshare die volgende stelling: Baie skrywers slaag daarin om meer onmiddellike sin te maak van enigiets as wat tieners uit tipiese gesprekke of vermaak kan leer.

In die Afrikaanse letterkunde vind daar in die vroeë tagtigerjare ’n ontploffing plaas met die publikasie van ’n *Pot vol winter* van Maretha Maartens. In daardie werk word die seksuele ontwaking tussen tieners onder andere ondersoek. Sedertdien verskyn ’n wye reeks publikasies wat temas oor die hele spektrum van tienerwees dek. *Daar’s vis in die punch* deur Jackie Nagtegaal verken onder andere die ontwikkeling van tieners se onafhanklike denke, terwyl *Luc en Libertine* van Marzanne Leroux liefde oor die kleurlandgrense ondersoek.

François Bloemhof is in hierdie genre sekerlik die mees bekroonde skrywer. In sy oeuvre spreek hy ’n wye verskeidenheid temas aan, maar nie almal noodwendig tienervraagstukke nie. Hy skryf ook verhale wat die grense van die Afrikaanse jeugliteratuur oorsteek en verbreed. Sy werke is nie net van internasionale standaard nie, maar hy skep ook standaarde wat jeugliteratuurskrywers van ander tale moeilik vind om te ewenaar.

Een feit staan soos ’n paal bo water: die Afrikaanse jeugliteratuur is ’n sterk en polsende deel van die Afrikaanse letterkunde in sy geheel en geen tiener (of hul ouers!) kan vandag kla dat daar vir hulle niks is wat hulle met belangstelling kan lees nie.

Werkswyse en benadering van hierdie Onderwysersgids

Werkswyse

Hierdie gids stel hom ten doel om die volgende te doen.

- Materiaal te bied om die boek te verken op letterlike, figuurlike, tematiese, emosionele, sielkundige en literêre vlakke.
- Tesame met die letterkundeteks, ook transaksionele, naslaan-, visuele, oudiovisuele en multimediatekste, asook ander kreatiewe tekste, as deel van die onderrigproses aan te wend.
- Die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van *Die duiwe van Botala* vir die leerders duidelik te maak.
- Agtergrond te bied oor die skrywer van *Die duiwe van Botala*.
- Assesseringsmoontlikhede vir Graad 9–12 vir jou as onderwyser uiteen te sit en op die boek *Die duiwe van Botala* van toepassing te maak.

Soos vermeld, bied die gids 'n reeks aktiwiteite wat op die Departement van Onderwys se LU's en AS'e vir HT, EAT en TAT Graad 9–12 gebaseer is. Die fokus van hierdie gids is LU3 vir Graad 9 (Lees en kyk: Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer) en LU2 vir Graad 10–12 (Lees en Kyk: Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer).

Neem asseblief kennis dat sekere gedeeltes in hierdie gids sal fokus op spesifieke letterkunde AS'e. Dit beteken egter nie dat dié AS slegs op een plek aangespreek word nie. Al die toepaslike AS'e vir Graad 9–12 word deurlopend in hierdie teks geïntegreer, alhoewel daar in sommige afdelings meer klem op spesifieke AS'e sal wees. Die res van die toepaslike LU's word in hierdie gids deurgaans met die letterkundige LU's en AS'e geïntegreer.

Hierdie integrasie moontlikhede word by elke aktiwiteit visueel aangedui om vir jou 'n aanduiding te gee of die aktiwiteit luister, praat, lees, kyk, skryf of aanbieding (of enige kombinasie hiervan) sal behels. Hier is 'n lysie van dié ikone:

Graad 9 LU	Ikoon	Graad 10–12 LU
Luister (insluitende LU1, LU5)		Luister (LU1)
Praat (insluitende LU2, LU5)		Praat (LU1)

Lees (insluitende LU3, LU5)		Lees (LU2)
Kyk (LU3)		Kyk (LU2)
Skryf (insluitende LU4, LU5, LU6)		Skryf (LU3)
Aanbieding: skryf en praat (insluitende LU2, LU4)		Aanbieding (LU3)

Die gids bestaan uit ses afdelings (Vooraf; Deel 1: Agtergrond; Deel 2: Voor die lees; Deel 3: Tydens die Lees; Deel 4: Na die lees; en 'n Asseseringsbylaag).

'n Lysie van die Kennis, Vaardighede, Houdings en Waardes wat deur die uitvoer van die aktiwiteite in elke afdeling verkry behoort te word, verskyn aan die begin van Dele 1–4 van die gids.

Vooraf

In hierdie afdeling word die konsep van UGO uiteengesit en die algemene kurrikulêre aansluitingspunte verduidelik. Die Vooraf-gedeelte verduidelik hoe hierdie boek aangewend kan word vir Graad 9, 10, 11 en 12 op HT-, EAT- en TAT-vlak. Die voorafgedeelte verskaf ook 'n breë oorsig oor jeugliteratuur en beskryf die benadering en werkswyse wat in hierdie gids gevolg word.

Deel 1: Agtergrond

In hierdie afdeling word biografiese gegewens van die skrywer verskaf, tesame met aktiwiteite wat hiermee verband hou, sowel as voorgestelde antwoorde. Die historiese/politieke/sosiale konteks waarbinne die verhaal afspel word ook hier inleidend ontgin.

Hierdie afdeling sluit ook 'n gedeelte oor die konsep “ubuntu” in. 'n Bewustheid van *ubuntu* sal in hierdie gids deurgaans gebruik word as tematiese skakel met die historiese/politieke/sosiale konteks waarbinne *Die duiwe van Botala* afspel. Hoewel die woord *ubuntu* nie in die teks van *Die duiwe van Botala* verskyn nie, is hierdie besondere lewensbeskouing uit Afrika implisiet aanwesig in die verhaal. Een van die resesente wat in hierdie handleiding aangehaal word, beweer tereg dat die verhaal nie primêr oor botsings handel nie, maar eerder oor bande van deernis, begrip en medemenslikheid. Deur vooraf kennis te neem van die werklikheid van *ubuntu* en hoe dit verband hou met 'n hele paar van die kulturele aspekte wat in hierdie jeugroman aan die bod kom,

sal leerders 'n meer bewuste aanvoeling kan kry vir 'n dieper laag van betekenis wat aanwesig is en sal hulle die verhaal met groter begrip kan ervaar.

Deel 2: Voor die lees

In Deel 2 word die titel, omslag en flapteks van die boek bespreek. Die leerders se nuuskierigheid word dus geprikkel. Hierdie gedeelte fokus daarop dat leerders vrae moet stel ten einde voorspellings te kan maak en dat hulle die betekenis van onbekende woorde en beelde moet vasstel. Hulle leer dus om dinge wat nie direk genoem word nie, beter te verstaan deur afleidings te maak.

Die afdeling bied 'n algemene inleiding tot letterkundige teorie en terminologie. Jy kan hierdie gedeelte vir die leerders fotostateer, sodat hulle tydens en ná die lees van die boek – wanneer hulle die teorie prakties op die verhaal van *Die duiwe van Botala* moet toepas – hierna kan terugverwys. Alternatiewelik kan jy die klas in groepe verdeel en vir elke groep die opdrag gee om sekere aspekte van dié gedeelte in 'n plakkaatvorm aan te bied, sodat daar uiteindelik 'n reeks plakkate met literêre teorie teen die klaskamermure is vir deurlopende verwysingsdoeleindes. Let asseblief daarop dat al die letterkundige aspekte wat in hierdie gedeelte gedek word, nie op al die grade en taalvlakke waarop hierdie boek gerig is, van toepassing is nie. Sommige van die terme het slegs betrekking op HT en EAT in die hoër grade. Verwys asseblief na die Departementele dokumente om vas te stel watter aspekte van die werk vir jou leerders toepaslik is.

Deel 3: Tydens die lees

Die inhoud van elke hoofstuk word in hierdie afdeling verken. Die afdeling bevat aantekeninge wat as 'n werkboek vir die leerders dien. Die vrae is hoofsaaklik gemik op die vaslegging van inhoud oor die storielyn, intrige en karakterontwikkeling. Van die vrae toets egter ook insig en kennis van literêre teorie. Die vrae vereis van die leerders om weer met die teks om te gaan en ontwikkel ook soekleesvaardighede. Die opdragte behoort in die volgorde waarin hulle verskyn, gedoen te word. Dit is nuttig om aktiwiteite af te wissel sodat daar nie net 'n hele periode lank gelees word nie, maar ook geskryf en bespreek word.

Die hoofstukke van die literêre teks (*Die duiwe van Botala*) word in hierdie afdeling telkens opgesom onder die opskrif “In 'n neutedop”. Daar word nie aanbeveel dat leerders dit onder oë kry voor die boek nie saam deurgelees en bespreek is nie.

Die leerders moet na die lees van elke hoofstuk hul woordeboeke raadpleeg om die betekenis van “nuwe” woorde te verken. Woorde en uitdrukkings waarmee leerders moontlik minder bekend is, is van vertalings of sinonieme voorsien. Uit elke hoofstuk is daar ook voorbeelde van beeldspraak gehaal om leerders bewus te maak van hierdie belangrike aspek van skeppende skryfwerk. Hierdie gedeeltes sal veral vir EAT- en TAT-leerders van groot waarde wees.

Die leerders kan 'n fotostaat van hierdie “betekenislyste” kry en deur die loop van die leesproses deurgaans na die lyste verwys indien hulle onseker is oor 'n woord se betekenis. Jy kan 'n deurlopende projek hiervan maak, waar 'n afskrif van die lyste in die klas beskikbaar is en waar leerders wat “moeilike” woorde identifiseer wat nie op

die lys verskyn nie, die woordbetekenis naslaan en dié woord en omskrywing ook by die lys voeg. Hierdie taak bied ideale geleenthede vir integrasie met VOO LU4 (Die leerder is in staat om taalstrukture en -konvensies gepas en doeltreffend te gebruik), sowel as AOO LU6 (Die leerder ken en is in staat om die klanke, woordeskat en grammatika van die taal te gebruik om tekste te skep en te interpreteer).

Vir jou gerief word die inhoud van *Die duiwe van Botala* by die bespreking van Hoofstukke 1–4 in Deel 3 uitvoerig behandel vir onderskeidelik Graad 9, 10, 11 en 12, op onderskeidelik HT-, EAT- en TAT-vlak. Antwoorde word by hierdie gedeeltes telkens in []-hakies na vrae geplaas. Gebruik hierdie hoofstukke en die behandeling daarvan as riglyn vir die behandeling van die res van die hoofstukke. Van Hoofstuk 5 se bespreking af, word daar bloot vrae gestel om leerders se insig in dit wat hulle gelees het, te toets. Die antwoorde word nie verskaf nie – die leerders moet dit self in die teks vind. Jy kan self besluit hoe jy hierdie vrae vir verskillende grade en taalvlakke wil aanpas om leerders se kennis, vaardighede, houdings en waardes aan die hand van die toepaslike LU's en AS'e te ontwikkel.

Deel 4: Na die lees

Al die aktiwiteite in hierdie afdeling behoort eers gedoen te word nadat die boek klaar gelees is en die opdragte in Deel 3 afgehandel is. Die meeste van die opdragte in hierdie afdeling kan net so by die leerlinge se portefeuljes ingesluit word. Die leerders gee hier hul eie response op die teks en evalueer dit krities. Hulle kyk ook na 'n aantal resensies oor *Die duiwe van Botala*. Hierdie resensies word dan in die klas bespreek en die leerders voer individuele opdragte wat hierop betrekking het, uit. Die afdeling sluit begripstoetse in, sowel as 'n aantal skryfprojekte. Hier moet die leerders die teorie wat in Deel 2 aan hulle verduidelik is en wat hulle in Deel 3 kortliks op *Die duiwe van Botala* toegepas het, uitvoerig en in besonderhede op die letterkundeteks van toepassing maak. Die leerders konsolideer ook in hierdie afdeling verkreeë houdings en waardes wat met die sosiopolitieke agtergrond van die boek – en die insigte wat hulle hieruit verkry het – verband hou.

Assesseringsbylaag

'n Assesseringsbylaag word vir jou gerief aan die einde van hierdie gids ingesluit. Die Kritieke en Ontwikkelingsuitkomst en hoe dit met hierdie teks verband hou, word in die bylaag uiteengesit. Die bylaag bevat ook tabelle wat progressie vanaf Graad 9 tot Graad 12 HT, EAT en TAT aantoon.

Hierdie bylaag bied bykomende assesseringswenke en rubrieke vir onderskeidelik HT, EAT en TAT Graad 9-, 10-, 11- en 12-klasse, asook algemene riglyne vir die assessering van die werk in hierdie gids. Hier word ook generiese voorbeelde van assessering en algemene riglyne rakende tipes assessering en assesseringsmetodes verskaf.

Benadering

Die duiwe van Botala is 'n interessante en boeiende storie, maar die vertelling is deurspek met woorde uit ander (veral inheemse) tale. Aktiwiteit 1.1 bestaan uit 'n klasbespreking, waar jy saam met die leerders grondreëls sal neerlê vir hoe om hierdie aspek van die

boek te hanteer op 'n wyse wat almal se sienings oor dié kwessie in ag neem. Dit behoort verder baie leersaam te wees om die boek met die tema van *ubuntu* in die agterkop te lees.

Die boek is kort genoeg om met gemak in die klas te lees. Indien 'n mens teen 'n gemiddelde spoed van twee minute per bladsy lees, sal dit ongeveer vyf uur neem om die 133 bladsye klaar te lees.

Jy kan die werk en hoe dit gedoen word, indeel volgens jou eie oordeel en die hoeveelheid tyd wat beskikbaar is. Die leerders kan die vrae oor elke hoofstuk in die klas beantwoord of vir huiswerk doen. Probeer egter om soveel moontlik van die aktiwiteite saam met die klas te doen. Dit sal geleenthede vir klasbespreking verseker, asook dat die antwoorde volledig en korrek is en jy as opvoeder die hele tyd weet of die leerders die werk verstaan.

Jy kan ook self besluit watter van die aktiwiteite na jou mening geskik sal wees vir insluiting by die leerders se portefeuljes.

Die ikoon langs elke aktiwiteit dui aan of die aktiwiteit skriftelik of mondelings gedoen moet word.

Dit sou logies wees om aktiwiteite soos begripstoetse en ander aktiwiteite in hierdie gids wat dalk op van die ander afdelings van taalonderrig van toepassing gemaak kan word, eerder in daardie tipe periodes aan te bied as wat letterkundeperiodes daarvoor gebruik word. Die uiteindelijke besluit daarvoor is egter joune.

Deel 1: Agtergrond

Kennis

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- weet dat die stel van vroeë 'n leser in staat stel om voorspellings te maak
- demonstreer hoe om toepaslike inligting en besonderhede in tekste te vind
- weet hoe om die betekenis van onbekende woorde of beelde in geselekteerde kontekste af te lei
- bewys wees dat alle verhale binne 'n bepaalde sosiopolitieke en kulturele agtergrond afspeel
- bewys wees van verskillende sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings
- weet dat die konsep van *ubuntu* deurgaans met die lees van hierdie teks in gedagte gehou moet word vir die ontleding van sosiopolitieke kwessies in *Die duiwe van Botala*.

Vaardighede

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- hul vermoë demonstreer om binne verskillende kontekste te luister en te praat
- vroeë kan stel ten einde voorspellings te kan maak
- gepaste leestegnieke op verskillende tekssoorte toepas
- persoonlike response op 'n teks gee en motiveer
- in staat wees om toepaslike inligting en besonderhede in tekste te vind.

Houdings en waardes

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- besef dat alle tekste implisiete en eksplisiete boodskappe oor sosiopolitiese kwessies kommunikeer
- begrip toon vir die verskil tussen feite en menings.

Inleiding tot hierdie afdeling

In hierdie afdeling is daar materiaal wat jy as inleiding tot die lees en ontleding van *Die duiwe van Botala* kan gebruik. Jy kan al die aktiwiteite in hierdie afdeling vir Graad 9–12-leerders op HT-, EAT- en TAT-vlak gebruik – met inagneming dat verskillende groepe leerders se antwoorde sal wissel van minder tot meer kompleks en gesofistikeerd.

- Aktiwiteit 1.1 is 'n klasbespreking om jou as onderwyser, sowel as die leerders, voor te berei op die mengelmoes van tale wat in die boek voorkom.
- Aktiwiteit 1.2 is 'n klasbespreking oor watter verwagtings die leerders oor die boek koester. Hierdie aktiwiteit sal weer in Deel 4 van die gids opgevolg word met 'n aktiwiteit wat sal vasstel of die boek aan dié verwagtinge voldoen het.

- Aktiwiteit 1.3 kan in groepe gedoen word en stel Engela van Rooyen verder aan die leerders bekend. Die leerders moet vir hierdie aktiwiteit die teksgedeelte oor Johan Murray se onderhoud met Engela van Rooyen (bladsy 16–19) tot hulle beskikking hê.
- Jy kan die konsep van *ubuntu* gebruik tydens die ontleding van die verhaal. Op bladsy 20–21 is daar ’n inligtingstuk hieroor. Aktiwiteite 1.4 en 1.5 handel dan ook oor *ubuntu*. Hierdie aktiwiteite behoort die leerders in staat te stel om ’n basiese begrip van die konsep te ontwikkel.

Aktiwiteit 1.1 Hoe gaan ons die boek benader?

Hou ’n klasbespreking oor Vrae 1–3.

1. Is dit aanvaarbaar om so baie woorde uit Engels en veral die ander inheemse tale van Suid-Afrika in ’n Afrikaanse boek te gebruik? Waarom dink julle so?
2. Is dit aanvaarbaar om ’n mengelmoes van tale gedurende enige gesprek te gebruik?
3. Waarmee gaan almal, die onderwyser ingesluit, gemaklik voel tydens die lees van die boek?

[Julle kan byvoorbeeld besluit om woorde uit die ander Suid-Afrikaanse tale self te probeer uitspreek/lees, of julle kan ’n spreker van daardie taal nader om julle daardie woorde te leer uitspreek en die betekenis daarvan te verduidelik. Julle kan ook besluit om sulke woorde en hul betekenis in ’n spesiale woordelys agter in julle werkboeke neer te skryf en te memoriseer vir toekomstige gesprekke met sprekers van daardie tale.]

Aktiwiteit 1.2 Verwagtings

Hou ’n klasbespreking oor Vrae 1–4.

1. Het julle al van die boek gehoor?
[Laat ’n kort bespreking oor hierdie vraag toe.]
2. Bestudeer die buiteblad van *Die duiwe van Botala* en verduidelik: wie dink julle is die hoofkarakter in die boek?
[Laat ’n kort bespreking oor hierdie vraag toe. Die hoofkarakter is waarskynlik die figuur reg in die fokuspunt van die voorblad – die seun.]
3. Watter assosiasies maak julle met ’n titel soos *Die duiwe van Botala*?
[Skryf leerders se assosiasies met die woorde duiwe en *botala* (groen) op ’n groot vel papier of op ’n transparant neer, indien dit beskikbaar is. Verkieslik moet jy die assosiasies nie slegs op die bord skryf nie, omdat leerders tydens die lees van die boek weer na hierdie assosiasies moet kyk. Die klas kan hierdie assosiasies tydens die lees van die boek aanvul, terwyl die leerders die karakter beter leer ken.]
4. Wat van die inligting wat julle dalk reeds oor die skrywer en die boek weet, laat julle daarna uitsien om die boek te lees?
[Moontlik het sommige leerders voorheen van Engela van Rooyen se werk gelees of resensies oor haar werke gelees. Laat ’n bespreking oor hierdie onderwerp toe. Jy kan weer na die buiteblad verwys indien die gespek nie aan die gang kan kom nie. Vra vrae soos: Waarom straan daar ’n vrou agter die prominente karakter? Waarom staan daardie karakter so naby aan die prominente karakter? Waarom is daar ’n jong meisie en man op die agtergrond, ensovoorts.]

Die skrywer

Biografiese besonderhede

Engela van Rooyen is op Kakamas in die Noord-Kaap gebore waar sy gedurende haar kinderjare moes help katoen pluk, bokke en kinders oppas en huistake moes doen. Sy het onder haar nooiensvan, Van Rooyen, begin skryf. Sy is ’n baie produktiewe skrywer en publiseer ook onder die name Engela Linde en Louisa du Toit (haar ma se naam). Altesaam publiseer sy meer as ’n honderd werke!

Sy is ook predikantsvrou en het in haar lewe onder andere as verhaleredakteur by ’n tydskrif gewerk, vir vyf jaar deelyds by ’n uitgewer gewerk en ’n MA-graad met onderskeiding verwerf met ’n verhandeling waarvan die titel “Die beelding van sonde in Kroniek van Perdepoort” is.

Ander publikasies deur Engela van Rooyen

Sommige van Engela van Rooyen se ander publikasies sluit in:

- ongeveer 20 jeug- en kinderboeke
- bydraes tot bundels
- ’n reisboek
- geestelike boeke
- akademiese publikasies
- MA-verhandeling
- artikels.

Wat ander mense oor die skrywer sê

Hieronder is ’n paar opmerkings wat gemaak is deur meisies by die Hoër Meisieskool in die Paarl, wat *Die duiwe van Botala* “vir die lekkerte” in die klas gelees het.

- Ek kon party dae glad nie wag om die boek te lees nie. Dit het my laat ontspaan, maar op plekke was dit spannend. Die boek het my ’n goeie les geleer: “Moet nooit tou opgooi nie, hou net aan”. As die klok lui, kon ek nie meer wag vir die volgende Afrikaans-periode nie.
- Ek het glad nie van lees gehou nie, veral Afrikaans, maar nadat ek die boek gelees het, het my mening verander. Ek was nooit te moeg om ’n hoofstuk of twee per periode te lees nie.
- Dit wat my die meeste geraak het, was dat Frank altyd iets uit niets kon haal. Almal in die klas wou gehad het die boek moes aangaan. Ek dink die boek moet ’n goue medalje vir die beste boek van die jaar kry.
- Die boek vertel my meer oor my eie kultuur. En ek hou baie van die tale wat gebruik word. Ek hou baie van die Sotho-woorde, want ek is ’n Xhosa-meisie en my oupa het altyd vir my geleer om Sotho te praat. Ek sal definitief hierdie boek by my ma en al my maats aanbeveel. *Sala hantle, Mme!*
- Ek is mal oor aktuele boeke en was baie bly ons gaan ’n boek sonder hoë Afrikaanse woorde lees.
- Ek wou vreeslik graag ’n opwindende, hartseer en avontuurlustige boek lees, maar

ek kon nêrens 'n geskikte een kry nie. 'n Paar weke gelede het my Afrikaans-onderwyseres vir ons hele klas hierdie boek uitgedeel wat aan al my voorskrifte voldoen het. Hoe het u dit reggekry om hierdie boek te skryf soos wat dit regtig in die nuwe Suid-Afrika gaan? Ek hoop u sal nog duisende sulke boeke skryf.

- Die boek het my hele siening van die lewe en my probleme verander.

Engela van Rooyen aan die woord

Johan Murray het die volgende onderhoud met Engela van Rooyen gevoer.

Vraag: *Jou voorouers het op 'n besproeiingsnederstelling gewoon en gewerk. Is 'n nederstelling 'n soort township?*

EvR: Nie regtig nie. Waar 'n township primêr tot stand kom uit 'n behoefte aan behuising vir mense wat elders werk, het die nederstelling tot stand gekom om besproeiing daar te stel en dus die ongetemde omgewing lewensvatbaar te maak. Behuising was sekondêr – hoewel onontbeerlik – en dit moes so naby as moontlik aan die arbeidsterrein wees.

Vraag: *Jy het die vertellings van jou voorouers al as aards-sintuiglike stories beskryf. Wat presies bedoel jy met “aards-sintuiglik”?*

EvR: Ja, aards-sintuiglik is 'n deel van die betekenis: dus, uit die aarde, uit die grond. Maar die eintlike woord is “aarts-sintuiglik”. Die HAT verklaar “aards” as “in die hoogste graad”, dus 'n hoë graad van sintuiglikheid. My pa het byvoorbeeld baie dierestories vertel en dan sou hy dit sintuiglik inklee. Soos die sierlike perd wat “parraka-parraka” hardloop, terwyl die donkie met sy kort beentjies “kapatte-kapatte” hardloop. Ek is vandag nog versot op die reuk van 'n olielamp en dié van 'n kers ná dit doodgeblaas is. Dan ruik ek my ouma. Selfs die swaelreuk van 'n vuurhoutjie. Nat grond. Dis hierdie tipe sintuiglike detail wat atmosfeer skep in die skryf van 'n verhaal.

Vraag: *Hoe het hierdie stories jou manier van skryf beïnvloed?*

EvR: Soos hierbo gesê, probeer ek sintuiglik skryf – ek wil my leser se vyf sinuïe betrek. Hy moet ruik, proe, voel, sien en hoor terwyl hy lees. Hy moet saam met my die toneel besoek. En ek probeer **altyd** 'n storie vertel.

Vraag: *Wat geniet jy die meeste om te skryf?*

EvR: Dis nou 'n strikvraag, want ek geniet dit nooit om te skryf nie. Dis 'n eensame, lui werk. Dis 'n werk van sukkel as jy eindeloos moet verander en herskryf. Jy moet lang ure op 'n stoel sit. Jy stel uit en loop draaie om die werk. Ek dink dis Robert Louis Stevenson wat gesê het: “I don't like writing, but I like having written”. Eers as die boek verskyn, gee dit my vreugde. Dan wonder ek: “Hoe het ek dit reggekry?” Dan besef ek dat ek die skryf dalk tog geniet het.

Vraag: *Jy het eers vir tydskrifte en vir die radio geskryf. Hoe verskil sulke skryfwerk van die skryf van stories? Moet ons ook so begin as ons skrywers wil word?*

EvR: Ek skryf nou nog af en toe vir tydskrifte en die radio. Ek vorder vinniger daarmee,

omdat ek nie so blootgestel voel nie. Tydskrif en radio is nie so langwerkend soos 'n boek wat permanent op die rak staan nie. Dis meer vervlietend. Dit word nie so sterk onder die vergrootglas geplaas nie. Dieselfde met ligte liefdesverhale wat 'n ontvanklike en dankbare leserskorps het. Nogtans lewer jy met elke poging jou beste.

Vraag: *Hoe het jy dit reggekry om Die duiwe van Botala te kon skryf? Het jy eers in 'n township gaan bly?*

EvR: Ek was al in townships, maar net vlugtig. Ek het nooit daar gewoon om navorsing te doen nie. Mens kan vanaf jou tikstoel die beste navorsing doen. Ek slaan na, ondervra betroubare informante, hou my oë en ore oop, bêre koerantberigte, teken aan uit dokumentêre of nuusprogramme (radio en TV), versamel kortom enigiets wat my onderwerp kan dien. Verbeelding speel ook 'n rol, maar navorsing speel beslis die grootste rol. 'n Skrywer is 'n lewendige spons. Hy is ook 'n aasdier, wat krummeltjies optel. Hy is 'n eekhorning met 'n onsigbare spens. As ek twee feite oor 'n saak wil skryf, moet ek honderd feite navors. Jy moet meer van die saak weet as wat jy gaan gebruik – net so kan jy hoop om te oortuig.

Vraag: *Van die mense in Die duiwe van Botala kry swaar. Hoe kry jy dit reg om so oortuigend oor swaarkry te skryf?*

EvR: Ek kom self uit 'n agtergeblewe gemeenskap. Ek ken vloerkooi, 'n dieet van brood en koffie, 'n huis sonder ligte of lopende water of spoeltoilet; ook die kaal skoolvertrekkie waarin agt standerds deur een leerkrag onderrig word, gebrek aan boeke en skryfgoed en skoolklere, beroerde onderwys, kinderarbeid.

Op hoër skool, later, moes ek in die biologiese klas wag tot my maats klaar is met hul tekening en dan hul kleurpotlode leen. Pa kon nie die halfkroon bekostig sodat ek 'n eie stel kon koop nie. Maar ons het 'n grondjie besit, al was dit net 'n paar morg. Broodarm was ons nie en ons had bokvleis. En dit was 'n ander tyd; ons het die teenstellings nie so direk belewe nie.

As dogter van 'n kleinboer is my blywende gevoel dat elke mens 'n lappie grond op sy naam moet kan hê. Dit, 'n grondjie, sorg vir 'n swaartepunt in jouself, al is die armoede hoe groot. Ek sal die res van my lewe spaarsaam bly. Ek gooi nooit kos weg nie. Tot die krummeltjies gaan vir die voëltjies buite en as ek dink iemand kan iets nog eet, draai ek dit toe voor ek dit in die vuilgoedblik gooi.

Vraag: *Jy het gesê jy is 'n bietjie verlief op hierdie boek van jou. Is jy liever vir hierdie boek as vir van jou ander boeke? En indien wel, hoe so?*

EvR: Ja, ek was opgetoë toe die uitgewer my gratis “six-pack” bring. 'n Skrywer hou altyd die meeste van sy jongste boek. So skuif sy vorige boeke terug op die pad, soos merkerpale wat die vordering van sy loopbaan uitstippel. Maar vir Botala sal ek altyd 'n sagte plekkie hê, omdat dit myself groter en beter insae gegee het in die lewe van 'n townshipkind. Ek het dit in die eerste plek dus vir myself geskryf.

Vraag: *Wat het jou die idee gegee om Die duiwe van Botala te skryf?*

EvR: Jeugboeke is 'n dankbare mark, want hulle word meestal voorgeskryf; met die oog

hierop wou ek weer 'n jeugboek skryf, maar ek wou vernuwe. Ek wou self ook meer weet van townshiplewe. Om 'n boek daarvoor te skryf, sou my dwing om navorsing te doen. Dus: ek het self so 'n boek gesoek om te lees; toe vind ek nie een nie, toe skryf ek dit self.

Vraag: *Hoe lank het jy aan Die duiwe van Botala geskryf?*

EvR: Om Botala te skryf, het ek 'n rukkie weggebreek uit die roman waarmee ek toe besig was – die dik boek oor die Anglo-Boereoorlog. Ek het gedink die jeugboek sal gou gaan, maar die uitgewer het my gewaarsku: “Jy moet weet, dis 'n moeilike tema, hoor”. Halfpad het die boek dan ook soos 'n stomp in my vasgesteek. Baie dae het ek vir Mary Moacwi gaan haal om langs my rekenaar op 'n stoel te kom sit en my gedagtes weer op koers te help kry.

Vraag: *'n Honderd boeke is 'n hele klomp. Is hulle almal jeugromans soos Die duiwe van Botala? Indien nie, watter verskillende soorte boeke het jy al geskryf?*

EvR: Toe Die duiwe van Botala verskyn, het 'n resensent die volgende van my gesê: “Van Rooyen is een van daardie veelsydige skrywers wat gemaklik vir volwassenes sowel as vir kinders skryf, van humoristiese verhale tot historiese romans, van liefdesverhale tot multikulturele kinderboeke”.

Ek het 'n alfabetiese lys van my boeke, anders sukkel ek te veel om navrae daarvoor te beantwoord. So hou ek hulle ook in 'n aparte boekrak: alfabeties. Meer as twintig is jeug- en kinderboeke. Dan is daar ook bydraes tot bundels, daar is 'n reisboek, geestelike boeke, akademiese publikasies, 'n MA-verhandeling en artikels.

Een van die mees suksesvolle boeke wat ek geskryf het, is die outobiografiese *Met 'n eie siekspens*, wat landoor 'n topverkoper was. Dit gaan oor die ontstaan van Kakamas en my grootwordjare daar. My mees ambisieuse roman is getiteld *Vuur op die horison*. Dit is histories van aard en handel hoofsaaklik oor die Anglo-Boereoorlog. Met al die navorsing daarvoor, het ek nagenoeg tien jaar daaraan gewerk. Dit was net mooi my honderdste publikasie. 'n Regte dikkerd.

Vraag: *Jou man was 'n predikant, met ander woorde jy het saam met hom in 'n gemeente gestaan. En jy het vier kinders grootgemaak. En dan nog 'n MA-graad behaal, en boonop 'n honderd boeke geskryf. Hoe op aarde het jy dit alles reggekry?*

EvR: Ek kan vinnig werk, lank aanhou en 'n klomp dinge gelyk doen. Dit help. Maar hiermee sê ek nie dat dit maklik gegaan het nie. Ek het soms by drie lessenaars gewerk, want 'n tyd lank was ek ook verhaleredakteur by 'n tydskrif. Daarby het ek ook meer as vyf jaar deelyds vir 'n Pretoriase uitgewer gewerk. Ek beplan vooruit, al is dit net in my kop. Los tydies sou ek gebruik om gou 'n paragraaf te tik. Enige vordering is beter as geen vordering. Ek was nooit lief om in die nag te skryf nie. Maar ek kon baie in een dag inpas, al sou dit met frustrasie gepaard gaan.

Vraag: *Dink jy 'n mens word met skryftalent gebore, of kan jy dit aanleer? Eintlik wil ons seker weet of ons ook skrywers kan word.*

EvR: Heelwat van die tegniek kan op ambagvlak aangeleer word, veral met harde werk

en herskryf. Nogtans is dit talent wat daardie element van boeiendheid verskaf – dat ’n leser sê: “Ek kon die boek nie neersit nie”. Dis tragies dat voornemende skrywers dikwels meer belangstelling as talent het. Is jy bang dat jy dalk skryftalent het en jy weet dit nie? Moenie bekommerd wees nie. Dit sal iewers uitkruip, soos kikoejoegras.

Aktiwiteit 1.3 Die skrywer

Die leerders werk in groepe en beantwoord die vrae.

1. Engela van Rooyen het al verskeie beroepe gevolg. Vind uit watter beroep sy op die oomblik beoefen.
[Die leeders doen navorsing en vind die antwoord. Hulle kan byvoorbeeld op die Internet vir inligting soek, Tafelberg-Uitgewers skakel en uitvind, of op enige ander manier te werk gaan om die inligting te bekom.]
2. Vir watter pryse het die skrywer al in aanmerking gekom?
[Hertzogprys, Sanlam/De Kat, Louis Luyt-prys, M-Net, CNA, ATKV, radiopryse en andere.]
3. In die onderhoud met Johan Murray antwoord Engela van Rooyen:
“Hier sou ek later ook help katoen pluk, dag na dag. Ek moes bokke oppas, maar ook in die huis moes ek hard werk en kinders oppas.”
“Los tydies sou ek gebruik om gou ’n paragraaf te tik. Enige vordering is beter as geen vordering.”
“Ek ken vloerkooi, ’n dieet van brood en koffie, ’n huis sonder ligte of lopende water of spoeltoilet, ook die kaal skoolvertrekkie waarin agt standerds deur een leerkrag onderrig word, gebrek aan boeke en skryfgoed en skoolklere, beroerde onderwys, kinderarbeid.”
Wat lei julle oor die skrywer as mens af uit hierdie uittreksel? Noem ten minste vier karaktereenskappe.
[Laat die leerders hul eie oordeel hier gebruik. Hulle kan heelwat afleidings maak, byvoorbeeld: sy is hardwerkend, sy hou van orde, sy gebruik haar tyd produktief, sy kon swaarkry omskep in voorspoed, ensovoorts.]
4. Vind uit wat die volgende woorde beteken: vloerkooi; leerkrag; kinderarbeid.
[Die leerders raadpleeg hul woordeboeke en skryf die woordbetekenisse neer. Hulle deel hul antwoorde hardop in die klas.]

Nota aan die onderwyser: Jy kan die teks oor *ubuntu* op ’n transparant fotostateer en aan die klas vertoon tydens die begripstoets. Alternatiewelik kan jy die gedeelte apart vir elke leerder fotostateer. Die teks is lank en te kompleks vir TAT-leerders. Jy kan gedeeltes van die teks vir hierdie leerders voorlees en vir hulle ’n luisterbegripstoets op grond van die voorgeleesde dele voorberei.

Wat is ubuntu?

Vir baie mense van Afrika is *ubuntu* die antwoord op al die politieke, kulturele, ekonomiese en sosiale probleme in die gemeenskap. *Ubuntu* verwys ook na waardes, norme en wêreldbeskouing, skryf dr. Johann Broodryk in sy boek *Oeboentoe sê Afrika sê*. Omdat aspekte van al hierdie probleme – en van *ubuntu* – in *Die duiwe van Botala* aanwesig is, gaan ons ook spesifiek van *ubuntu* kennis neem.

Ubuntu beklemtoon die interafhanklikheid van mense: mense is mense deur ander mense. “*Umuntu ngumuntu ngabantu*.” Hierdie menswees beteken dat ’n mens waarlik met ander mense saamleef en empaties in die leed en vreugde van ander deel.

In Zulu en Xhosa staan *ubuntu* ook as *umtu* bekend. In die volgende tale staan dit só bekend: Sesotho: *botho/motho*; Shangaan: *numunhu/munhu*; Venda: *huthu/muthu*; Tsonga: *bunhu*; Tswana: *motho*. Volgens dr. Broodryk staan dit skynbaar in Kaapse Afrikaans as menslikheid bekend.

As ’n praktiese wêreldbeskouing is *ubuntu* mondeling, dikwels in die vorm van stories, van geslag tot geslag oorgedra. Hierdie stories neem tradisioneel die vorm van verhale oor diere aan. Die verhale bevat morele lesse en lewenswaarhede. Van die belangrikste waardes wat in hierdie stories oorgedra word, is: die uitleef van medemenslikheid; die waarde van omgee; en die spontane beoefening van mededeelsaamheid, vertel dr. Broodryk.

Dit is dikwels sigbaar in die kommunale gees van die townships. Die inwoners is oor die algemeen arm – en afhanklik van mekaar se gunstes en gawes – en so het besondere ondersteuningstelsels spontaan ontstaan.

In die dae van die strugle teen die apartheidsbewind is op baie geboue geskryf: “An injury to one is an injury to all”. Hierdie slagspreuk gee ook ’n aanduiding van die eenheidsgevoel wat tussen mense in townships bestaan. Tradisioneel in Afrika was mense dikwels meer begaan oor die welsyn van hul medemense en familielede as oor hul eie sosiale status en materiële welvaart. Mense in welgestelde gebiede tree dikwels meer afsydig en individueel op.

In tradisionele Afrika was dit as verregaande beskou dat oumense ’n individuele en aparte lewe buite die uitgebreide familie sal probeer voer. Oumense is hoogs gerespekteer, onder meer vir die wysheid wat hulle deur die jare verkry het. Hulle het graag wyse stories vertel wat morele lesse oordra, skryf dr. Broodryk.

Volgens dr. Broodryk hou die tradisionele name wat met geboorte aan babas gegee word, ook met menslikheid verband. Hierdie name het besondere betekenis. In Afrika is dit die gebruik om ’n besondere gebeurtenis of waardevolle oomblik in die tyd van die geboorte aan die naam van ’n kind te koppel, of die kind na so ’n emosionele ervaring te noem. So vind ’n mens die mooiste en mees beskrywende name: Thabo (vreugde), Polane (sagte reën), Moya (wind), Mapula (toestand van reën en wind), Gatsha (takkie wat ’n boom gaan word), Refilwe (geskenk van God), Dikeledi (hartseer), Letabo (plesier, geluk), Sibusisu (seën), Nhlanhla (gelukkig), Bhekizwe (gee liefde), Thuso (hulp) en Ntokozo (vreugdevol).

Die beleid van apartheid was natuurlik die teenoorgestelde van *ubuntu*, en inderdaad onmenslik. Swartmense is bloot as tydelike inwoners beskou en in townships in klein,

beknopte “matchbox houses” gehuisves. “Hierdie woongebiede was lokasies genoem en het soms die vorm van groot konsentrasiekampe bestaande uit gehuggies en plakkerskampe aangeneem,” skryf dr. Broodryk.

Die Groepgebiedewet het bepaal waar mense mag woon. Swartmense, bruinmense en Indiërs moes in aparte gebiede weg van witmense woon.

Menslikheid moet ook in die werkplek geld, daarom is dit wenslik dat werkgewers en werknemers ’n menslike atmosfeer in die werkplek skep, skryf dr. Broodryk. Hy gee ’n lys van praktiese wenke vir die skep van medemenslikheid in ’n organisasie. Daaronder is die volgende: volwassenes behoort altyd soos volwassenes met respek aangespreek te word. Ouer mans kan as Baba of Ntate, en vroue as Ma of Mme aangespreek word. Die legitemiteit van behandeling deur tradisionele dokters (sangomas) moet gerespekteer word en so ook ander Afrikagebruike soos lobola, die bywoon van begrafnisse van lede van die uitgebreide familie, die geloof in die voorvaders en die waarde van inisiasie.

In die samelewing word die behoefte om meer vir mense om te gee al meer prominent. Die neiging in die Westerse samelewing is om individueel op te tree en gewoonlik steun hierdie mense ook nie op ander vir hulp in moeilike tye nie. Van Afrika kan ons leer: as ek honger sou ly, is dit nie ’n skande om by medemense aan te klopf vir hulp nie. Wanneer dit weer met my beter gaan, is almal welkom om weer by my te kom deel in wat ek kan aanbied, skryf dr. Broodryk. Deling vind in alle aspekte van die lewe plaas. *Ubuntu* verwag van ’n mens dat jy selfs toebroodjies en ander kos met medewekers deel, of ten minste sal vra of hulle van die kos wil geniet.

Volgens dr. Broodryk is respek en *ubuntu* as ’t ware sinoniem. Respek word getoon in die behandeling van familieledes, oumense, kinders, alle ander mense, voorvaders, godsdiens en sangomas. So word kinders geleer dat hul ouers, asook al die ander ouer mense in die huishouding, die gesag het om huislike sake te beheer. Ooms en tannies is dan ook medeverantwoordelik om dissipline oor die kinders in die uitgebreide familie uit te oefen. Daar word dan ook van jongmense verwag om onvoorwaardelik en met respek die opdragte van die ouer mense uit te voer.

Aktiwiteit 1.4 Begripstoets – Ubuntu

Stel ’n begripstoets op – gegrond op die teks hierbo. Jy kan die vlak van gekompliseerdheid van die toets bepaal, afhange van jou leerders se taalvlak en graad.

Aktiwiteit 1.5 Ubuntu

Die leerders doen die voorbereiding en navorsing in pare. Hulle lewer terugvoering oor hul werk tydens ’n klasbespreking. Gee vir hulle die opdragte hieronder.

1. Bring ’n koerant skool toe.
2. Soek berigte in die koerant en kyk of julle voorbeelde van *ubuntu* kan vind. Soek ook berigte wat voorbeelde is van situasies waar *ubuntu* nie toegepas is nie.
3. Lewer terugvoering deur kortliks van julle voorbeelde te vertel en te verduidelik hoe *ubuntu* ter sprake is of nie ter sprake is nie in die berigte wat julle gekies het. Verduidelik waarom julle so dink.

Deel 2: Voor die lees

Kennis

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- weet dat die stel van vrae 'n leser in staat stel om voorspellings te maak
- weet hoe om toepaslike inligting en besonderhede in tekste te vind
- weet hoe om persoonlike response op tekste te gee en te motiveer
- weet dat daar 'n verskil is tussen direkte en geïmpliseerde betekenis
- weet dat 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels 'n impak op die teks het
- kennis demonstreer van die begrippe intrige, subintrige, konflik, karakter en vertellersrol
- kennis demonstreer van die boodskappe en temas en temas wat in 'n teks vervat kan word
- weet hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema
- kennis demonstreer van die konsepte stemming, tydsverloop en afloop.

Vaardighede

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- vrae kan stel ten einde voorspellings te kan maak
- die betekenis van onbekende woorde of beelde in geselekteerde kontekste kan aflei
- persoonlike response op tekste gee en motiveer
- strategieë gebruik om woordbetekenis vas te stel
- die verskil tussen direkte en geïmpliseerde betekenis kan herken
- teoretiese kennis van algemene literêre teorie demonstreer.

Houdings en waardes

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- besef dat die stel van vrae 'n waardevolle hulpmiddel vir 'n voornemende leser van 'n teks kan wees
- besef daar kan direkte en verskuilde betekenis in tekste wees; en in staat wees om dit te herken/verduidelik
- besef dat 'n verskeidenheid literêre stylmiddels aangewend kan word om by te dra tot die betekenis van tekste.

Inleiding tot hierdie afdeling

Die leerders se belangstelling in die boek behoort geprikkel te wees na afloop van die akwtiwiteite in Deel 1. Hier volg nou twee aktiwiteite waar die boek direk betrek word en wat die leerders verder sal help om voorspellings oor die verhaal te maak. Die voorblad, titel en flapteks word in in hierdie Deel ondersoek. Deel 2 vervat ook 'n bondige uiteensetting van verskillende aspekte van van literêre teorie. Jy kan hierdie afdeling

kortliks met die leerders behandel. Hulle moet aantekeninge maak oor die verskillende letterkundige definisies, aangesien van hulle vereis word om hierdie teorie in Dele 3 en 4 op *Die duiwe van Botala* toe te pas.

Jy kan al die aktiwiteite in hierdie afdeling vir Graad 9–12-leerders op HT-, EAT- en TAT-vlak gebruik – met inagneming dat verskillende groepe leerders se antwoorde sal wissel van minder tot meer kompleks en gesofistikeerd.

Die voorblad

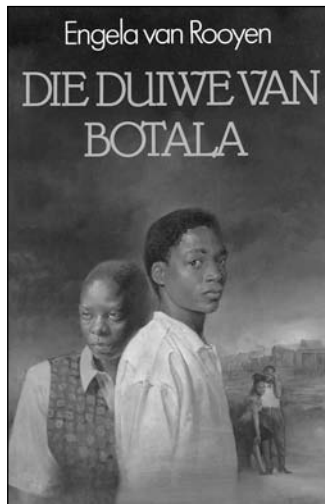
Aktiwiteit 2.1 Begripstoets – Die voorblad

Die leerders werk in pare, bespreek die antwoorde en skryf dit dan individueel in hul werkboeke neer. Die voorgestelde antwoorde wat hier verskaf word, is slegs aanduidings van die tipe antwoorde wat die leerders moontlik kan gee. Daar is nie “regte” of “verkeerde” antwoorde op die vrae in hierdie aktiwiteit nie.

Bestudeer die voorblad van *Die duiwe van Botala* en beantwoord die vrae hieronder.

1. Hoe oud skat julle die seun wat op die voorblad is?
[Dit is 'n seun van so ongeveer sesien jaar oud.]
2. Wat vertel die twee mees prominentste karakters op die voorblad jou van hul lewensingesteldheid?
[Hul klere is besonder netjies en skoon. Dit kan op 'n sindelike lewensingesteldheid dui. Die karakters is trots daarop om onder hul omstandighede (die lewe in 'n arm gemeenskap) skoon en netjies te wees.]
3. Die kleur op die voorblad is 'n sombere skakering van bruin, maar loop oor na groen.
 - (a) Hoekom, dink julle, het die kunstenaar wat die voorblad ontwerp het hierdie kleure gekies?
[Die kleure is simbolies van wanhoop en hoop. Dit kan moontlik wees omdat die omstandighede waarbinne die verhaal afspeel, van swaarkry na hoopvol verander.]
 - (b) Hoekom, dink julle, is die ander karakters op die agtergrond geplaas?
[Dit skep 'n gevoel van verwyderdheid van die prominente karakters op die voorgrond, maar dat hulle tog sterk in die boek sal figureer.]
4. Waarom staan die meisie in die agtergrond met haar been uitdagend vorentoe?
[Dit lyk of sy baie bewus is van haar lyflike aantrekkingskrag en dat sy nie skaam is om haar aantrekkingskrag aan die teenoorgestelde geslag te adverteer nie.]
5. Hoekom sou julle sê is daar besluit om nie die meisie op die voorgrond ook reguit na die leser te laat kyk nie?
[Die leerders kan aflei dat sy dalk iets het om weg te steek, anders as die seun – wat na die lesers toe kyk.]

6. Skryf twee moontlike vrae neer wat by julle opkom oor die die inhoud van boek nadat julle die voorblad bestudeer het.
[Wie is die karakters op die voorblad? Waarom lyk hulle soos hulle lyk? Hoe gaan die karakters se omstandighede verander met die verloop van die verhaal?]
7. Evalueer die voorblad op grond van die kriteria hieronder. Kies telkens tussen die beskrywings in kolom A om julle indruk weer te gee. Kolom B is ook voorsien om as riglyn te dien. Gee telkens ook 'n kort verduideliking vir jul evaluasie.
- (a) Oorspronklikheid (b) Trefkrag
(c) Gebruik van kleur (d) Gebruik van beelde
(e) Posisionering van karakters

Kolom A	Kolom B
Uitstekend	80–100%
Verdiensielik	70–79%
Voortreflik	60–69%
Voldoende	50–59%
Gemiddeld	40–49%
Elementêr	30–39%
Swak	0–29%

Die titel en flapteks

Aktiwiteit 2.2 Bespreking – Die titel en flapteks

Maak leerders daarvan bewus dat *Die duiwe van Botala* (soos ander voorgeskrywe fiksie) nie net geskryf is met die doel om voorgeskryf te word en in klasse behandel te word nie. Dit moet ook 'n bemerkbare produk wees wat in boekwinkels moet meeding om lesers se aandag te trek. Die leerders voer hierdie aktiwiteit as 'n klasgroep uit.

- Laat die leerders hulle verbeel hulle is in 'n boekwinkel en daar sien hulle *Die duiwe van Botala* op 'n rak en tel dit op. Verwys weer na Aktiwiteit 1.2 en vul die lys van assosiasies met die titel aan.
- Lees die uittreksel op die flapteks (die agterblad) vir die leerders voor en stel die vrae hieronder aan hulle.
 - Wat let julle op in verband met die taalgebruik?
[Dit is informeel met Engelse woorde, inheemse woorde en tienertaal.]
 - Wat is die karaktername wat in die stuk voorkom?
[ek; Katie; Make-Peace; Mma]
- Lees die stuk oor die boek *Die duiwe van Botala* aan die klas voor. Die leerders moet dan die vrae hieronder beantwoord.
 - Wat is die oorsaak van die rusie met die Maponyas?
[Make-Peace wou vir Katie uitneem, maar Mma het geweier. Mma en Make-Peace het mekaar lelike dinge toegesnou.]

- (b) Waarom dink julle sou “dit ook (wees) waar alles begin het om reg te kom”?
[Hierdie probleem het veroorsaak dat ander dinge weer reggekom het.]
- (c) Hoekom kan ’n mens ’n outentieke, aangrypende jeugverhaal in *Die duiwe van Botala* verwag?
[Die outeur is ’n veteraan jeugverhaalskrywer wat tieners en hul belangstellings ken, aangesien sy ook ’n moeder is wat vier kinders deur hul tienerjare gesien het.]
- (d) Wat, dink julle, kan ’n boek “onvergeetlik” maak?
[As dit aangrypend, vermaaklik, skokkend, insiggewend, leersaam, meesleurend, ensovoorts is.]

4. Sou julle hierdie boek koop of uitneem na aanleiding van wat julle op die flapteks gesien en gelees het?

Algemene literêre teorie

Inleiding

In sy werk *Living to Tell the Tale* sê die bekende Suid-Amerikaanse skrywer, Márquez, dat ’n storie ’n spel tussen werklikheid en fiksie is. Deur middel van fiksie kry ons ’n blik op die lewe, kry ons die geleentheid om dinge in die lewe te bevraagteken en te verstaan. Dit lê dinge aan ons bloot wat ons andersins nooit mee in aanraking sou kom nie. Dit laat ons toe om ander se leefwêreld te betree en te deel in hul vreugdes en smart. En uiteindelik kan hierdie ervaringe ons leer om met groter verdraagsaamheid en begrip teenoor ander en die omgewing op te tree.

Om hierdie wonderlike wêreld van geletterdheid te betree, beteken dat jy vertrouwd moet raak met taalstrukture en grammatika, maar ook **literêre terme** moet kan eien – en natuurlik self leer gebruik. Dit kry ’n mens reg deur allereers ’n oplettende leser te word. In baie opsigte is die lesers van ’n literêre werk die “medeskrywers” omdat hulle hul eie lewenservaring, sienings en begeertes na die teks bring en dit hulle verbeelding is wat elke toneel, elke beeld en elke gesprek aanvul. Dit wat met die karakters gebeur, word dan ook deel van die lesers se lewe en so versmelt werklikheid en fiksie. Hierdie interaksie van die leser met tekste skep vir hul betekenis.

Die roman is een van ’n paar genres in die letterkunde en hier volg ’n kort uiteensetting van die belangrikste aspekte wat in gedagte gehou moet word tydens die bestudering daarvan.

Tema

Die **tema** van ’n roman verwys na die sentrale idee of algemene insig in die lewe wat die roman wil uitdra. Met ander woorde, wat kan ons uit die boek leer? Deur die temas te ontleed probeer ons vasstel hoe die tema by ons ervaring aansluit en hoe dit ons lewe kan verryk. Leerders moet boodskappe en temas in literêre tekste kan identifiseer en verduidelik en deur middel van geselekteerde uittreksels die verbande kan aandui.

Milieu

Die milieu van 'n verhaal verwys na die tyd en plek waar die gebeure in die verhaal afspeel. Die milieu word onthul deur beskrywing (van die weer, dorpe, vertrekke, meubels, kleredrag en gebruike) en dialoog. Die skrywer gebruik beeldspraak om die leser se vyf sinne by hierdie beskrywings te betrek (sig, reuk, gehoor, aanraking en smaak).

Die milieu is 'n implement wat gebruik word om die vertelling realisties en geloofwaardig te maak. 'n Realistiese milieu help die leser om meer te leer oor verskillende maniere waarop mense hul lewens leef. 'n Goeie milieu skep 'n atmosfeer vir die verhaal en dien as agtergrond tot die sentrale konflik of struweling in die verhaal. Die milieu dra dikwels by tot die tema of sentrale boodskap van die verhaal.

Die funksies van die milieu

Dit maak die boek geloofwaardig.

Die leser leer meer oor verskillende lewenstyle.

Dit skep atmosfeer.

Dit verskaf agtergrond tot die sentrale konflik in die verhaal.

Dit bou die tema van die verhaal uit.

Tyd

'n Geskrewe werk speel altyd binne 'n bepaalde **tyd** en teen 'n sekere agtergrond af. Hierdie elemente kan fiktief wees (nie in die werklike lewe bestaan nie), met ander woorde dit is deur die skrywer uitgedink of geskep. 'n Futuristiese verhaal op 'n planeet êrens in die ruimte, of sprokies is voorbeelde hiervan. Dit is soms die keuse van die skrywer om by bekende tye en plekke te hou ten einde die leser se identifisering met gebeure en/of die geloofwaardigheid daarvan te verhoog. Tydsverloop in 'n verhaal dra daartoe by om die stemming, ironiese wendings en die afloop van die verhaal uit te wys.

'n Verhaal word gewoonlik chronologies vertel, dit wil sê van die begin tot die natuurlike einde. Ons onderskei gewoonlik tussen leestyd, verteltyd en vertelde tyd. **Leestyd** dui op hoe lank dit duur om 'n verhaal te lees. **Verteltyd** verwys na die letterlike getal bladsye waaruit 'n geskrewe werk bestaan, of hoe lank dit die skrywer neem om die storie te vertel. **Vertelde tyd** dui op die tydperk(e), tye – hede, verlede, toekoms – wat die skrywer gebruik om die verhaal te laat ontvou.

Verskeie tegnieke kan toegepas word om gebeure, gedrag/optrede of situasies toe te lig, byvoorbeeld:

- terugflitse – 'n teruggaan in tyd na die verlede – kan 'n karakter se optrede verduidelik
- vooruitskouings kan moontlike implikasies van besluitneming weergee.

Simbole

'n Voorwerp/teken wat 'n saak (gewoonlik abstrak) verteenwoordig. Simboliese waarde wat aan voorwerpe geheg word, is nie absoluut en eksklusief nie. 'n Kruis, byvoorbeeld, simboliseer 'n verskeidenheid dinge: die Christengeloof, die dood,

ensovoorts. Simbole word gebruik om die tema te onderskryf en te ondersteun of om elemente voor te stel.

Die keuse van 'n vertelperspektief/vertellingshoek

Is die skrywer die verteller of die verteller die skrywer? 'n Outeur skryf 'n verhaal of drama – en 'n digter 'n gedig – maar dit is gewoonlik nie hy/sy wat die storie vertel nie. Daar is gewoonlik 'n ander stem of verteller aan die woord. Uitsonderings is natuurlik die outobiograaf wat sy/haar eie lewensverhaal (outobiografie) vertel en sekere gedigte, soos “Edms. Bpk.” deur D.J. Opperman.

Die vertelperspektief is die hoek waaruit die verteller die karakters, ruimte en gebeure waarneem. Hierdie perspektief kan weergegee word deur middel van beskrywing, dialoog, opsomming of implisering. Wanneer 'n outeur 'n boek beplan, sal die keuse van die vertelperspektief afhang van die oogpunt waaruit die verhaal die beste vertel kan word.

Die verteller

Die skrywer kies 'n toepaslike verteller om die verhaal te vertel. Dié persoon sê wat gebeur, hoe die ruimte lyk, en beskryf die aard van die karakters. Die skrywer is nie die verteller nie, maar die werklike outeur. Die verteller is die instansie wat aan die woord is. Hy/sy skep die ruimte waarbinne die verhaal afspeel; bewerkstellig die verloop van tyd in die werk en dra die emosionele, sosiale en morele aard van 'n karakter op verskillende wyses aan die leser oor. Die verteller van 'n verhaal kan **intern** of **ekstern** wees. Beide tipe vertellers hou voordele in vir die spanningslyn van 'n verhaal – die een vanweë sy/haar meerdere kennis en die ander juis vanweë sy/haar “onkunde”.

Eerstepersoon-, ek-verteller, interne verteller

'n Eerstepersoonverteller is self 'n karakter in die verhaal – gewoonlik die hoofkarakter, en die leser leer hom/haar baie goed ken. In die verhaal kom die voornaamwoorde “ek”, “ons”, “my”, gereeld voor. Hierdie verteller is gewoonlik intiem en onmiddellik betrokke by die gebeure in die verhaal. Die belangrikste voordeel van hierdie soort verteller is dat hy/sy oortuigend is en dat die leser sy/haar gedagtes en ervarings eerstehands beleef. Die nadeel is dat die perspektief beperk is omdat die verteller slegs sy/haar eie gedagtes en ervarings kan weergee en die leser dus nie die ander karakters se perspektief kry nie.

Die weergee en beleef van gebeure en karakters is dus meer subjektief by die eerstepersoonverteller en kan daarom óf as meer, óf as minder geloofwaardig deur die leser aanvaar word. Dié verteller wil van meet af aan die indruk skep dat hy/sy baie oplettend is en sodoende sorg dat die leser die korrekte inligting kry; dikwels word dit gekoppel aan 'n ruimte en ander inligting wat aan die leser bekend is. 'n Beter illusie van werklikheid word deur 'n ek-verteller geskep omdat hy/sy die gebeure self beleef. Die verteller is ook meer gebonde aan tyd en ruimte binne die verhaal en kan net berig oor wat hy/sy self beleef. Die leser mag soms wonder of die verteller in alle opsigte eerlik is. As gewone mens het die ek-verteller ook sy/haar tekortkominge en beperkinge, en vooroordele kan deel daarvan wees.

Tweedepersoonsverteller

Dit gebeur wanneer die verteller die leser as 't ware betrek, en die verhaal in die tweede "jy"-persoon vertel word. Hierdie vertellersperspektief is nie algemeen nie.

Derdepersoon- en eksterne verteller

'n Derdepersoonverteller is as 't ware onsigbaar en is nie 'n karakter in die verhaal nie. Hy/sy verwys na die karakters deur hul name of voornaamwoorde ("hy", "sy" of "hulle") te gebruik.

Die alwetende eksterne verteller

So 'n verteller kan soms alwetend en alomteenwoordig wees. Hy/sy ken gewoonlik die karakters beter as wat hulle hulself ken, wat hulle dink en beplan, hoe hulle voel en hoe hulle gaan optree in verskillende situasies. Hierdie verteller is nie noodwendig gebonde aan tyd en plek nie en is meer objektief in sy/haar waarneming.

Hierdie soort vertelling hou baie voordele in. Ons kan sien wat in al die karakters se gedagtes omgaan. Hierdie verteller is alwetend en onbepier in terme van kennis en bewegings. Die verteller lewer ook kommentaar, verklaar dinge, maak voorspellings en lê insig aan die dag. Omdat hierdie verteller gedistansieerd is van die verhaalwêreld, het hy/sy 'n wye visie daarop.

Die eksterne verteller wat nie alwetend is nie

Soms is die verteller nie alwetend nie en fokus hy/sy op die gesigspunt van een besondere karakter wat die **fokalisator** genoem word. Die fokalisator is 'n karakter wat die leser se aandag rig en fokus in 'n vertelling. Die verhaal word dan vertel soos waargeneem deur die oë van hierdie karakter. (Fokalisasie is 'n term wat aan die fotografie ontleen is, en gee 'n antwoord op die vraag: "Wie sien?"). Die fokalisator kan egter ook die verteller wees.

Konflik en intrige

Daar is 'n sentrale **konflik** in alle romans. Hierdie konflik verteenwoordig die hoofkarakter se belangrikste probleem of struweling. Konflik verwys dus na die stryd/botsing/worsteling tussen karakters en individue of groepe en hul omstandighede en sosiale kontekste. Hierdie tipe **konflik** staan bekend as **eksterne konflik**. Konflik in letterkunde kan egter ook **intern** wees, wanneer daar strydende begeertes en waardes in een karakter ontstaan.

Intrige verwys na 'n ontwikkelende situasie waarop die verhaal gebaseer is. Subintrige verwys na die ondergeskikte verwikkelde situasie(s) wat 'n skrywer uitdink en waarop die verhaal gebaseer is.

Die ses onderafdelings waarin die reeks gebeurtenisse (of intrige) in 'n roman ingedeel kan word

1. Inleiding tot die intrige

Die inleiding verskaf agtergrond, beskryf die milieu en stel die belangrikste karakters aan die leser bekend.

2. *Insident wat die intrige aanblaas*

Hierdie insident kondig die begin van die belangrikste konflik wat in die boek gaan voorkom, aan.

3. *Ontwikkeling van intrige*

Gedurende die ontwikkelingsstadium van die roman begin verskeie dinge gebeur en konflikterende standpunte word aan die leser bekendgestel.

4. *Klimaks*

Die klimaks is die hoogtepunt van die roman, waar die konflik 'n toppunt bereik.

5. *Oplossing*

Gedurende die oplossingsfase kom die konflik tot 'n einde en die gevoelens van frustrasie word opgelos.

6. *Ontknoping*

Al die los drade word saamgevat en die leser kry 'n idee van hoe dinge in die toekoms sal verloop.

Karakters

In enige verhaal is daar karakters wat handelend optree en sekere gebeurtenisse beleef. Hierdie karakters hoef nie noodwendig menslike figure te wees nie, maar alle karakters word voorgestel as wesens met bepaalde gedagtes en emosies.

In 'n verhaal word gewoonlik 'n hele paar figure/karakters aangetref wat handelend optree en help om die wêreld van die verhaal te skep. Hierdie karakters is nie almal van ewe groot belang nie en verskil ook van mekaar ten opsigte van hul funksie in die verhaal.

Die karakters wat help om die agtergrond van die verhaal te vul, staan as **plat karakters** bekend. Hulle word gewoonlik as tipiese karakters of stereotipes voorgestel en deur die loop van die verhaal verander en ontwikkel hulle nie juis nie. Die leser sien as 't ware net een kant of die kenmerkende eienskap van so 'n karakter.

Daarteenoor is daar die **ronde karakters**, die figure wie se gedagtes, motiewe, agtergrondgeskiedenis, gedrag, ensovoorts die volledigste uitgebeeld word. Hierdie karakters leef, stry en verander namate die verhaal ontwikkel – die hele verhaal sentreer rondom hulle. Namate die verhaal ontvou, leer die leser hierdie karakters met al hul uniekhede baie goed ken. Die hoofkarakter (wat ook die **protagonis** genoem word) is die persoon om wie die storiegebeure draai; hy/sy is gewoonlik ook die mees komplekse karakter wat in verskillende fasette uitgebeeld word en in die loop van die verhaal verder ontwikkel. In sommige verhale is daar een belangrike teenspeler, wat die **antagonis** genoem word.

Alle karakters in geskrewe werk word aan die leser voorgestel op twee maniere, direk of indirek. **Direkte beskrywings** verwys na beskrywings van hoe die karakters lyk of reageer en watter soort mense hulle is. **Indirekte beskrywings** verwys na dele van die teks waar die lesers op 'n indirekte wyse iets oor karakters leer deur wat hulle sê en hoe hulle in situasies in die verhaal optree. Dit staan bekend as karaktertekening of

-uitbeelding. Die stelselmatige uitbouing van 'n karakter deur die outeur: wat hy/sy dink en doen; hoe hy/sy lyk; wat die ander karakters van hom/haar dink en vir hom/haar sê en wat geïmpliseer word, staan bekend as **karakterisering**.

Karakters word uitgebeeld deur beskrywings van:

- voorkoms
- persoonlikheid
- agtergrond
- motivering
- verhoudings
- konflik
- groei/verandering.

Vrae om te stel wanneer ons karakters bestudeer

- Hoe lyk die karakter? Hoe voel ons daarvoor en hoe voel die karakter self daarvoor?
- Watse tipe persoonlikheid het die karakter?
- Wat is die karakter se agtergrond? Kom hy/sy uit 'n gelukkige gesin? Wat is hulle lewensomstandighede?
- Wat motiveer die karakter? Wat is sy/haar drome en ideale?
- Wat is die karakter se verhouding met die ander karakters in die roman? Wat is sy/haar verhouding met die gemeenskap?
- Watter konflik beleef die karakter? Is dit ekstern of intern? Hoe reageer hy/sy op die konflik?
- Verander of groei die karakter deur die loop van die verhaal?

Ons leer ook die karakters ken deur:

- wat die ander karakters in die verhaal van hulle sê
- wat hulle self sê, met ander woorde die karakter se eie woorde
- wat hulle doen, veral in 'n krisissituasie
- gedagtepraat of selfbeskouing.

Karakters se optrede teenoor ander en die omgewing weerspieël hul waardes, en mense se waardes gee “betekenis aan persoonlike spirituele ervarings en intellektuele speurtogte” (NKV Graad 10–12: 5). Waardes rig ons verhoudinge met ander en die omgewing.

Woord, sin en paragraaf

In enige geskrewe werk is dit vir die skrywer van uiterste belang om die mees gepaste woord te gebruik. Binne die digkuns is dit essensieel; binne prosa is daar die ruimte van verduidelikende sinne en paragrawe. Taal is iets waarsonder ons nie kan klaarkom nie. Ons gebruik dit orals: by die huis, by die skool, op die sportveld, wanneer ons ontspan en wanneer ons vakansie hou. Deur en met woorde raak een hart aan die ander, en een gedagtegang aan die ander. Ons gebruik woorde om te verstaan en verstaan te word, maar ook om allerlei ander redes.

Soms kruip mense agter mooi of harde woorde weg omdat hulle hulself nie wil laat ken nie; ander kere misbruik hulle taal weer deur hul medemens te probeer manipuleer, byvoorbeeld deur vleitaal of dreigemente. Maar taal word “stomp” wanneer die hart in ’n ander sleutel as die mond sing. Gelukkig, of ongelukkig, is woord en toon “deursigtig”: die ware betekenis en bedoeling skemer feitlik altyd deur. Daarom slaag ’n mens selde daarin om ander mense op die lange duur te mislei. “Alles van A tot Z word eendag woord” sê Elisabeth Eybers.

In enige skryfstuk bly die ideaal dat die skrywer hom/haar by erkende skryf- en taalreëls hou ten opsigte van woord-, sin- en paragraafgebruik. Keurige taalgebruik en kundige woordkeuses beteken allermins hoogdrawendheid. Die kuns om ’n goeie skrywer te wees, lê juis in verrassende én aanvaarbare taalgebruik.

Karakters in ’n verhaal se woordgebruik moet eweneens by hulle pas – ’n tiener wat soos ’n professor praat, en andersom, sal nie geloofwaardig wees nie. Dis juis die kundige gebruik van spreektaal, streektaal, uitdrukkings en idiome wat karakters laat leef, ’n verhaal laat slaag en sorg vir ’n aangename leeservaring.

Woorde is . . .

“... wapens”. *George Santayana*

Woorde kan miskien as wapens beskryf word wanneer dit rondgeslinger word om te kwets, te spot, te vloek of te oordonder – of jousef straks net beskaaf te handhaaf!

“... gelaaide pistole”. *Jean-Paul Sartre*

Maar gladde woorde kan ook die skild word waaragter mense veg, en mooi woorde die sagte wapen wanneer dit gebruik word om iemand anders te “verower” of te “oorrompel”.

“... die kleingeld van die denke”. *Jules Renard*

Bogenoemde stelling kan verwys na die feit dat sommige ervarings gedagtes en emosies opwek wat te diep, te hoog en te wyd vir woorde is. Die intense ervaring van liefde, ontugtering of die dood moet dikwels eers innerlik verwerk word voordat jy dit kan verwoord. En selfs dán verbeeld die woorde net ’n klein deel daarvan.

“... pennetjies waaraan ’n mens idees ophang”. *Henry Ward Beecher*

Soms stu woorde die denkproses self voort deur idees sigbaar te maak – oftewel “op te hang”. Jou gedagtes ontwikkel juis terwyl jy skryf of praat. Amper soos foto’s wat een-een in ’n donkerkamer opgehang word.

“... groot vyande van die realiteit”. *Joseph Conrad*

Tussen die spreker of skrywer enersyds, en die hoorder of leser andersyds, gaan die waarheid of diepste betekenis partykeer verlore vanweë apatie, subjektiwiteit of selfgesentreerdheid, sluhed of wispelturigheid – en al die ander speletjies wat mense speel.

“... die sterkste dwelmmiddel wat die mensdom gebruik”. *Rudyard Kipling*

Die gevaar bestaan dat woorde gebruik kan word om te sus en te streef terwyl hulle mislei en bedrieg. Of dat woorde dade of aksie vervang. Mense kan selfs so woorddronk raak, dat hulle hul eie leuens glo.

“... ál wat vir altyd hou”. *William Hazlitt*

Wyse woorde of die gedrukte woord kan in bepaalde omstandighede lank na die spreker of skrywer se dood nog lééf.

“... is ál wat ons het”. *Samuel Beckett*

Woorde kan wel ontoereikend, manipulerend, of dalk heeltemal vals wees, maar dit is ál manier waarop ons mekaar leer ken en ons ons wêreld kan verken.

En soos Jacques Derrida gesê het “ Om te praat maak my bang want deur nooit genoeg te sê nie, sê ek ook te veel”

Die roman as letterkundeteks

Die benaming roman is van toepassing op ’n wye reeks tekste waarvan die een gemeenskaplike kenmerk is dat dit fiksie is wat in prosavorm geskryf is. Die roman is ’n uitgebreide narratief wat onderskei kan word van ander prosawerke, soos die novelle, essay en kortverhaal en die teksformate wat hieronder genoem word. Weens die omvangrykheid van die roman, laat dit ruimte vir die gebruik van meer karakters en hul ontwikkeling, milieuverandering, die kompleksiteit van die verhaal en die ontwikkeling van temas.

Ander teksformate

Kenmerke van die dagboekinskrywing

- ’n Datum in die boonste, regterkantste hoek.
- ’n Dagboek word altyd aangespreek asof dit ’n persoon is, aangesien dagboekinskrywings soos ’n gesprek met die self is.
- Die inskrywing begin altyd met ’n groet (byvoorbeeld, liewe Dagboek).
- ’n Dagboekinskrywing is ’n persoonlike weerspieëling van dinge wat vir die skrywer belangrik is.

Kenmerke van ’n dialoog

- Daar is ’n onsigbare linkerkantlyn wat die spreker netjies skei van die woorde wat gesê word.
- Aanhalingstekens word nooit gebruik nie.
- Die teenwoordige tyd word altyd gebruik, aangesien ’n dialoog ’n verbale gesprek wegee.
- ’n Dubbelpunt word gebruik om die spreker se naam van sy/haar woorde te onderskei.

Kenmerke van 'n narratiewe essay of opstel

- 'n Opstel vertel 'n storie en moet 'n begin en 'n einde insluit.
- Stories word met 'n spesifieke gehoor in gedagte geskryf en die skrywer moet aandag skenk aan dinge wat die leser sal geniet om te lees.
- 'n Opstel kan in die teenwoordige of verlede tyd geskryf word.

Kenmerke van 'n koerantberig

- Die trant van 'n koerantberig is onpersoonlik.
- Alhoewel dit nie as goeie styl beskou word nie, word die lydende vorm dikwels gebruik, veral as die agent van die sin onbekend is of verdoesel word. Die lydende vorm word ook gebruik om sekere inligting te beklemtoon deur dit aan die begin van die sin te plaas.
- Sinne is gewoonlik bondig en paragrawe nie baie lank nie.
- Indien bekend en gepas, word persone wat in die berig genoem word se ouderdom tussen hakies, in syfers na hulle name geskryf.
Die paragrawe word as volg gestruktureer:

Paragraaf 1

Hierdie paragraaf dra die belangrikste inligting waaroor verslag gedoen word oor. Die vyf “W’s” word beantwoord: **wie** het **wat** **wanneer** en **waar** gedoen en **waarom**? Die paragraaf begin met die naam van die plek waarvandaan berig word en word gewoonlik in hoofletters geskryf.

Paragraaf 2

Meer inligting oor die vyf “W’s” word gegee. Soms word die vyfde “W”, die “waarom”, eers in dié paragraaf genoem.

Paragraaf 3 en verder

Verdere inligting oor wat gebeur het en wat mense se reaksie was. Mense wat direk aangehaal word gee die berig meer trefkrag.

Algemene literêre terme

Hierdie afdeling bevat kort beskrywings van die belangrikste terme wat gebruik word vir elemente wat oor die algemeen in literêre werke voorkom, nie noodwendig net in romans nie. Dit dien as sleutels tot 'n beter begrip van die verhaal.

Alliterasie

Die herhaling van 'n konsonant/medeklinker aan die begin van woorde, byvoorbeeld “Dis morena Maponya wat vir Mma van Meliora vertel het” (bladsy 1).

Anekdote

'n Kort, onderhoudende storie; 'n klein voorval of gebeurtenis wat vir 'n spesifieke doel vertel word, byvoorbeeld as inligting of vermaak, in humor of venyn, of om karakter te openbaar. Anekdoties word dikwels tydens preke of toesprake vertel om 'n punt te illustreer.

Antiklimaks

'n Opbou na iets dramaties wat omswaai en eindelijk nie die verwagting tref nie; 'n omswaai na die doodgewone.

Antitese

Dit beteken die gebruik van teenoorgestelde begrippe naas mekaar; 'n teenstelling, byvoorbeeld dood teenoor lewe. Die twee dele volg gewoonlik dieselfde woordorde en struktuur.

Antonieme

Antonieme – woorde wat in konteksverband min of meer die teenoorgestelde betekenis van ander woorde uitdruk: “vriend” is die antoniem vir “vyand”, en “goed” dié vir “sleg”.

Assonansie

Die herhaling van 'n vokaal/klinker.

Beeldspraak

Die prentjies wat die skrywer in die leser se verbeelding teken – op dié plek waar denke en sintuie mekaar ontmoet, byvoorbeeld “Loop pluk vir my die son”.

Betekenis

Die sin, waarde of begrip van 'n saak. Dit kan direk, dus voor die hand liggend wees of indirek, met ander woorde verskuil of geïmpliseerd.

Bevooroordeeldheid

'n Mens is bevooroordeeld wanneer jy vooropgestelde idees oor 'n individu, groep, idee of saak het wat billike assessering bitter moeilik maak.

Cliché

Afgesaagde uitdrukkings wat so dikwels gebruik word dat hulle hul uitdrukkingskrag verloor, byvoorbeeld die woord “shame”. “Shame” is 'n woord wat so dikwels in Suid-Afrika deur sprekers van alle tale gebruik word, dat dit nie meer veel empatie kan oordra nie.

Disfemisme

Waar iets doelbewus kras gestel word.

Diskriminerende taalgebruik

Taalgebruik wat kwessies met onderskeid behandel. Die gebruik om manlike terme vir alle persone aan te wend, word byvoorbeeld as diskriminerend beskou. Diskriminerende taalgebruik kan ook rassevooroordeel verwoord.

Dubbelsinnigheid

'n Tweërlei betekenis wat geskep word deur die manier waarop woorde of sinne gebruik word: “Hy wil haar nie langer hê nie”. Dit kan beteken hy wil haar nie meer hê nie of hy wil nie hê sy moet langer wees as wat sy is nie. Langenhoven het eenkeer in die parlement gesê dat die helfte van die agbare lede donkies is. Toe hy gevra word om sy woorde terug te trek, staan hy op en sê: “Die helfte van die agbare lede van hierdie parlement is nie donkies nie”.

Ellips

'n Onvoltooide sin, aangedui deur beletselteken of stippels, byvoorbeeld, “Is hier sterk tou in die huis? So 'n trekkery ... Ijjajaa!” (bladsy 72). Die leser moet in hierdie hom- of haarself voorstel wat so 'n trekkery behals.

Eufemisme

Iets onaangenaams of sosiaal onaanvaarbaar word sagkens gestel om die impak daarvan te versag of te verbloem.

Geestigheid

Ratse, lewendige, oorspronklike sêding/opmerking wat gewoonlik lighartige, goeie spot bevat.

Genre

Dit verwys na 'n vorm van letterkunde, soos gedigte, romans, essays, draaiboeke. Dit word ook gebruik om verskillende soorte films en selfs style in die beeldende kunste te klassifiseer.

Hiperbool

'n Doelbewuste oordrywing, byvoorbeeld “Daar is 'n hele rak vol leesstof oor kaktusse en vetplante in die buitekamer” (bladsy 92), waar Frank/Tshepo die verstommende versameling leesstof oor hierdie een enkele onderwerp oordryf deur die woord “'n hele rak”.

Idiomatiese uitdrukkings

Dit sluit in spreekwoorde, segswyses, gesegdes en spreuke, al die uitdrukkings wat deur gebruik neerslag in 'n bepaalde taal kry en wat sáám 'n heeltemal ander betekenis het as wat die afsonderlike woorde het, byvoorbeeld “moenie die wa voor die osse span nie”, “sy het haar varkies verloor”, “hulle wil die bordjies verhang”.

Intrige

Die ontwikkelde situasie wat 'n skrywer skep en waaruit die verhaal ontknoop. **Subintrige** verwys na 'n ondergeskikte ontwikkelde situasie.

Ironie

'n Stylfiguur waar die teenoorgestelde gesê word van wat bedoel word; ook 'n uitslag, omstandigheid of stand van sake wat die teenoorgestelde is van wat verwag word, byvoorbeeld: “Hy het vir bra Dip gaan soek by die shebeen waar geskryf staan: “This is a tea party”” (bladsy 24). In 'n shebeen word alles behalwe tee bedien!

Karikatuur

Die oordrewe uitbeelding van 'n mens deur die spot te dryf met persoonlike karaktertrekke of voorkoms. Sekere herkenbare eienskappe van 'n karakter word dus so oordryf dat dit bespotlik raak. In klassieke dramas word die sogenaamde hofnar dikwels as karikatuur geteken, enersyds om die spanning te breek, maar andersyds ook om indringende kommentaar te lewer.

Klanknabootsing

Wanneer 'n klank nageboots word, byvoorbeeld “Die skoolklok trieng die leerders wakker”.

Kontekstuele leidrade

Hierdie leidrade kleur “die wêreld van die storie” vir ons in: wat voor en na die sentrale gebeure staan, help ons om laasgenoemde reg te vertolk.

Kontras

Sake wat in teenstelling met mekaar staan, maar wat gewoonlik 'n eienskap deel.

Kulturele geletterdheid

Begrip vir die kulturele, sosiale en ideologiese waardes wat beïnvloed hoe ons tekste lees. Dit verwys na die dinge wat 'n mens wéét omdat jy dit feitlik met moedersmelk ingekry het: in Afrikaans word die gebruik van God se naam as stop- of kragwoord byvoorbeeld in 'n veel ernstiger lig beskou as in Engels.

Leenwoorde

Woorde wat aan 'n ander taal ontleen is en nou deel van die woordeskat vorm. Die woord “ubuntu” is byvoorbeeld 'n woord wat uit die Ngunitale in Afrikaans en Engels opgeneem is. “Sokker” en “tennis” is uit Engels en “detail” en “crèche” uit Frans opgeneem.

Litotes

Waar iets onderbeklemtoon word of sagter gestel word, asook in die ontkennde vorm, byvoorbeeld “Bly stil,” sê die lyfwag. “Of ek maak jou vir ewig stil.” (Litotes of versagting kom hier voor, want die lyfwag bedoel eintlik dat hy die persoon met wie hy praat wil vermoor.)

Metafoor

'n Metafoor neem die proses van die skildering van woordprente een stap verder as beeldspraak, deurdat dit voorwerpe of aksies vergelyk wat nie letterlik eenders is nie, en dan op dié manier nuwe verbindings in die leser se gedagtegang vestig. Dit is dus 'n direkte of beknopte vergelyking waar dinge direk aan mekaar gelykgestel word; baie keer “saak A is saak B”, byvoorbeeld “die son is 'n strandbal”.

Motief

'n Motief kom herhaaldelik in die loop van die werk na vore, miskien telkens in 'n gewysigde vorm. Sulke motiewe bevorder die tema, en help om die verhaal saam te bind.

Onderbeklemtoning

'n Saak word sagter of minder ernstig as wat dit is gestel; dit word gewoonlik vir effek gebruik.

Paradoks

Dit verwys na 'n skynbare teenstrydigheid, waar dit lyk of twee woorde nie by mekaar pas nie. Dit word ook soms 'n oksimoron genoem.

Personifikasie

Beeldspraak waardeur menslike eienskappe of handeling aan leweloze dinge, diere

of plante toegeken word. Byvoorbeeld “Die wind huil om die hoeke van die huis”. ’n Menslike eienskap, naamlik die vermoë om te huil, word hier aan die wind toegedig.

Register

Die woorde, styl en grammatika wat deur sprekers en skrywers gebruik word; amptelike dokumente word byvoorbeeld in ’n formele register geskryf, terwyl ’n skets meestal in humoristiese register geskryf is.

Retoriese vrae

Vrae wat gevra word, nie om iets uit te vind nie, maar vir beklemtoning, om eintlik jou eie mening uit te spreek, vir dramatiese effek of om die sosiale wiele te olie: ’n goeie voorbeeld van laasgenoemde is die formele vraag: “Hoe gaan dit met jou?” In bepaalde situasies is daar net een regte antwoord – en dit is: “Goed dankie”.

Sarkasme

’n Snyderende, smalende, bytende of minagterende opmerking. Die woord kom van die Grieks wat beteken om vleis op ’n dierlike wyse te verskeur.

Sinekdogee

Die geheel word deur ’n onderdeel daarvan beskryf.

Stereotipes

Vaste en dikwels bevooroordeelde sienings van spesifieke soort persone, byvoorbeeld “dom blondines”.

Struktuur

Die bou of samestelling van ’n teks.

Vergelykings

Die naasmekaarstelling van dinge om die ooreenkoms of verskil te vergelyk deur die gebruik van die woorde “soos”, “nes” of “as”, byvoorbeeld “Haar vel lyk soos die koue as van Nkoko se buitevuur in Madidi” (bladsy 21).

Woordspeling

’n Woord word op ’n slim (en gewoonlik humoristiese) wyse gebruik waar dit meer as een betekenis het. Byvoorbeeld: Daar is twee visse in ’n tenk. Die een sê vir die ander “Beman jy die gewere, ek sal bestuur”. Die woordspeling is hier dus op die woord “tengk” en die humor lê daarin dat mens aanvanklik dink dat daar na ’n vistenk verwys word, totdat jy deur die absurde stukkie dialoog hoor die visse is in ’n oorlogstengk.

Aktiwiteit 2.3 Klastoets – Algemene Literêre teorie

Hierdie aktiwiteit bied ’n ideale geleentheid vir formele assessering. Stel ’n klastoets saam gegrond op die inligting hierbo. Afhangende van die graad en taalvlak van jou leerders, kan jy besluit watter van die konsepte hierbo geskik sal wees om by die toets in te sluit. Die leerders gaan sommige of al die konsepte hierbo in Dele 3 en 4 van hierdie gids prakties toepas.

Deel 3: Tydens die lees

Kennis

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- weet hoe om om te onderskei tussen feite en menings in 'n teks en in staat wees om 'n eie respons te gee
- die betekenis van dinge wat nie direk genoem word nie, verstaan – deur afleidings te maak
- besef dat tekste implisiete en eksplisiete sosiopolitieke en kulturele boodskappe bevat
- weet wat die impak is van 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels op die betekenis van 'n teks
- weet wat partydigheid, vooroordeel en diskriminasie beteken en hoe dit in hierdie teks manifesteer.

Vaardighede

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- 'n fiktiewe teks op die gepaste lees- en taalvlak lees
- tekste kan herlees en hersien om begrip te bevorder
- toepaslike inligting en besonderhede in tekste kan vind
- tussen feite en menings kan onderskei en 'n eie respons gee
- die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van 'n teks kan verduidelik
- die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings in *Die duiwe van Botala* kan identifiseer en verduidelik (met 'n fokus op sienings oor geslag, klas, menseregte en inklusiwiteit)
- die aard van partydigheid, vooroordeel en diskriminasie verduidelik
- in staat wees om te luister en te praat vir verskillende doeleindes.

Houdings en waardes

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- besef dat die herlees van tekste begrip sal bevorder
- persoonlike response op tekste kan gee en motiveer
- 'n onderskeid tussen feite en menings kan tref
- nadink oor die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van 'n teks en watter betekeniswaarde dit inhou
- begryp dat 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels tot die betekenis van 'n teks kan bydra
- besin oor die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings in *Die duiwe van Botala*
- die aard en onwenslikheid van partydigheid, vooroordeel en diskriminasie begryp.

Inleiding tot hierdie afdeling

In hierdie afdeling is daar vrae oor elke hoofstuk. Die vrae is hoofsaaklik gemik op vaslegging van inhoud oor die storielyn en karakterontwikkeling. Van die vrae toets egter ook insig en kennis van literêre teorie. Sekere vrae spreek houdings en waardes aan. Die vrae vereis van die leerders om weer met die teks om te gaan en ontwikkel ook soekleesvaardighede.

Die leerders moet die meeste van die vrae in hierdie afdeling in hul werkboeke beantwoord. Die beantwoording kan afgewissel word: as huiswerk wat individueel gedoen word (ook om te toets of leerders gedeeltes wat hulle op hulle eie moes lees, gelees het), as bespreking in klein groepies, waar die groepe hul antwoorde met die klas deel, of as 'n klasbespreking waar almal dieselfde antwoord neerskryf. (Laasgenoemde kan ook ingespan word om leerders se skryfvaardigheid te verbeter aangesien jy klem kan lê op spelling en sinskonstruksie tydens die neerskryf van die model-antwoorde.) Alhoewel sommige van die aktiwiteite in klein groepies bespreek en beantwoord kan word, verg hierdie hoofstuk meestal individuele werk en klasbespreking. Die selfstandige werk om self antwoorde te vind en neer te skryf spreek die assesseringstandaard van “lees vlot en aandagtig volgens doel en opdrag” goed aan.

Vrae wat met 'n gemerk is, is ideaal om as 'n klasbespreking te hanteer. Leerders kan notas in hulle werkboeke maak ter voorbereiding om aan die klasbespreking deel te neem en dan hierdie notas tydens die klasbespreking aanvul.

Ideaalgesproke moet jy self die teks vir die klas voorlees, of vir vaardige leerders te vra om soms te lees. Baie leerders vind dit moeilik om te volg wanneer minder vaardige leerders die teks hakkelig voorlees. Leerders sal hul vaardighede in soeklees en vluglees ontwikkel wanneer hulle op hul eie na die antwoorde soek.

Vir jou gerief word die inhoud van *Die duiwe van Botala* by die bespreking van Hoofstukke 1–4 hieronder uitvoerig behandel vir onderskeidelik Graad 9, 10, 11 en 12, op onderskeidelik HT-, EAT- en TAT-vlak. Antwoorde word by hierdie gedeeltes telkens in []-hakies na vrae geplaas. Gebruik hierdie hoofstukke en die behandeling daarvan as riglyn vir die behandeling van die res van die hoofstukke (Hoofstukke 5–11).

Van Hoofstuk 5 af aan word daar bloot vrae gestel om leerders se insig in dit wat hulle gelees het, te toets. Die antwoorde word nie verskaf nie – die leerders moet dit self in die teks vind. Jy kan besluit hoe jy hierdie vrae vir verskillende grade en taalvlakke wil aanpas om leerders se kennis, vaardighede, houdings en waardes aan die hand van die toepaslike LU's en AS'e te ontwikkel.

Vrae: Hoofstuk 1–11

Hoofstuk 1 (bladsy 1–15)

In 'n neutedop

Frank Tshepo Modiba, 'n leerder aan die multikulturele skool Meliora, dink terug aan die dag toe morena Maponya vir Mma van hierdie skool vertel het waar hy en sy suster,

Katie Lerato, nou skoolgaan. Mma, 'n enkelouer wat in die waarde van goeie onderwys glo, doen nou twee werke om die nuwe skool te kan bekostig. Sy het vir Frank en Katie uit Botala High gehaal omdat daar te veel boikotte en ander onderbrekings is, asook omdat sy dink dat die leerders daar die skool beheer.

Mma huur die huis waarin hulle woon by morena Maponya, 'n welgestelde sakeman en raadslid van Botala. Sy seun, Make-Peace Kagisho, nou 'n student in die regte, was op Meliora; en sy dogter, Mapule, is ook daar op skool.

Frank dink aan die keer toe Make-Peace vir Katie wou uitneem en Mma hom baie duidelik laat verstaan het dat sy sterk daarteen gekant is dat haar tienerdogter met 'n universiteitstudent uitgaan. 'n Woordewisseling het tussen Mma en Make-Peace ontstaan. Toe Make-Peace beweer Mma trek goed aan om ander vroue se mans af te rokkel, jaag sy hom uit die huis uit. Frank het geweet nou kom daar waarskynlik moeilikheid. Van dié dag af praat Mapule glad nie meer met Frank nie en net nog so 'n bietjie met Katie. Toe morena Maponya weer die huurgeld kom haal, het hy en Mma alleen gepraat. Sy het agterna gesê alles is reg, maar Frank het gewonder.

Finansieel het Frank-hulle dit moeilik en dit laat Frank opnuut verlang na Ntate, die pa wat hy nooit geken het nie. Volgens Mma is sy pa in 'n mynongeluk in Johannesburg dood. Mma se familie praat nie oor Ntate nie; en by Ntate se familie in Botswana kom hulle nooit nie. Frank wonder wat die redes hiervoor is. Of daar spanning was oor die lobola wat sy pa vir Mma moes betaal en of Mma se familie voel hulle het nie hul regmatige deel van die bees of die kollekte met sy pa se begrafnis gekry het nie.

Omdat Frank oor al hierdie dinge dink, sukkel hy om die paragraaf te skryf wat die taalonderwyser, meneer Anderson, hulle gegee het. Hy dink aan die gedigte wat hy nog wil skryf, aan die groente in Mma se tuin en aan sy vriend Bongzi wat nog op Botala High is. Dis vir Frank of hy deel is van twee wêreldes – Meliora en Botala – wat sterk van mekaar verskil.

Frank is so ingedagte dat hy skrik toe een van die skool se sekretaresse aan die deur klop en met meneer Anderson praat. Hy sê toe dat Frank maar sy boeke moet inpak en na die hoof se kantoor gaan. Toe Frank die klas verlaat, is hy bewus dat George Smith ('n sportheld van die skool, met die bynaam Carrots) en Mapule hom dophou. Carrots het al gesuggereer dat Frank meneer Anderson se witbroodjie is. Frank probeer moeilikheid vermy en wil liever man tot man met George wedywer. Frank wonder of iets met Mma gebeur het.

Toe Frank vir Katie buite die hoof se kantoor sien, wonder hy dadelik of sy dalk iets aangevang het. Na die situasie met Make-Peace is sy lelik met Mma. Die hoof lig hulle in dat Mma met 'n gebreekte been in die hospitaal is en dat sy hom alleen wil sien voor sy geopereer word. Die hoof sê hy moet van busvervoer gebruik maak, aangesien daar weer 'n skietery tussen die taxi's was. Frank dink daaraan hoe vroeg Mma soggens gaan werk, omdat sy glo hoe vroeër hoe veiliger, veral wanneer daar die moontlikheid van moeilikheid in die woonbuurt, of 'n opmars in die stad is. In sy gedagtes vergelyk Frank vir Mma met Mmadirope, hul slordige buurvrou wat bier in haar huis stook en verkoop, jaloers is op Mma en van haar skinder. In teenstelling met Mmadirope is Mma skraal en lyk sy altyd op haar beste wanneer sy werk toe gaan. Frank-hulle se huis is ook altyd skoon.

In die bus op pad hospitaal toe dink hy aan Carrots wat uitblink in rugby en krieket, terwyl hy wat Frank is se gunstelingsport sokker is, waarvoor hy net so lief soos skryf en rekenaars is.

Hy is bang om die hospitaal binne te gaan en besef nogmaals dat hy nie 'n pa het nie; dat hy alleen is.

Aktiwiteit 3.1 Hoofstuk 1

Die leerders werk vir hierdie aktiwiteit meestal op hul eie en skryf hul antwoorde in hul werkboeke neer. Jy kan, afhange van beskikbare tyd, vir die leerders vra om sekere van die vrae as huiswerk te doen of om die vrae in klein groepies te bespreek en die antwoorde waarop hulle ooreenkom, in hul werkboeke te skryf.

HT Graad 9

1. Noem die name van al die karakters wat op die eerste drie bladsye bekend gestel word.
[Morena Maponya; Mma; Frank (Tshepo); Mapule; Kagisho (Make-Peace); Lerato (Katie).]
2. Wat is ironies omtrent Kagisho se bynaam?
[Sy bynaam is Make-Peace (vredemaker), maar hy begin die moeilikheid!]
3. Wat sou julle sê is die agtergrond wat die spanningslyn aan die gang sit?
[Die agtergrond waarteen hierdie verhaal afspeel is die kontrasterende wêreld van die ryk Maponys en die minder goeie Mma en haar gesin.]
4. Wat sou die insident wees wat die intrige aanblaas?
[Make-Peace wou vir Katie uitneem, maar Mma het geweier. Die gevolge van haar besluit lei tot die verdere ontwikkeling van die spanningslyn.]
5. Watter taal praat die mense in die township?
[Die gemeenskap praat 'n mengelmoes van al die inheemse tale.]
6. Wat dink julle beteken Meneer Anderson se woorde op bladsy 7: “Die siel loop met die pas van 'n kameel, en as jy hom aanjaag, loop hy lê”.
[’n Mens moet dinge goed deurdink. Wanneer jy oorhaastige besluite neem of oorhaastig dink, kan dinge skeefloop.]
7. Beskryf die milieu van Botala.
[Leerders lees en beskryf die milieu volgens Frank se beskrywing van die dorp op bladsy 8.]
8. Waarmee was Frank besig toe die skoolhoof hom laat roep?
[Hy was besig om 'n paragraaf te skryf.]
9. Waarom het die skoolhoof hom laat roep?
[Die hoof vertel hom dat sy ma in Fontana-hospitaal is omdat sy haar been in 'n ongeluk gebreek het.]
10. Wat het volgens Mma van Ntate geword?
[Sy sê dat hy in 'n mynongeluk oorlede is.]

EAT Graad 9

1. Wat beteken Meliora?
[iets beter]

2. By wie huur Mma die huis?
[Mma huur die huis by morena Maponya.]
3. Waar bly morena Maponya?
[Hy bly in 'n groot huis in Botala Gardens.]
4. Waar werk Mma?
[Mma werk in 'n klerefabriek.]
5. Waar is Ntate?
[Hy is dood in 'n mynongeluk.]
6. Waar gaan Frank skool?
[Hy gaan skool in Meliora.]
7. Wat wil Frank eendag word?
['n Dokter, of 'n *disc jockey* (DJ).]
8. Waarom moet Frank hospital toe gaan?
[Mma het haar been gebreek.]

TAT Graad 9

1. Voltooi die volgende sinne:
 - (a) Meliora beteken
[iets beters]
 - (b) Frank se ander naam is
[Tshepo]
 - (c) Katie se ander naam is
[Lerato]
2. Voltooi die volgende paragraaf deur die ontbrekende woorde in te vul:
Partykeer (a) ... (*long for*) Frank so dat hy (b) ... (*sad*) word. Daar is nie eers 'n (c) ... (*uncle*) nie. Mma het net (d) ... (*sisters*).
[(a) verlang
(b) hartseer
(c) kleinpa/oom
(d) susters]
3. Kies die korrekte woord tussen hakies:
Mma (a. hoef/hoewe) nie te weet hoe (b. erger/erg) dit was om (c. daar/daardie) aan te pas nie. Hy moet nog steeds (d. hard/hart) werk om in te (e. hael/haal).
[(a) hoef
(b) erg
(c) daar
(d) hard
(e) haal]

HT en EAT Graad 10–12

1. Waar bevind Frank hom wanneer die verhaal begin?
[In Meliora, sy nuwe skool.]

2. In watter opsigte is die multikulturele skool Meliora waarlik “iets beters” as Botala High?
[Anders as by Botala High is dit nie oorvol nie; is die onderwysers in beheer en nie die leerders nie; is daar ware gelyke onderwys en genoeg boeke vir almal.]
3. Die huis wat Frank se ma huur, behoort aan morena Maponya. Hy is dus Frank-hulle se huisbaas, wat hom in ’n mate in ’n magposisie ten opsigte van hulle plaas. Hy is welgestel en invloedryk. Tog, in die begin wanneer hy die huurgeld kom haal, laat Mma hom op die stoep sit. Dis eers later dat sy hom begin innooi. Wat kan ons alles hieruit aflei?
[Mma steur haar nie aan die verskil in hulle sosiale status nie. Sy behandel hom soos wat sy enige vreemde man sou behandel. Later ken sy hom beter en laat sy hom toe om in die huis te kom – soos wat sy enige ander man wat aan haar bekend is, sou binnelaat.]
4. Dink julle dit was oorspronklik morena Maponya se doel om Frank-hulle ’n guns te bewys deur Mma van Meliora te vertel?
[Leerders bespreek die meriete van hierdie vraag. Hy kon waarskynlik probeer het om haar ’n guns te bewys, maar hy kon net sowel probeer uitvis het aangaande haar finansiële vermoë.]
5. Hoekom reageer Mma so vinnig dat sy ook van slim kinders weet?
[Sy is waarskynlik fyngesoel en dink dat hy dink huurders se kinders is nie so slim soos huiseienaars se kinders nie.]
6. Ons lees dat morena Maponya aan sy das vat. Indien julle die konteks waarin hy dit doen in ag neem, hoekom sou julle sê doen hy dit?
[Hy wil haar aandag vestig op sy rykmanskleresmaak en wil haar ook uitdaag om te bewys dat sy die geld het om haar kinders in Meliora te sit.]
7. Behoort morena Maponya en Mma-hulle tot dieselfde sosiaal-ekonomiese klas?
[Nee. Die leerders moet bewyse uit die teks lewer vir hul antwoord.]
8. Het julle al gehoor dat mense van ander mense as “low class” praat? En indien wel, hoe voel julle daaroor?
[Leerders bespreek hierdie vraag in die klas. Moedig die leerders aan om hul gevoelens eerlik te verwoord, maar lei hulle ook na ’n punt waar hulle verstaan dat verskille in ekonomiese klasse nie maak dat mense beter of slegter as ander is, net omdat hulle nie tot dieselfde sosiale stand hoort nie.]
9. Wat sou julle sê simboliseer of verteenwoordig die “dakhooftalies” om morena Maponya se huis?
[Hy het duursame besittings en wil dit beskerm.]
10. Waaruit kan ons aflei dat morena Maponya dit moontlik tog opreg bedoel het toe hy vir Mma van Meliora vertel het?
[Hy noem aan haar dat ’n bussie die leerders vanuit Boatal na Meliora vervoer en dat dit op hierdie manier vir almal goedkoper is.]
11. Waaruit kan ons aflei dat Mma inderdaad aan skool glo?
[Sy bestee haar geld wyslik sodat daar aan die einde van elke jaar genoeg geld oor is vir nuwe skoolklere en die skoolgelde.]

12. In watter register praat Make-Peace met Mma?
[Hy praat met haar in informele studentetaal.]
13. Hoekom hou Mma glad nie van die idee dat haar dogter met Make-Peace uitgaan nie?
[Hy is 'n student en Katie is nog 'n skoolmeisie wat haar skoolopleiding moet voltooi. Sy is waarskynlik bang dat Katie dan ook – soos Mma self – nie haar skoolopleiding sal voltooi nie.]
14. In watter opsig is Make-Peace sarkasties wanneer hy sê: “Ek is post-protest. Ek is 'n law student”? Impliseer hy dat hy as student in die regte nou nooit meer aan protesaksies sal deelneem nie, of dat hy verantwoordelik sal optree?
[Hy is sarkasties omdat hy uit Mma se lyftaal en woorde aflei dat sy daarteen protesteer dat hy en Katie 'n verhouding moet hê. Hy sal waarskynlik daarteen protesteer al is hy “post-protest”. Die feit dat hy 'n “law-student” is, maak nie noodwendig van hom 'n model van 'n student nie!]
15. Wat beweer Make-Peace wanneer hy verwys na hoe goed Mma aantrek?
[Hy beweer dat sy doelbewus so aantrek omdat sy ander mans van hul vrouens wil afrokkel.]
16. Wat is 'n “kleinpa”? Jy kan dit uit die konteks aflei.
['n Oom]
17. Botswana is een van die mees vooruitstrewende lande in Afrika, tog verwys Mma na hierdie buurland van ons as 'n “jungle”. Wat moet 'n leser hieruit aflei?
[Mma was nog nie persoonlik in Botswana nie en probeer dalk Frank se vraery oor sy pa se familie wegpraat deur te impliseer dat hulle uit die “oerwoud” kom.]
18. Hoekom speel meneer Anderson op Donderdae musiek wanneer Frank-hulle iets moet skryf?
[Meneer Anderson glo dat musiek die denke losmaak.]
19. Watter soort musiek sal jou help om los te kom en meer kreatief te skryf?
[Laat die leerders toe om verskillende musiek te bespreek wat hulle help om hul gedagtes te laat vloei.]
20. Hoekom is dit prakties om in Frank-hulle se woonbuurt die baie tale wat daar gepraat word, te meng?
[Indien die tale daar gemeng word, kan almal mekaar verstaan wanneer hulle gesels.]
21. Wat bedoel Mma wanneer sy sê 'n mens moet jou eie taal “diep” kan praat? Wat is 'n “inside” taal?
[Sy bedoel dat jy jou taal suiwer moet kan praat. 'n “Inside taal” is die taal van die siel/gees van 'n mens. Dit is die taal van jou diepste denke.]
22. Uit wat ons in Hoofstuk 1 lees, blyk dit dat taalgebruik mense nader aan mekaar kan bring, maar ook tot spanning tussen mense kan lei. Verduidelik hoe dit kan gebeur, ook na aanleiding van dit wat Mma en Bongi sê.
[Taal soos wat dit in Botswana gepraat word, bring die mense nader aan mekaar. Mense kan taal egter ook gebruik om hulle van ander af te skei deur byvoorbeeld hul moedertale suiwer te praat sodat anderstalige bure hulle nie kan verstaan nie. Op hierdie manier kan mense dink die ander steek iets vir hulle weg of bekonkel iets teen hulle.]

23. Wat is Mma se mening oor kunstenaars as broodwinners? Stem julle daarmee saam?
 [Sy dink nie kunstenaars kan 'n lewe uit hul kuns verdien nie. Leerders bespreek hierdie stelling.]
24. Wat wil Frank eendag skryf?
 [Gedigte]
25. Wat is Mma se siening van (en gevoel oor) Johannesburg?
 [Dit is 'n plek wat die mans insluk.]
26. Wat bedoel meneer Anderson wanneer hy sê “die siel loop met die pas van 'n kameel, en as jy hom aanjaag, loop lê hy”? Hoe hou dit met inspirasie verband? Wat doen jy wanneer jy 'n opstel moet skryf en jy het nie idees nie?
 ['n Mens kan denke nie aanjaag nie. Jy moet wag dat dit self aangeloop kom. Dit hou met inspirasie verband in soverre dit die kameel is wat arriveer. Leerders bespreek hoe hulle aan idees kom om opstelle te skryf.]
27. Hoekom is Mma met rede agterdogtig wanneer sy tuis kom en Frank fluks aan die werk in die tuin vind?
 [Sy dink waarskynlik dat hy iets het om weg te steek, maar iets doen wat haar gedagtes daarvan sal weglei.]
28. Hoe beleef 'n mens iets as jy dit “aan jou vel” voel?
 [Baie intens en persoonlik.]
29. George Smith is die sportheld van die skool. Hy sinspeel daarop dat Frank meneer Anderson se witbroodjie is. Skole is in die eerste plek tog akademiese instellings, maar leerders wat in sport uitblink, is gewoonlik die helde en soms presteer hulle nie juis op akademiese vlak nie. Akademiese presteerders word soms sommer boekwurms genoem. Bespreek hierdie oënskynlike teenstrydigheid met verwysing na die volgende slagspreuk: “'n Gesonde liggaam huisves 'n gesonde gees”.
 [Leerders bespreek hierdie stelling in die klas. Laat hulle voorbeelde noem van sodanige leerders. Lei die bespreking egter na 'n punt waar leerders besef dat spreekwoorde nie juis lewensingesteldheid en karakter bepaal nie. Gun elke persoon eerder sy/haar plekkie in die son.]
30. Wat impliseer Carrots wanneer hy spog dat sy pa “kontakte in die verskeersdepartement” het?
 [Hy impliseer dat sy pa 'n gesiene man in die gemeenskap is en daarom geld die gewone wette en reëls nie vir hom nie.]
31. Wanneer Mma se wekker soggens in die donker afgaan, wil Frank nie weet dat sy so vroeg moet opstaan nie. Hoekom dink julle wil hy liewers nie weet nie?
 [Hy wil dit nie weet nie, want hy voel skuldig. Sy staan immers so vroeg op om al die geld wat sy nodig om hulle sonder 'n pa groot te maak, te verdien.]

TAT Graad 10–12

- 1. Gesels met mekaar oor die karakters waarvan julle in hierdie hoofstuk gelees het. Skryf dan neer wie die volgende karakters is:
- (a) Morena Maponya
 [Hy is die ryk eienaar van die huis waarin Tshupo-hulle woon. Hy het ook 'n groot huis in Botala Gardens.]

(b) Mma

[Mma is Tshepo en Lerato se ma.]

(c) Mapule

[Sy is Morena Maponya se dogter en Kagisho se suster.]

(d) Kagisho

[Hy is Morena Maponya se seun en Mapule se broer. Hy wil ook met Lerato uitgaan en begin só die moeilikheid tussen die families.]

(e) Tshepo

[Hy is Mma se seun en Lerato se broer. Sy ander naam is Frank.]

(f) Lerato

[Sy is Mma se dogter en Tshepo se suster. Haar ander naam is Katie.]

2. Waarom het die skoolhoof vir Tshepo laat roep?

[Die skoolhoof het hom laat roep om vir hom te sê dat Mma haar been gebreek het en in die hospitaal is. Hy moet na haar toe gaan.]

3. Waarom sien Frank nie kans om by die hospitaal in te stap nie?

[Hy is alleen en het nie 'n pa om hom te help nie.]

Betenislys – Hoofstuk 1

Ander tale

- *Morena*: meneer
- *ntswelo ntló*: uit my huis uit!
- *Ntate*: vader
- *kgarebe*; *ntate yo o nang le pipitha*: die vader van vele
- *mokhukhu*: sinkhuisie
- *duduzile*: troos
- *multi-cultural*: multikultureel
- *boycott*: boikot
- *chalk-down*: die onderwysers sit die bordkryt neer, byvoorbeeld waneer hulle staak
- *equal education*: gelyke onderwys
- *overcrowded*: oorvol
- die kinders *run* die plek: die kinders is in beheer van die plek
- (*school*) *failures*: druipellinge
- *rent*: huur
- *date*: afspraak
- *tavern*: taverne/kroeg
- *political pop group*: popgroep wie se musiek 'n politieke boodskap het
- *gospel*: evangelie
- *law student*: student in die regte
- *regulations*: regulasies
- *teenager*: tiener
- (*make*) *troubles*: moeilikheid maak
- *jungle*: oerwoud
- *township*: woonbuurt
- *tribal moeilikheid*: moeilikheid tussen lede van verskillende stamme
- *shut-up*: stilbly
- *poet*: digter
- *profession*: beroep
- moenie *worry* nie: moet jou nie daarvoor bekommer (kwel) nie
- boer by *hang-outs*: dikwels plekke besoek waar ander gereed bymekaarkom
- *city centre*: middestad
- *overalls*: oorpakke
- *teacher's pet*: onderwyser se witbroodjie (gunsteling)
- *boyfriend*: kêrel
- *stay-aways*: wegbly-aksies, soos gedurende 'n boikot van klasse of werk
- *perm*: hare 'n vaste golwing (*wave*) gee

<p>Vaste uitdrukings/idiome</p> <ul style="list-style-type: none"> • muisneste kry: <i>become love-sick</i> • spook met iets: <i>werk hard (struggle hard)</i> • agteraf konkel: <i>scheme behind people's backs</i> • jou fyn uitvat: <i>jou mooi aantrek</i>
<p>Sinonieme/vertalings</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kleinpa: oom • ongevalle-afdeling by hospitaal: <i>emergency ward</i> • skaai: steel • wedywer: kompeteer, meeding • slordig: onnet • vloerwaks: vloerpolitoer • belet: verbied
<p>Beeldspraak</p> <ul style="list-style-type: none"> • In die grys rook sit die vierkantige huise langs die grondstraat ingeryg soos voëls wat nog sluimer. • Mma is soos 'n doringboom wat drup van gom.

Hoofstuk 2 (bladsy 16–28)

In 'n neutedop

Wanneer Frank by die hospitaal opdaag, voel hy benoud. Die werklikheid van wat met Mma gebeur het, begin hom tref. Die verpleegster wat hom na Mma se bed neem, bevestig dat sy tydens 'n voorval van taxigeweld seergekry het.

Mma vra hom om mooi na Lerato te kyk, maar daar is twee groter kwessies. Die eerste is dat die fabriek haar gaan afbetaal, al werk sy al jare daar, want haar been gaan drie maande in gips wees. Sy sal haar maand se loon, plus twee ekstra maande uitbetaal kry en Frank moet hierdie geld gaan haal. Hy moet ook haar blou kaart by die fabriek kry sodat sy werkloosheidversekering kan eis. Hy moet vir bra Dip gaan vra om hom na die fabriek te neem.

Mma lig hom ook in dat morena Maponya haar kennis gegee het omdat sy nie vir hom “gunste” wil bewys nie. Dis daarom dat sy vir hom en Lerato die vakansie na haar mense gestuur het. Sy wou nie hê hulle moet bekommerd wees nie en het vir hulle ander blyplek gesoek. Sy was op pad om vir die nuwe plek te teken toe sy beseer is. Nou moet Frank vir hulle binne twee dae woonplek kry, al is dit 'n garage of 'n *mokhukhu*. Hy moet ook die trek reël. Wanneer Frank teenstribbel dat sy ma nie in sulke plekke kan bly nie, konfronteer sy hom dat dit hy is wat nou moontlik te trots geraak het. Dit voel vir Frank of Mma die onmoontlike van hom verwag. Mma is moeg en het seer, maar hou haar hard. Frank dink vir 'n oomblik nostalgies aan Madidi waar Mma se mense woon, maar weet dit gaan nie werk dat hulle soontoe trek nie, al is daar woonplek. Hy en sy suster se vakansie daar was 'n mislukking en hy weet hulle sal hulle daar verveel. Wanneer hy onderneem om vir hulle 'n plek te kry, antwoord Mma dat sy dit weet; dat dit daarom is dat hy die prysnaam Tshepo gekry het wat “glo” beteken. Frank wens Mma wil hom sê sy pa het hom die naam gegee, maar Mma swyg.

Frank gaan soek vir Bongani om hom te help om by bra Dip uit te kom. Bongani se pa is 'n nagwag en sy ma het 'n klein spaza in Palace Flats. Waar hy vir Bongani Nxumalo buite Botala High wag, besef Frank dis nou maklik om van al die onrus te vergeet wat daar dikwels by sy ou skool was. Hy mis die kameraadskap wat hy daar ervaar het.

Hy verras Bongani toe die skool uitkom en dis vir hom lekker om sy ou vriend weer te sien. Algaande kom hy eger agter dat hy en Bongani verskillend dink en droom en hy voel hy het iets verloor. Dis of Bongani sake te eenvoudig sien.

In die hospitaal het Frank reeds gedink mense gaan nie maklik vir Mma probeer help nie, omdat sy haar eenkant hou. Teenoor Bongani moet hy erken dat Mma nie by die *godisano* is nie; sy gooi nooit geld in die bondel wanneer ander dit doen nie. Sy gee nie maklik nie en aanvaar nie maklik nie. Die mense in die gemeenskap vind dit onaanvaarbaar.

Bongani en Frank het van die begin af goed klaargekom. Mma was eers krities oor die twee seuns se vriendskap, omdat sy gedink het Bongani is polities radikaal. Bongani se mense dink en leef nog taamlik tradisioneel, terwyl Mma sterk op onderwys ingestel is.

Bongani gaan wys vir Frank waar bra Dip se woonplek is, maar omdat hy sy pa moet help om die spaza reg te maak, kan hy Frank nie na die fabriek vergesel nie.

Aktiwiteit 3.2 Hoofstuk 2

HT Graad 9

1. Waaraan kan die leser sien dat die jong verpleegster vir Frank aantreklik vind?
[Sy druk haar hare vinnig terug onder die wit kepsie en swaai haar heupe toe sy voor hom uitstap. Later sê sy vir Mma dat haar mooi seun daar is.]
2. Watter vorm het die taxigeweld die oggend aangeneem?
[Almal is uit die taxi's geruk en in ander taxi's ingedwing.]
3. In die konfrontasie met Make-Peace het Mma duidelik laat blyk dat sy nie sou toelaat dat Katie na die optrede van 'n politieke popgroep gaan nie. Nou lees ons dat Frank die leerlinge by Botlha High wat oor werkers se regte gepraat het, as moeilikheidmakers beskou het. Is mense wat hulle vir meer regte vir werkers beywer noodwendig "moeilikheidmakers"?
[Nee. Laat leerders toe om die punt te bespreek.]
4. Hoe regverdig is dit dat werkers die oggend op pad werk toe uit taxi's geruk en met geweld in ander taxi's ingedwing word? Het passasiers ook regte?
[Dit is nie regverdig nie, aangesien passasiers die reg het om te gaan waarheen hulle wil en in watter voertuie hulle wil. Leerders kan hierdie punt ook bespreek.]
5. Wanneer Mma sê die waglys vir huise is lank, onthou Frank dadelik dat morena Maponya 'n raadslid is. Wat dink Frank kan morena Maponya moontlik doen as Mma haar naam vir 'n huis neersit nadat sy geweier het om vir hom sekere gunste te bewys?
[Hy dink dat hy beslis haar aansoek sal afkeur.]
6. Frank, wat nooit 'n pa geken het nie, moet weens Mma se besering skielik 'n man se verantwoordelikhede aanvaar. Wat is van hierdie verantwoordelikhede wat Mma nou van hom verwag?
[Sy verwag van hom om sy suster te beskerm en om vir hulle woonplek te vind wat veilig is. Hy sal ook moet voorsien in die gesin se daaglikse behoeftes.]
7. Frank voel hy kan nie in 'n *mokhukhu* bly terwyl hy in Meliora op skool is

nie. In watter twee verskillende wêreldes bevind Frank hom vandat hy aan die multikulturele skool studeer?

[Hy bevind hom smidde en snags in Botla en ervaar die stryd om 'n behoorlike lewe. Soggens bevind hy hom in Meliora, waar daar nie so 'n stryd is nie.]

8. Wat is 'n "shebeen"? Watter rol speel shebeens in die lewe van Suid-Afrikaners?

['n Shebeen is 'n drinkplek of townshipkroeg. Shebeens word oor die algemeen met moeilikheid vereenselwig aangesien die drinkebroers (en susters!) soms die gesin se lewensnoodsaaklike geld op drank bestee en hul gesinne gevolglik onder finansiële druk verkeer om maanduut te oorleef.]

9. Wat kom Frank agter toe hy Bongi gaan opsoek om hom te help om bra Dip se huis te vind?

[Hy kom agter dat hy en Bongi nie meer werklik aanklank vind by mekaar nie, aangesien Bongi se ideale van syne verskil.]

10. "Almal struggle vir The Day", sê Mma. Watter stryd is dit, en vir watter dag?

[Die stryd om vryheid en die dag van volle demokrasie waarna alle Suid-Afrikaners hul vryheid sal hê.]

11. Verduidelik die ironie in die volgende aanhaling: "Hy het vir bra Dip gaan soek by die shebeen waar geskryf staan: "This is a tea party"".

['n Shebeen is 'n harde plek waar mense – dikwels mans – alkohol drink. Tee word tradisioneel met sagte vroulikheid vereenselwig. 'n Shebeen is dus beslis nie enigeen se "tea party" nie!]

EAT Graad 9

1. Noem al die dinge waarvoor Frank benoud word.

[Die groot gebou; die ambulans; die bekommerde mense; die reuk van die hospitaal en siekte.]

2. Hoe lank sal Mma se been in gips wees?

[Drie maande.]

3. Waarom verloor Mma haar werk?

[Mma verloor haar werk omdat die fabriek haar nie so lank kan afgee nie.]

4. Wat moet Frank vir Mma doen? Noem drie dinge.

[Hy moet na Rato kyk; hy moet haar geld by die fabriek gaan kry; hy moet vir hulle 'n huis soek.]

TAT Graad 9

Nota aan die onderwyser: Aangesien leerders wat op hierdie taalvlak lees, dit baie moeilik vind om karakters en gebeure te visualiseer, is dit raadsaam om hulle die geleentheid te bied om die karakters en gebeure visueel voor te stel deur sketse of deur spoeg-en-plak-figuurtjies. Waarsku die leerders betyds om tydskrifte skool toe te bring of sorg vooraf self dat sodanige materiaal vir hulle beskikbaar is. Tydens so 'n aktiwiteit moet papier waarop die leerders kan teken of plak, beskikbaar gestel word indien jy verkies dat hulle dit nie in hul werkboeke doen nie. In die vraag hieronder beteken "teken" dus ook "knip uit en plak".

1. Teken die volgende karakters:
 - (a) Mma
 - (b) Frank
2. (a) Teken wat met Mma gebeur het.

[Sy het haar been gebreek tydens 'n voorval van taxigeweld.]
of
- (b) Teken die twee belangrikste dinge wat Frank vir Mma moet doen.

[Die twee belangrikste dinge is dat Frank die geld by die fabriek moet gaan kry en dat hy vir hulle 'n woonplek moet gaan soek.]

HT en EAT Graad 10–12

Die leerders bespreek al hierdie antwoorde in die klas. Laat hulle toe om hul subjektiewe menings te lug. Daar is geen “regte” of “verkeerde” antwoorde op hierdie vrae nie. Die antwoorde hieronder is bloot voorstelle.

1. Toe Frank hoor dat Mma haar werk by die fabriek gaan verloor, sê hy dat “die stelsel” nie regverdig is nie. Hy ervaar dus nou in sy eie lewe wat die “troublemakers” by Botala High altyd gesê het. Van watter stelsel word hier gepraat en hoekom dink Frank nou ook dis nie regverdig nie?

[Die kapitalistiese stelsel, waar mens jou werk verloor wanneer jy nie meer vir jou werknemer kan geld verdien nie. Dit is onregverdig omdat mense soms wel siek word of weens onvoorsiene omstandighede nie kan werk nie.]
2. In die konfrontasie met Make-Peace het Mma duidelik laat blyk dat sy nie sou toelaat dat Katie na die optrede van 'n politieke popgroep gaan nie. Nou lees ons dat Frank die leerlinge by Botala High wat oor werkers se regte gepraat het, as moeilikheidmakers beskou het. Is mense wat hulle vir meer regte vir werkers beywer noodwendig “moeilikheidmakers”?

[Die leerders bespreek hierdie vraag. Daar is nie “regte” of “verkeerde” antwoorde nie. Fasiliteer egter die bespreking om konstruktief te wees en menseregte en vryheid van spraak te respekteer.]
3. Is leerders ook werkers?

[In 'n sekere sin ja. Die leerders kan 'n kort debat oor hierdie onderwerp voer.]
4. Hoe regverdig is dit dat werkers die oggend op pad werk toe uit taxi's geruk en met geweld in ander taxi's in gedwing word? Het passasiers ook regte?

[Die leerders kan hierdie vraag bespreek. Dit is nie regverdig dat mense hardhandig gedwing word om te doen wat andere van hulle verwag nie. Passasiers, soos alle ander mense, het regte maar tog ook verantwoordelikhede.]
5. Frank hoor by Mma dat sy haar werk weens die ongeluk gaan verloor en dat sy vir morena Maponya kennis gegee het eerder as om vir hom sekere “gunste” te bewys. Hoekom is Mma skaam om daarvoor te praat; om watter gunste gaan dit hier?

[Mma is teruggetrokke en praat nie openlik met haar kinders oor seks nie. Die “gunste” wat morena Maponya van haar verwag, is by implikasie seksueel van aard.]
6. Mma sê vir Make-Peace dat Lerato miskien groot lyk, maar skaars vyftien is. Wanneer Frank haar voor die hoof se kantoor sien, lyk sy vir hom skielik klein; maar wanneer sy fyn uitgevat vir 'n kêrel is, lyk sy vir hom oud genoeg vir trou.

In die hospitaal sê Mma eerste vir Frank hy moet kyk dat Lerato nie in die strate “rondlê” nie. Waarvoor is Mma bang?

[Sy is waarskynlik bang dat Lerato met Make-Peace of ander ouer kêrels sal uitgaan en dat sy moontlik in ’n seksuele verhouding kan betrokke raak, wat tot ’n tienerswangerskap kan lei.]

7. Make-Peace, ’n universiteitstudent, wil met Lerato, skaars vyftien, uitgaan; en sy pa soek sekere gunste by Mma. Die Maponyas is welgesteld en invloedryk. Hulle is die eienaars van die huis waarin Frank-hulle woon, terwyl Mma vrou-alleen twee kinders grootmaak. Dink julle ons kan beweer dat dit hier onder meer om die misbruik van mag gaan? En indien wel, watter soort(e) mag?

[Ja. Dit gaan om die misbruik van die landheer se mag wat betref sy huurders, sowel as die magsverhoudings tussen ryk en arm. Dit gaan ook om die magsverhouding tussen mans (veral ouer en ryker mans) en vrouens (veral dié wat in weerlose posisies is).]

8. Wat bedoel Mma wanneer sy vir Frank soos volg konfronteer: “Dalk is dit (’n *mokhukhu*) nie jou plek nie, Tshepo?”

[Sy verwys daarna dat hy nou na ’n ander, meer goeie skool toe gaan en moontlik kan begin dink dat hy verhewe is bo sy gesin en gemeenskapslede.]

9. Hoekom waag Frank dit nie eens om aan Mma voor te stel dat hy die skool verlaat om te gaan werk nie?

[Omdat sy so hard werk om hom en sy suster se opvoeding te bekostig en omdat sy groot drome vir haar twee slim kinders koester.]

10. Mma het al vir Frank gesê hy moet sy eie taal diep kan praat. Wat het sy daarmee bedoel?

[Dat hy in kontak moet wees met die norme, tradisies en waardes van sy kultuurgroep en dat hy homself en wie hy is nie moet negeer nie.]

11. Wanneer hulle weer ’n slag ontmoet, voel Frank dis of Bongi “se binne-oor ... nie so goed werk nie”. Wat bedoel hy daarmee?

[Hy en Bongi vind nie meer soveel aanklank by mekaar as wat hulle voorheen het nie. Hy voel dat Bongi hom nie werklik hoor nie en dat hy by Bongi verbypraat.]

12. Sielkundiges en beraders vind dikwels dat mense wat swaar kry, nie simpatie soek nie, maar wel empatie. Hulle soek eerder aanduidings dat ander mense hul situasie ten diepste sal verstaan, of waarlik ’n aanvoeling daarvoor sal hê; dat mense sal probeer agterkom hoe dit is om in hul skoene te staan. By geleentheid voel Frank dat Bongi se “binne-oor” nie so goed werk nie; dat hy dinge te eenvoudig sien. In ’n ander situasie vra George wel vir Frank hoe dit met sy ma gaan. Hoe empaties, of sensitief vir Frank se gevoelens, was hierdie twee in daardie twee situasies?

[Bongi was nie empaties nie. Hy kon homself nie in Frank se skoene plaas nie. George aan die ander kant, het wel ’n empatiese navraag gerig, maar dalk met ’n selfsugtige motief?]

TAT Graad 10–12

1. In die verhaal word daar by meer as een geleentheid na korrupsie onder munisipale amptenare (*members of the town council*) verwys. Carrots spog byvoorbeeld dat sy pa kontakte by die verkeersdepartement (*traffic department*) het. Watter korrupsie

kan by die verkeersdepartement plaasvind? En watter korrupsie kan met die toekenning van huise plaasvind?

[Leerders bespreek hierdie twee vrae. Jy kan alles wat hulle opoem, op die bord neerskryf. Laat die leerders dit dan ook neerskryf.]

2. Watter drie dinge moet Frank vir Mma doen?

[Hy moet na Lerato kyk; hy moet Mma se geld by die fabriek gaan haal; hy moet vir hulle 'n huis gaan soek.]

3. Wat is 'n *mokhukhu*?

['n Tydelike woning wat uit sinkplaat, karton, plastiek en ander afvalmateriaal gemaak word. Dikwels word hierdie strukture egter meer permanente wonings.]

Betekenislys – Hoofstuk 2

Ander tale

- *phate*: gedroogde diervel
- *tshepo*: glo
- *induna*: leier, raadsman
- *mokhukhu*: sinkhuisie
- *inkomo yamadlozi*: 'n koei wat vir die voorvadergeeste geoffer is
- *spaza*: winkeltjie
- *Yebol!*: 'n groet
- *tikoloshé*: tokkelossie
- *Seburu*: Afrikaans
- *morogo*: groente, soortgelyk aan spinasie
- *taxi wars*: gevegte tussen verskillende taxiverenigings
- *by force*: met geweld
- *kerbstone*: randsteen van sypaadjie
- *job*: werk
- *pay*: betaling
- *system*: stelsel
- *trouble-makers*: moeilikheidmakers
- *deliver*: aflewer
- *notice gee*: kennis gee wanneer jy uit jou werk bedank
- *town council*: dorpsraad
- *suburb*: voorstad, woonbuurt
- *favours doen*: gunste bewys
- *shebeen queen*: eienares van 'n shebeen
- *garden job*: tuinwerk
- *driver's license*: rybewys
- *office*: kantoor
- *burial society*: begrafnisgenootskap
- *political matters*: politieke sake
- *radical*: lid van 'n politieke party wat drastiese sosiale en politieke hervorming voorstaan
- *independence*: onafhanklikheid
- *vote*: stem

Vaste uitdrukkings/idiome

- jou vaal skrik: baie groot skrik
- 'n oog vir 'n oog vat (wanneer jy wraak neem dieselfde aan 'n ander doen as wat daardie mens jou aangedoen het)
- iemand lees: weet wat iemand bedoel

Sinonieme/vertalings

- skimp op iets: *jeer, allude to something, veiled hints*
- benoud: bang
- polisie-eskort: polisie-begeleiding

Beeldspraak

- Loop pluk vir my die son.
- Die mekhukhu lê soos 'n motgevrete ou lap oor die aarde uitgesprei.

Hoofstuk 3 (bladsy 29–38)

In 'n neutedop

By bra Dip moet Bongsi en Frank op die deur hamer om hom wakker te kry omdat die musiek so hard is. Frank sien dat bra Dip se bed op bakstene staan om die tokkelossie te keer en dat mma Dip die plek mooi netjies hou. Frank herinner bra Dip daaraan dat hy nie sy rybewys moet vergeet nie. Dit laat die ou man onthou van die tye toe swartmense nog gevang is wanneer hulle nie hul passe by hulle gehad het nie.

Op pad na die fabriek vertel bra Dip vir Frank hoe sy bene beseer is en hoe dit gekom het dat hy nou mank loop.

Botala is 'n groot woonbuurt en Frank ken nie al die uitbreidings nie. Bra Dip ken die plek egter al van die tyd toe daar net beeskrale was en onderwys nog nie vir die mense 'n prioriteit was nie. Hy het eers leer lees en skryf nadat sy kinders klaar geleer het.

Dit lyk of almal bra Dip ken. Wanneer hulle verby die Maponyas se huis ry, voel Frank goed daaroor dat Mma vir morena Maponya op sy plek gesit het. Hy is verlig – maar ook spyt – toe hy nie vir Mapule te sien kry nie. Bra Dip sê morena Maponya is nie werklik een van die mense nie, al gee hy so voor. Hy verwys na die keer toe die mense die stadswinkels geboikot het en morena Maponya die pryse in sy winkel verhoog het. Dit laat Frank onthou hoe die tsotsi's destyds voorgegee het hulle is comrades en met Mma se inkopies weggehardloop het. Frank onthou ook die moeilike tye in 1985 toe die leër die woonbuurt met Buffels gepatrolleer het en niemand dit saans buite kon waag nie. Hy onthou hoe traumaties dit was met die skote wat snags geklap het en die vrees dat die deur van die huis oopgeskop kon word. Dit is in daardie tyd dat hy besluit het om Mma nooit teleur te stel nie.

Op pad na die fabriek vertel bra Dip die hele tyd hoe hy die mense daar gaan regsien omdat hulle Mma gaan afdank. Toe hulle egter by die kleriefabriek kom, ontwikkel hy skielik 'n pyn in sy been en moet Frank alleen ingaan. Die vrou in die kantoortjie is nie baie hulpvaardig nie. Toe Frank vra of hy die bestuurder kan sien, verwys sy hom na die betrokke opsiener.

Hierdie vrou is simpatiek en sê Mma moenie bedank nie, want anders kry sy niks. Sy reël dat Mma net soos al die ander afdankings behandel word. Bra Dip wil nie geld aanvaar nie en neem vir Frank na die bank in die dorp. Hy sê Frank moet laat weet as hy Saterdag met die trek kan help.

Aktiwiteit 3.3 Hoofstuk 3

HT Graad 9

1. Verduidelik onder watter omstandighede bra Dip woon.

[Hy woon in 'n *mokhukhu* wat deur sy vrou netjies gehou word. Hy is arm, want hy ry met 'n ou bakkie met 'n tuisgemaakte kappie en drie verskillende soorte bande.]

2. Skryf 'n ander naam neer vir “katel”.

[Bed]

3. Watter vorm van beeldspraak gebruik die skrywer om bra Dip se gesig te beskryf in die woorde: “Bra Dip se gesig is so vol plooië dat dit soos ’n gebreekte spinnerak lyk”?
[Vergelyking]
4. Waarom is bra Dip ook by sy werk afgedank?
[Sy een been was mank en die ander een is met ’n stuk kruiwa gebreek. Toe hy nie meer soos ’n gesonde man kon loop nie, het sy werkgewers hom afgedank.]
5. Waarom is bra Dip van mening dat morena Maponya nie regtig “’n man-of-the-people is nie”?
[Hy vertel vir Frank dat morena Maponya die pryse van sy winkelgoedere verder verhoog het toe die boikotte mense gedwing het om hulle kruideniersware en ander middele by hom te koop. As hy ’n man van die mense was, sou hy nooit so iets gedoen het nie.]
6. Wat het Rramogolo bedoel met: “Die mensmoeder vat die mes aan die skerp kant”?
[Hy het bedoel dat moeders in tye van nood soms die gevaar uitdaag sodat hulle kinders kan oorleef.]

EAT Graad 9

1. Woon bra Dip in ’n huis of in ’n *mokhukhu*?
[’n *Mokhukhu*]
2. Watter kleur is bra Dip se bakkie?
[Blou]
3. Waarheen neem bra Dip vir Tshepo?
[Na die fabriek waar sy ma gewerk het.]
4. Wat moet Tshepo met die geld maak?
[Hy moet dit by die bank inbetaal.]
5. Waarom wil bra Dip nie dat Tshepo hom betaal nie?
[Dit is sy manier om vir Tshepo-hulle te help.]

TAT Graad 9

1. Voltooi die volgende sinne:
 - (a) Bra Dip bly in ’n
[*mokhukhu*]
 - (b) Bra Dip ry met ’n ... bakkie.
[blou]
 - (c) Botala is ’n groot
[township]
 - (d) Tshepo moet Mma se ... gaan haal.
[geld]
 - (e) Mma werk in ’n
[fabriek]

2. Pas Kolom A by Kolom B:

Kolom A		Kolom B	
A	<i>Chocolates</i>	1	R10
B	<i>Cabbages</i>	2	R20

[A = 2 en B = 1. (Bruin note is sjokoladekleurig en groen note is die kleur van kool.)]

HT en EAT Graad 10–12

1. Hoe het morena Maponya voordeel uit die laaste groot boikot getrek, toe die mense van Botala geweier het om by die stadswinkels te koop?
[Hy het die prys van die goedere in sy winkel nog gelaai sodat hy meer geld uit die mense kon maak.]
2. Hoekom kan bra Dip waarskynlik met reg beweer dat morena Maponya hom nie werklik met die gewone mense van Botala vereenselwig nie?
[Hy maak hierdie bewering aangesien geen mens wat homself 'n man van die mense wil noem, op hierdie manier sal voordeel trek uit sy mense nie.]
3. Wat is 'n boikot en hoe is dit soms deur die tsotsi's uitgebuit?
['n Boikot is 'n verbod wat as deel van 'n protesaksie op 'n sekere produk of diens geplaas word. Boikotte kan nie werk indien die meeste mense dit nie ondersteun nie. Die wat vir 'n boikot is, dink dat mense wat dit nie ondersteun nie, die boikot breek. Dan probeer hulle soms mense dwing om saam met hulle te boikot. In die stryd teen apartheid het die comrades in die gemeenskappe dit hulle werk gemaak om byvoorbeeld in die geval van 'n boikot toe te sien dat almal dit ondersteun. So het hulle dan die inkopiesakke geïnspekteer van vroue wat van die stad af terugkom om te kyk dat hulle nie by die winkels wat geboikot word, gekoop het nie. Dit was deel van die stryd teen apartheid. Die tsotsi's het egter soms sulke situasies vir hul eie gewin misbruik. Hulle het voorgegee dat hulle comrades is en dan mense se goed vir hulself gevat.]
4. Toe die tsotsi's met haar goed weggehardloop het, het Mma gesê: "Honest-to-God politics is een ding, maar common crime is 'n ander ding". Ons ken Mma as iemand wat nie wil hê haar kinders moet by politiek betrokke raak nie (en dus ook nie by die stryd teen apartheid nie) maar in die lig van haar woorde hierbo beteken dit dat sy een honderd persent teen polities geïnspireerde optrede van watter aard ook al gekant is?
[Nee. Die leerders moet hul antwoord met bewyse uit die teks staaf.]
5. Mma het vir Frank en Lerato vertel van die studente-opstande in 1976 wat uitgebars het toe swart leerders gedwing is om van hul vakke in Afrikaans ("Seburu") te neem. Gedurende sulke opstande is noodtoestand deur die destydse regering aangekondig en is die leër ingeroep om mense te bedwing. Die Buffels was militêre voertuie waarmee die strate gepatroleer is om te verseker dat onrus nie weer uitbreek nie. Frank kan self onthou hoe moeilik dit was in 1985, toe min mense dit kon waag om saans uit te gaan. Hy onthou hoe daar skote in die nag geklap het. Wat het Frank toe geleer en wat het hy besluit?
[Frank het geleer dat ma's alles sal opoffer vir hulle kinders en het besluit dat hy Mma nooit wil teleurstel nie.]

6. Op pad na die fabriek vertel bra Dip net hoe hy die “varkvreters” by die fabriek gaan regsien omdat hulle Mma so sleg behandel. Toe hulle daar kom, het hy skielik ’n pyn in die been. Dink julle hy het regtig seer?
[Nee, hy het gemaak of sy been seer is sodat hy nie met die “varkvreters” kon gaan afreken nie. Hy het maar net groot gepraat. Aan die einde van die hoofstuk kom die leser agter agter dat bra Dip vir Frank wou leer om sy eie geveg te veg. Hierdie geveg was nie sy (Bra Dip) se geveg nie.]
7. Bongi help Frank om by bra Dip uit te kom en bra Dip bring Frank tot by die fabriek. By die fabriek moet Frank egter die situasie op sy eie hanteer. Hoe hanteer hy hierdie nuwe situasie? Hoe kwyt hy hom van hierdie nuwe ervaring en wat kom hy alles agter in die proses, of wat leer hy daaruit?
[Hy aanvaar sy verantwoordelikheid en gaan alleen in die gebou in. Hy is suksesvol in sy poging om Mma se geld te kry. Hy het geleer dat daar ook mense is wat glad nie belang stel in ander mense nie. Die ontvangsdame was totaal selfgesentreerd en het glad nie belang gestel om hom te leer ken nie. Hy het ook besef dat sy nie vir Mma ken nie – alhoewel Mma reeds jare lank by die fabriek werk. Die feit dat Mma haar been gebreek het, het die ontvangsdame ook nie gepla nie.]
8. **Slegs vir HT-leerders:** Wat suggereer bra Dip met sy slotwoorde aan Frank: “Hy dans die beste wat in dorings leer dans ...”?
[Hy suggereer dat ’n mens die beste leer wanneer jy self jou weg uit die moeilikheid moet vind.]

TAT Graad 10–12

1. Waarin woon bra Dip?
[Hy woon in ’n *mokhukhu*.]
2. Wie is die “varkvreters” en die “gougou-mense” van die fabriek?
[Die eienaars van die fabriek. Die mense wat werkers net gou-gou gebruik en hulle dan afdank.]
3. Waarom beweer bra Dip is die mense vandag so arm?
[Hy beweer hulle is so arm omdat die koeie weg is.]
4. Waarom wil Mma nie hê dat Tshepo nou al ’n pa moet word nie?
[Sy wil hê dat hy eers sy skoolloopbaan moet voltooi.]

Betekenislys – Hoofstuk 3

Ander tale

- *mapolisa*: polisie
- *salani kahle*: mooi bly (julle)!
- *ke a leboga*: dankie
- *amadlozi*: geeste van die voorvaders
- *sob sisters*: sentimentele skryfsters in koerante of tydskrifte
- *tyres*: bande
- *border*: grens van ’n land
- *tax*: belasting
- *living together harmoniously*: in vrede saamwoon
- *free enterprise*: vrye onderneming
- *common crime*: gewone misdaad
- *army*: weermag

<ul style="list-style-type: none"> • <i>money matters</i>: geldsake • <i>supervisor</i>: toesighouer • <i>support</i>: steun
Vaste uitdrukings/idiome <ul style="list-style-type: none"> • 'n werker in die pad steek: 'n werknemer afdank
Sinonieme/vertalings <ul style="list-style-type: none"> • op die deur hamer: baie hard aan 'n deur klop • katel: bed • tapyt: mat • kooigoed: beddegoed, komberse • stuurs: nors, onvriendelik • lorriedrywer: vragmotorbestuurder • mank been: kruppel been • iemand iets aanraai: iemand raad gee, aanbeveel om iets te doen • oor die weg kom met mense: klaarkom (<i>get along with</i>)
Beeldspraak <ul style="list-style-type: none"> • Bra Dip se gesig is so vol plooië dat dit soos 'n gebreekte spinnerak lyk. • Die mensmoeder vat die mes aan die skerp kant.

Hoofstuk 4 (bladsy 39–48)

In 'n neutedop

Wanneer Frank tuis kom, is Katie weg en het sy duidelik haar huishoudelike pligte maar half uitgevoer. Hy wonder of sy dalk stilletjies vir Make-Peace ontmoet. Hy mis Mma se teenwoordigheid en wonder of sy toe geopereer is. Hy besef sy skoolwerk moet eers wag; om blyplek te kry is nou prioriteit.

Hy gaan na Mmadirope om te hoor of sy nie dalk die koerant het sodat hy na die advertensies vir woonplek kan kyk nie. Omdat Mmadirope se plek so vieslik vuil is, het Mma vir morena Maponya gevra om 'n muur tussen hulle en Mmadirope te laat bou sodat hulle nie die uitgebrande bus wat as haar “kantoor” dien en die ander rommel kan sien nie. Mmadirope is vies oor die muur, maar kom leen nog steeds goed by Mma. Sy sing liedjies waarin sy daarop sinspeel dat Mma-hulle teen haar diskrimineer al is sy so sagmoedig.

In Mmadirope se vuil kombuis kan Frank sien hoekom Mma van 'n “vlieë-fabriek” praat. Mmadirope vra dadelik of hulle nie tamaties wil koop nie. Frank vervies hom toe sy sê sy het gehoor Mma is geskiet en dat sy gedroom het hulle gaan trek. Hy weet sy jok. Hy besluit om nie 'n koerant te vra nie, want dan sal sy net wil weet hoekom. Hy sê wel hulle gaan trek en vra toe net vir kartondose. Sy gee hom 'n pap een en sing 'n liedjie waarin sy beweer haar prysnaam is nie verniet Mmamothusi (vrou wat help) nie. Sy suggereer ook dat sy nederige werk sal doen net om ander te help wat hulself as beter beskou omdat hulle meer geleerdheid het.

Frank is onrustig. Hy maak seker dat Mma se geld goed weggesteek is. Sy kop draai, want dit was 'n lang dag. Hy gaan staan op die stoepie en hoor die trom van Tonight Makhosi, die sangoma wat hoër op in die straat woon. Sy adverteer dat sy dolosse gooi en met die voorvadergeeste kommunikeer.

Frank weet nie wat hy moet glo nie, maar wonder tog of die sangoma hulle kan help

om 'n huis te kry. Hy mis 'n pa, wat hom kan raad gee oor of hy veldskool toe moet gaan of nie. Hy weet niemand by Meliora moet hoor as hy 'n sangoma besoek nie, want George het klaar in sy teenwoordigheid geskimp dat rekenaars beter as dolosse is.

Wanneer Katie uiteindelik donkeraand opdaag, is Frank na al die kommer woedend van verligting. Wanneer hy met haar baklei en vra of sy verkrag wil word, baklei sy nie terug nie en onderneem om die huiswerk klaar te maak. Sy verduidelik dat sy by die Gemeenskapsentrum was, want dit was vir haar te alleen by die huis.

Wanneer Frank haar inlig dat hulle moet trek, besef sy glad nie die erns van die situasie nie. Sy is eerder opgewonde. Sy wonder of hulle nie 'n mooi plek in Botala Gardens kan kry nie.

Wanneer Frank na hul tuintjie gaan om al die groente te oes om saam te neem wanneer hulle trek, kom hy agter dat Mmadirope alles kom steel het.

Aktiwiteit 3.4 Hoofstuk 4

EAT Graad 9

1. Noem drie dinge wat Katie gebrou het.
[Die skottelgoed is nie afgedroog nie; die papkastrol staan sonder 'n deksel; die kombuisvloer is nie gewas nie.]
2. Wat gebruik Mmadirope vir 'n kantoor?
['n Uitgebrande munisipale bus.]
3. Wie is die “Greaan Beans”?
[Die munisipale polisie.]
4. Wat is 'n “stop-nonsense”?
['n Voorafvervaardigde muur.]
5. Skryf 'n ander woord neer vir leuen.
[Lieg/jok]
6. Watter verkeerde ding het Mmadirope gedoen?
[Sy het al Tshepo se groente uit die tuin gesteel.]

TAT Graad 9

1. Voltooi die volgende paragraaf deur die woorde wat ontbreek, in te vul:
Toe hy (a) ... , kan hy sien dat sy hier was, maar sy het baie (b) Vanmore se (c) ... is gewas maar nie (d) ... nie. Die (e) ... staan sonder (f) ... en die pap het 'n (g) ... gekry. Die kombuisvloer is nie (h) ... nie.
[(a) oopsluit
(b) gebrou
(c) skottelgoed
(d) afgedroog
(e) papkastrol
(f) deksel
(g) dik kors
(h) gewas]

HT Graad 9–12

HT en EAT Graad 10–12

1. Waarom is Frank vies toe hy by die huis kom?
[Omdat sy suster nie daar is nie en nie die huiswerk behoorlik gedoen het nie.]
2. Wat is nou belangriker as môre se skoolwerk?
[Om 'n nuwe woning te vind.]
3. Wat dink julle beteken Mmadirope se naam?
[Laat die leerders hieroor spekuleer.]
4. Wat gaan moontlik alles by Mmadirope se huis aan?
[Sy het 'n “office”, waar besoekers laatnag opdaag. Soms baklei die besoekers en die volgende dag slaap Mmadirope heeldag. Wanneer haar man tuis is, “verdwyn” die besoekers. Dit is moontlik dat sy haarself as prostituut uithuur.]
5. Hoe sien Mmadirope haarself? Hoe ervaar Mma-hulle haar?
[Sy beskou haarself as sagmoedig en hulpvaardig. Mma-hulle ervaar haar as oneerlik, manipulatief en immoreel.]
6. Dit lyk of Mmadirope gedurig spesiale liedjies maak, wat sy dan sing. Hoe gebruik sy hierdie liedjies? Kommunikeer sy direk?
[Nee. Sy gebruik haar liedjies om sekere goeie dinge omtrent haarself – of slegte dinge omtrent ander mense – te impliseer. Sy kommunikeer op 'n indirekte en manipulatiewe wyse met hierdie liedjies.]
7. Wat beteken *botala*?
[Groen]
8. Wat lei jy uit die teks af oor wat sangomas doen?
[Hulle dans en speel tromme in die nag (bladsy 44); het klei op hul gesigte (bladsy 44); gooi dolosse om met die voorvaders te kommunikeer (bladsy 45); maak baie geld en is besiger wanneer mense slegte tye beleef (bladsy 45); vermoor moontlik kinders om *muti* te maak (bladsy 45); almal doen dit egter nie (“... Tonight Makhosi maak nie dood nie” – bladsy 45); het gewone lewens en doen die dinge wat almal doen, soos om inkopies te doen en vuur te maak (bladsy 45); dra spesiale, magiese halssnoere (bladsy 45); is gesaghebbend (“As Tonight Makhosi droom, dan word daar geluister” – bladsy 45).]
9. Wat is die bene waarvan hier gepraat word?
[Dolosse]
10. Waar in die verhaal het ons reeds 'n aanduiding gekry oor die belangrike rol wat geloof in die voorvaders in mense se lewens kan speel?
[Laat die leerders die teks vluglees om hierdie antwoord te kry. Op bladsy 37 wonder Frank oor hoe “die beeld van die voorvaders” vorm vind in 'n nuwe baba.]
11. Hoekom wil Frank nie hê dit moet by Meliora bekend raak dat hy bos toe was nie, indien hy wel sou gaan? Of dat hy 'n sangoma besoek het nie?
[Omdat hy bang is dat die kinders by sy multikulturele skool hom daaroor sal spot.]
12. Hoekom mis Frank sy pa veral vanaand?
[Omdat hy 'n pa se leiding en raad nodig het en omdat dit vir hom bitter moeilik is om die rol van die man in die huis te speel.]

13. Wat dink julle bedoel Nkoko wanneer sy beweer seuns se “gees is nog nie vasgemaak” voordat hulle die inisiasieskool bygewoon het nie?
 [Laat die leerders oor hierdie vraag spekulêr en hul subjektiewe menings lug.]
14. Frank skryf beelde wat by hom opkom neer sodat hy hulle later in sy kreatiewe skryfwerk kan gebruik. Dit is tog heel oorspronklik en op die oog af onskuldig wanneer George self beeldspraak gebruik: “Hoor net hoe gooi hierdie rekenaar sy dolosse”. Ontleed hierdie beeld en verduidelik hoe moderne Westerse tegnologie teenoor ’n tradisionele Afrikakennissistiem gestel word.
 [Die leerders bespreek hierdie vraag in klein groepies. Hulle skryf hul gevolgtrekkings in hul werkboeke neer en deel hul mening met die res van die klas.]
15. Dink jy die ander kinders in die klas is onnodig sensitief wanneer hulle vir George vies aankyk oor sy opmerking oor die dolosse in Frank se teenwoordigheid? Neem hier vorige optredes van George teen Frank in aanmerking.
 [Die leerders bespreek hierdie vraag as ’n klas. Hulle moet hul menings met bewyse uit die teks staaf.]
16. Frank het vir Mma belowe hy sal ver weg van moeilikheid bly in die nuwe skool. Dink julle Mma oorreageer wanneer sy dit van hom verwag?
 [Nee. Sy opvoeding is vir haar baie belangrik en sy werk baie hard om hom op skool te hou.]
17. Wanneer Katie uiteindelik opdaag, ruk Frank haar die stoepie op, al is hy intens verlig. Oorreageer hy, of het julle begrip vir sy reaksie? Hy begryp self nou hoekom Mma dikwels vir hulle preek. Wat dra alles daartoe by dat hy self nou soos Mma optree?
 [Die leerders bespreek hierdie vraag as ’n klas. Hulle moet hul menings met bewyse uit die teks staaf.]
18. Vroeër die dag het Frank gevoel Bongsi hoor hom nie goed nie en nou luister Katie ook nie goed wanneer Frank haar vertel dat hulle moet trek nie. Hy besef al hoe meer hy “is alleen in hierdie ding”. Het julle al so alleen gevoel toe dit vir julle was of mense julle nie hoor nie? En kan julle dit met die klas deel?
 [Die leerders dink na oor hierdie vraag en beantwoord dit met ’n kort reflektiewe skryfstuk in hul werkboeke.]
19. Op watter treffende manier gebruik die skrywer ’n gewone erdwurm aan die einde van hierdie hoofstuk?
 [Die erdwurm word aangewend as simbool van “wegkom” en “ontglip”. Frank is jaloers daarop dat hy nie ook net iewers kan wegkruip en van sy probleme kan loskom nie.]

Betekenislys – Hoofstuk 4

Ander tale

- *Dumela, mma!*: Goiedag, mevrou!
- *kae, mma?*: Hoe gaan dit, mevrou?
- *Ke teng. Wena o kae?*: Dit gaan goed met my. Hoe gaan dit met jou?
- *Le nna ke teng, mma*: Dit gaan met my ook goed, mevrou.
- *muti*: medikasie/medisyne
- *bogwera*: vriendskap

<ul style="list-style-type: none"> • <i>badimo</i>: voorvaders • <i>violence</i>: geweld • <i>loafers</i>: leeglêers • <i>rape</i>: verkrag • <i>tribal dances</i>: stamdanse
<p>Vaste uitdrukings/idiome</p> <ul style="list-style-type: none"> • jou ore uitleen: na allerhande praatjies luister • 'n stertjie bysit: iets aanlas by 'n storie • brand om te weet: baie nuuskierig wees • 'n Seun se gees is nog nie vasgemaak voordat hy nie bos toe is nie: 'n seun word eers 'n man nadat hy die inisiasieskool bygewoon het
<p>Sinonieme/vertalings</p> <ul style="list-style-type: none"> • ergerlik: geïrriteerd • iemand stilletjies (in die geheim) ontmoet • met werk brou (knoei): swak werk doen • opdragte (instruksies) gee • kastig (kamma): maak asof, voorgee • kriewel: wemel, swerm, deurmekaar beweeg • teenkap: beswaar maak teen (<i>object to</i>) • twis: rusie (<i>quarrel</i>) • boks: kartondoos • die lowwe (blare) van plante • koppig: eiewys (<i>stubborn</i>) • iemand na-aap: naboots (<i>copy</i>) • verrinneweer: verniel, beskadig (<i>damage</i>)
<p>Beeldspraak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Die stof en rook hang so dik dat die son soos 'n harige rooi bol in die weste sit. • Mmadirope se heupe wieg soos twee bondels vuil wasgoed.

Nota aan die onderwyser: Vir jou gerief is die inhoud van *Die duiwe van Botala* by die bespreking van Hoofstukke 1–4 hierbo uitvoerig behandel vir onderskeidelik Graad 9, 10, 11 en 12, op onderskeidelik HT-, EAT- en TAT-vlak. Van hier af aan word daar bloot vrae gestel om leerders se insig in dit wat hulle gelees het, te toets. Jy kan self besluit hoe jy hierdie vrae vir verskillende grade en taalvlakke wil aanpas om leerders se kennis, vaardighede, houdings en waardes aan die hand van die toepaslik LU's en AS'e te ontwikkel.

Hoofstuk 5 (bladsy 49–62)

In 'n neutedop

Vrydagoggend sit Frank eerste pouse in die biblioteek en probeer Maandag se huiswerk vooruit doen. Hy voel koud en ook suf omdat hy die nag min geslaap het. Hy het die oggend vroeg opgestaan, huiswerk gedoen en gepak. Hy het vir Ntate vertel van die moeilike situasie waarin hulle hulle bevind en dat net 'n wonderwerk sal kan help.

Frank gaan kyk hoe die ander seuns speel. Buite gee meneer Anderson hom die koerantknipsel oor die taxivoorval en komplimenteer hom met die oorspronklikheid van die paragraaf wat hy geskryf het. Meneer Anderson vra of Frank nie hulpredakteur van *Prisma*, die skool se maandblad, wil word nie.

Frank wou al iets vir *Prisma* skryf, maar het nog nie genoeg moed gehad nie. Al voel hy dis nou eintlik onmoontlik, willig hy in om betrokke te raak.

In die koerantberig staan Mma se naam, dat sy 'n weduwee is, en hul adres.

Wanneer die bal skielik in Frank se rigting kom, spring hy instinktief, vang dit en gooi dit tussen die truie deur wat as doelpale dien.

Frank beny eintlik vir Carrots-hulle wat 'n huis op die kleinhoewe het, sowel as nog 'n meenthuis in die stad. Carrots het al gespog oor die wilde partytjies wat hy in die meenthuis hou wanneer hy alleen daar is. Dan kry hy 'n skoonmaakvrou om die gemors te kom opruim. Frank is bly Mma doen nie meer sulke werk nie. Frank onthou dat Mma eenkeer gesê het dat sy net twee dinge van die lewe vra: voldoende kos en opvoeding vir haar kinders.

Frank voel Mapule hou hom dop en probeer om nie in haar rigting te kyk nie. Hy kyk na die sterk takke wat uit die populierbome gegroei het nadat hulle afgesaag was en dit gee hom moed vir Mma se been.

George kom treiter Frank met onsensitiewe grappies oor 'n kamtige ongeluk en oor Mma se operasie. Hy probeer uitvind waaroor Frank en meneer Anderson gesels het en sê Frank wou die onderwyser net beïndruk toe hy die bal so goed gevang het. George wonder of Frank nie jaloers op hom is nie, op sy sportprestasies en sy vriendskap met Mapule. Hy vra wat Mapule teen Frank het, want sy het hom 'n "mmataladi" genoem. Frank weier om vir George te sê dit beteken iemand wat wegkruip deur plat te lê. Hy wonder wat Mapule van hom verwag. Dan gaan Frank heeltemaal in die balspel op, tot die sirene die einde van die pouse aandui.

Op pad klas toe praat George kliphard dat hy die naweek net gaan verdwyn en nie sy ma se vetplante oppas nie. Uit wat hy sê, blyk dit dat sy wel iemand soek om die plante te versorg en dat hul ou huis op die hoewe leeg staan. Skielik besef Frank dat George al hierdie inligting doelbewus gee sodat Frank dit kan hoor. Hy weet Frank-hulle soek woonplek en nou gooi hy die moontlikheid van 'n onderdak vir Frank-hulle as aas uit. Hy wil hê Frank-hulle moet daar kom woon sodat hy nie meer sy ma se unieke versameling vetplante hoef te versorg nie.

Frank is in 'n tweestryd. Hy weet nie of hy vir George 'n guns wil doen nie. Wanneer hy egter aan sy ma en suster dink, vra hy vir George uit oor die versorging van die plante en die woonplek. George sê sy ma sal tevrede met die reëling wees en verduidelik vir Frank hoe om by die kleinhoewe te kom. Hy lyk vrolik en verlig nou dat hy die naweek kan gaan jol. Frank is nie heeltemaal seker of hy die regte besluit geneem het nie, maar dis vir hom 'n groot verligting dat hulle weer 'n huis het.

Aktiwiteit 3.5 Hoofstuk 5

1. Hoe help dit vir Frank om in sy gedagtes met Ntate te praat?
2. Frank wil 'n gedig skryf oor die duiwe van Botala wat altyd weet hoe om iets uit niks te haal. Is daar hier moontlik 'n verband met meneer Anderson se stelling dat ons elke jaar "'n gratis reis reg rondom die son" kry?
3. Frank ervaar dat 'n mens niks werd voel wanneer jy nie 'n huis het nie. Wat kan 'n mens nog so waardeloos laat voel?

4. Dit is Frank se ideaal om gedigte te skryf, maar hy het nog nie die moed bymeakaarskraap om te begin nie. Is daar iets wat jy graag wil doen, maar nog nie genoeg moed voor het nie?
5. Dis of Frank sterker van die winterkoue wat kom bewus is, juis omdat hulle die dak oor hul kop gaan verloor. Watter soort warmte ervaar Frank deur meneer Anderson?
6. Waaruit blyk dit dat George-hulle baie welgestel is?
7. Hoekom skeep Frank moed wanneer hy na die populierbome kyk?
8. Hoekom is dit uiters gevoelloos van George om Frank van 'n ongeluk te vertel waarin 'n motor twee grondboontjies stukkend gery het?
9. George kom uit 'n ryk huis en is 'n sportheld. Tog is hy 'n voorbok wanneer dit by rook kom en treiter hy vir Frank – onder meer met Mapule – wanneer hy die kans kry. Hy is tog nie rassisties nie, want anders sou hy sekerlik nie met Mapule vriende gewees het nie. Wat kan die rede(s) daarvoor wees dat hy so op Frank ingestel is en hom fyn waarneem? George vermoed heel tereg dat Frank iets vir Mapule voel. Verbeel julle julle is sielkundiges wat diep in George se psige probeer kyk. Onthou die rede(s) kan heel ingewikkeld of kompleks wees.
10. Volgens George het Mapule gesê hy wat Frank is, is “mmataladi”, iemand wat wegkruip deur plat te lê. Frank weet nie wat om hiervan te maak nie, maar hy lei af dat sy die een of ander optrede van hom verwag. Dit lyk of sy krities teenoor hom is. Sy praat na die situasie met Make-Peace nie meer met hom nie; maar tog bespreek sy hom nie met George nie. Wat maak julle hiervan?
11. Wanneer George vir Frank vra wat “mmataladi” beteken, antwoord Frank: “Dit beteken ek is iemand wat 'n taal leer, dan hoef ek nie vir iemand anders te vra wat dit beteken nie”. Wat sê Frank eintlik hiermee vir George en in watter register praat hy?
12. Op watter verskillende wyses het Frank wel sy man gestaan teen George?
13. “As ek 'n goeie bogger-op kan maak, raak sy dalk ook van my ontslae. Maar so 'n geluk sal my nie tref nie”. George klink ook baie sarkasties wanneer hy suggereer dat sy ma nie vir hom omgee nie, maar slegs vir sy prestasies. Wat lei julle hieruit af oor die verhouding tussen George en sy ma, asook oor die gevoelens wat George oor sy ma het?
14. Watter aas het George na Frank uitgegooi en hoekom het hy dit gedoen? Is dit omdat hy vir Frank-hulle omgee?
15. Watter tweestryd woed in Frank nadat George hom indirek laat verstaan het daar is onmiddelik 'n huis beskikbaar? Wat help Frank om tog vinnig 'n besluit te neem?

Betekenislys – Hoofstuk 5

Ander tale

- *mothola*: wonderwerk
- *methola*: wonderwerke
- *mmataladi*: iemand wat wegkruip deur laag te lê
- *force*: dwing
- *businesslike*: saaklik
- *scrap-yard*: skrootwerf
- *the cup final*: die eindstryd
- *goalie*: doelwagter
- *sanctuary*: toevlugsoord, veilige plek, heilige plek

<p>Vaste uitdrukings/idiome</p> <ul style="list-style-type: none"> • iemand om jou pinkie draai: dit maklik regkry om iemand jou wil te laat uitvoer (<i>twist someone around your finger</i>) • jou onskuldig hou: maak (voorgee) of jy onskuldig (<i>innocent</i>) is • jou hart is by iets: jy voel baie daarvoor • iets laat jou hare rys (orent staan): <i>make your hair stand on end</i> • die aas uitgooi en wag dat iemand daaraan byt: iets sê en kyk of jy reaksie kry
<p>Beeldspraak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krieket is soos 'n kat, rustig en slap; sokker is soos 'n hond, kwaai en taai.
<p>Sinonieme/vertalings</p> <ul style="list-style-type: none"> • jou iets voorneem: besluit om iets te doen • dwarstrek: anders doen as die ander wil, hulle teengaan (<i>quarrel with what they want to do, be contrary</i>) • meegevoel betuig met iemand: <i>sympathise</i> • oorspronklik: <i>original</i> • oorbluf: <i>disconcert</i> • totaal oorbluf wees: <i>absolutely dumbfounded (flabbergasted)</i> • kwinkslag: iets pittig sê (<i>wisecrack</i>) • jeuk (brand) om iets te doen: verskriklik graag iets wil doen • die moed bymekaarskraap: <i>gather you courage</i> • iemand opbeur: iemand bly maak • beïndruk: indruk maak op • aspris: doelbewus (<i>deliberately</i>) • iemand tegemoet kom: iemand help wat in 'n moeilike situasie is • presteer: goed doen, goed vaar, uitblink

Hoofstuk 6 (bladsy 63–72)

In 'n neutedop

Frank sê Katie moet Mma die middag gaan besoek, terwyl hy klaar pak. Sy moet die brief saamneem wat hy vir Mma geskryf het. Daarin stel hy Mma gerus dat hy sake by die fabriek gereël het, dat die geld in die bank is en dat hy vir hulle 'n behoorlike huis gekry het.

Wanneer Katie traag is om te gaan, jaag hy haar aan. Sy maak of sy van die koue bewe en sê sy is bang vir die taxi's. Sy vra sakgeld en hy gee dit teensinnig omdat sy nie verstandig met geld werk nie.

Hy besef dat hy hierdie keer vir bra Dip sal moet betaal. Alles voel nog onwerklik, maar hy het tweede pouse by George seker gemaak dat hulle wel op die hoewe kan gaan woon. Toe hy George vra of sy pa hul koms goedkeur, antwoord George hy kan maar van sy pa vergeet. As sakeman vlieg hy net die hele tyd rond. Frank kan maar van George se ma ook vergeet, want sy wil vry wees om saam met George se pa rond te gaan om hom "op te pas". Hy laat Frank duidelik verstaan dat hy genoeg van sy lewe daar op die kleinhoewe gehad het.

Dis vir Frank of hy hom klaar van Botala en Thanyastraat losgemaak het. Hy wonder of morena Maponya van die deposito gaan terughou en of hy van Mma se ongeluk weet. Hy staan en wag dat iets moet gebeur toe daar 'n man met 'n ligblou vragmotortjie aankom. Die man vra of dit Grace Modiba se plek is. Hy lyk vriendelik. Frank dink dis die nuwe intrekker. Die man stel homself as uncle Moss voor en sê hy het in die koerant van Mma se ongeluk gelees. Hy bied aan om te help trek. Frank kom agter dat uncle Moss nie vir Botala ken nie. Frank weet nie of hy hom kan vertrou nie. Hy is in 'n tweestryd, want al is uncle Moss gaaf, is hy tog 'n vreemdeling. Hy kan egter nie onbeleef wees nie,

want as kind moet hy weet hoe om met grootmense te praat. Hy wens Ntate was daar, want dis eintlik 'n situasie waarin 'n man die besluit moet neem.

Wanneer uncle Moss Frank inlig dat hy Frank se pa geken het, gee dit die deurslag. Hy is 'n stem uit die verlede wat van Frank se vrae kan beantwoord. Hy moet hierdie man by hom hou. Uncle Moss is haastig dat hulle moet begin laai. Wanneer hy na Frank se suster uitvra, wonder Frank hoe uncle Moss van haar bestaan weet.

Aktiwiteit 3.6 Hoofstuk 6

1. Hoekom wil Frank vir Katie 'n bietjie straf?
2. Ons lees dat Mma-hulle se yskas met paraffien werk. Hoe sal dit hulle goed te pas kom in hul nuwe woonplek?
3. Die vorige dag het George vir Frank vertel dat sy ma al twintig jaar aan haar versameling vetplante werk en dat sy pa vroeër ook daarby betrokke was, “maar nou is hy ... te besig”. Toe Frank hom tweede pouse vra of sy pa ook tevrede sal wees dat hulle kom, antwoord George dat hy maar van sy pa kan “vergeet”. Hy is 'n sakeman wat heeltyd rondvlieg. “As my ma wil weet of hy nog lewe, kyk sy op die televisienuus of daar iewers 'n ligte vliegtuig geval het en of die naasbestaandes al in kennis gestel is.” Wat begin die leser vermoed oor die verhouding tussen George se ouers, en hoe dit George raak?
4. In die prosen van pak en reël, leer Frank die ergste is om iets te besluit, nie om dit uit te voer nie. Wat leer hy moontlik nog alles in die prosen?
5. Bra Dip het aangebied om te help trek en Frank het besluit dat hy bra Dip vir hierdie hulp moet betaal. Hy moet nog net klaar inpak. Tog wag hy dat iets moet gebeur. Hoe verklaar 'n mens dit in die lig van dit wat ons reeds van Frank weet?
6. Wat is Frank se eerste indrukke van uncle Moss?
7. Moss bied hulp aan, maar Frank kan dit nie sommer dadelik aanvaar nie. Hoekom wens hy hy het tyd gehad om eers eenkant te dink?
8. Wat bedoel uncle Moss wanneer hy sê hy is soos 'n skilpad in sy dop?
9. Watter inligting gee uncle Moss vir Frank wanneer hy sê dat Johannesburg hom nie ingesluk het nie?
10. Frank is in 'n moeilike situasie. Hy is nog 'n kind, “en 'n regte kind weet hoe om met 'n grootmens te praat”. Maar nou moet hy soos 'n man optree en 'n verantwoordelike besluit neem. Wat laat hom besluit om uncle Moss se hulp te aanvaar?
11. Frank het die vorige dag nog in gesprek met Ntate gesê hulle het 'n wonderwerk nodig. Was dit 'n wonderwerk dat hulle woonplek gekry het? En is dit 'n wonderwerk dat 'n ou vriend van Ntate nou opdaag en aanbied om met die trek te help?
12. Hoekom het Frank baie oor Botswana opgelees, maar was dit nog nie vir hom genoeg nie?

Betekenislys – Hoofstuk 6

Vaste uitdrukings/idiome

- uit hulle nate bars (omdat so vol): *burst out of their seams*

Beeldspraak

- Groot mans ruik mekaar soos leemannetjies uit.

Sinonieme/vertalings

- brekfis: ontbyt (*breakfast*)
- traag om te gaan: nie lus om te gaan nie (*reluctant*)
- naasbestaandes: naby familie (*next of kin, close relatives*)
- soebat: pleit
- arbeider: *labourer*
- lafhartig: *cowardly*
- lafaard: *coward, papbroek*

Hoofstuk 7 (bladsy 73–84)

In 'n neutedop

Op pad na hul nuwe woonplek, praat Katie geen woord nie. Sy sê sy weier om daar te bly omdat dit so vuil is. Frank het nie simpatie met haar nie, want wat hom betref het die hele gemors deur haar en Make-Peace begin. Hy vra sy suster of sy in die groot huis van die Maponyas wil gaan woon. Toe uncle Moss hierby voeg sy moet oppas vir Make-Peace, want dit klink of hy baie vriendinne het, weet Katie hy moes by Frank van Make-Peace gehoor het. Uncle Moss steur hom nie aan haar reaksies nie en begin dadelik skoonmaak.

Die huis is vuil en vol rommel. Dis duidelik dat die huis op 'n stadium as pakplek gebruik is. Toe uncle Moss na die vlermuismis verwys, sê Katie dat dit, volgens Tonight Makhosi, ongeluk bring. Op 'n vraag van Frank vertel sy dat sy eenkeer saam met Mapule na die sangoma was, toe Mapule liefdesprobleme gehad het. Frank wil meer weet, maar sy suster het nie nadere inligting nie. Frank is ergerlik met homself omdat hy oor Mapule uitgevra het.

In een van die kamers broei 'n hen en uncle Moss vind dit baie snaaks toe Katie laat blyk sy is onder die indruk 'n haan moet betrokke wees voor daar eiers kan kom. Frank en uncle Moss vee en Katie dra emmers seepwater aan. Soos 'n kamer skoon kom, dra hulle goed in.

Uncle Moss draai die stopkraan oop en hulle het water. Katie maak tee. Wanneer Frank haar aansê om beddens op te maak, reageer sy weer ontevrede. Frank is nie seker of sy kwaad of hartseer is oor wat uncle Moss oor Make-Peace gesê het nie.

Die tyd het gevlieg, want toe Katie die middag van die hospitaal af kom, was hy en uncle Moss reg om te ry. Die sleutel van die huis in Thanyastraat het hy by Mmadirope gelaat, wat hom toe inlig 'n konstabel en sy vrou kom daar woon. Dit klink nie of sy gemaklik daarmee is dat 'n polisieman langs haar gaan intrek nie.

Frank sien die kleinhoeve is so groot soos die hele blok waarin hulle eers in Botala gewoon het. Uncle Moss ken die name van die voëls. Dit blyk hy weet iets van alles en dat hy 'n man is wat homself van die lewe geleer het. Uncle Moss beloof om die

volgende dag weer te kom help en om vir hulle iets te ete te bring. Hy sal ook uitvind watter openbare vervoer daar vir hulle beskikbaar is.

Frank is nog nie heeltemal seker tot watter mate hy uncle Moss kan vertrou nie. Hy voel sleg oor hierdie wantroue van hom. Hy besef egter dat hy in die eerste plek oor Katie se veiligheid bekommerd is. Sy het geen belangstelling getoon toe hy haar inlig uncle Moss het hul pa geken nie. Sy hou duidelik nie van hierdie man nie. Frank wonder of sy iets aanvoel wat hy nie kan aanvoel nie.

Frank is egter te moeg om hom verder oor Katie te kwel. Hy besluit om na die tuin by die boonste huis te gaan kyk, want die wind het gaan lê en dit kan dus die nag ryp.

Uit Katie se reaksies kom hy agter dat sy bang is. Hy voel geduldiger teenoor haar nou dat die huis skoon is en besef hulle het net mekaar om mee te praat.

Buite vind Frank die stilte vreemd, want op Botala spoel die lewe Vrydagaande buitentoe. Hy het nie besef hoe geheg hy aan Botala is nie.

Tussen die groot verskeidenheid vreemde vetplante, voel Frank dom en klein, want van die kaktusse is meters hoog.

George kom uit die huis. Hy het geslaap en is verbaas om Frank daar te sien. Sy ma het hom gebel omdat dit moontlik kan ryp en gesê dat die plante moet toegemaak word. Nie al die kaktusse hoef toegemaak te word nie. George lig hom in dat hulle nie meer natgelei word wanneer die somer verby is nie, want as hulle te veel water kry, vries hulle van binne.

Dis 'n ander George wat Frank nou leer ken. Hy lyk onrustig en senuweeagtig. George vertel hom so 'n bietjie van party van die plante, maar dis duidelik dat hy haastig is om by sy partytjie te kom. Toe Frank wil weet of sy ma darem weet hulle trek in, antwoord George hy moet hom nie bekommer nie. Sy ma het groter kwellings. George meen dat sy ma meer in die sonhuise as in hul huis was toe sy met die tuin begin het.

Wanneer George die lig van die kerse wat Katie aangesteek het in die ou huis sien skyn, is dit of hy geweldig skrik. Hy stamel dat hy lank laas lig daar gesien het. Toe hy klein was, het hy saam met sy ouers daar gewoon. Dan loop hy sonder om te groet.

Frank dink aan uncle Moss en besef hy het die dag amper niks met Ntate gesels nie. Hy dink dis dalk goed, want uncle Moss is vlees en bloed en Ntate "net badimo". Frank begin opnuut twyfel oor uncle Moss. Dalk het Ntate hom onreg aangedoen en kom hy wraak neem. Frank moet nou erken hy is bang vir iets, maar hy weet nie presies wat dit is nie.

Aktiwiteit 3.7 Hoofstuk 7

1. Waaraan kan 'n mens alles agterkom dat die Smiths se ou huis op die kleinhoeve lanklaas bewoon was?
2. Frank wil baie graag weet met watter liefdesprobleme Mapule by Tonight Makhosi was. Nadat hy uitgevra het, is hy vies vir homself. Hoekom wil hy so graag weet? Wat vermoed julle?
3. Hoekom lag uncle Moss so toe Katie verbaas vra hoe die hoender eiers kan lê as daar dan nie 'n haan is nie?
4. Waaraan kan ons sien dat uncle Moss dit geniet om Katie te terg?

5. Wat laat die leser vermoed dat Katie wel op Make-Peace verlief is?
6. Frank het vroeër onthou dat hy en Katie altyd genoeg gehad het om te eet voordat hulle skool toe is – selfs al was hulle nie ryk nie. Hulle het nooit flou geval soos die kinders wat hul dag met net ’n beker tee begin het nie. Nou is hy dankbaar vir genoeg komberse en dink hy aan die straatkinders wat net onder koerante slaap. Wat vertel dit ’n mens van Frank?
7. Frank het die sleutel van die huis in Thanyastraat by Mmadirope gelos. By haar hoor hy dat ’n konstabel en sy vrou nou in morena Maponya se huis kom woon. Mmadirope voel haarself weer eens veronreg. Sy sê sy het nie nodig om opgepas te word nie. Wat is waarskynlik die ware rede daarvoor dat sy nie van die idee hou dat ’n polisieman haar buurman word nie?
8. Dit lyk of uncle Moss baie dinge gesien het en ’n man is wat homself van die lewe geleer het. Waaruit kom ons dit alles agter?
9. Frank is vol waardering vir uncle Moss se bystand, maar kan hom nog nie heeltemal vertrou nie. Hoe so?
10. Frank sien dat Katie niks van uncle Moss hou nie. Hy dink dit is seker omdat sy net aan haar eie dinge dink. Dan wonder hy tog of sy dalk iets aanvoel wat hy nie kan aanvoel nie? Vroeër het hy ook eers gewonder of sy kwaad is oor wat uncle Moss van Make-Peace gesê het en dit oorweeg dat sy dalk hartseer kan wees. Wat vertel hierdie reaksies ons van Frank?
11. Frank is baie moeg, maar voel hy moet tog eers na die tuin gaan kyk aangesien die wind gaan lê het en dit moontlik kan ryp. Hoe is dit tipies van Frank?
12. Verduidelik Frank se woordspeling met “halleluja”.
13. Hoekom is dit op hierdie Vrydagaand vir Frank vreemd daar op Aalwyn?
14. Frank is elke keer opnuut verbaas dat mense so min van mekaar weet. Kan jy aan verskillende situasies dink waarin hy dit al besef het?
15. George lig Frank in dat die vetplante nie in die winter natgelei word nie. Hoekom nie?
16. Watter ander sy van George leer Frank die aand in die tuin ken?
17. George gee Frank eintlik gedurig inligting oor sy ma. Wat suggereer hy wanneer hy sê ma was meer in die kweekhuise as in haar eie huis?
18. Dit lyk of George ’n spook gesien het toe hy lig daar onder in hul ou huis sien skyn, waar Katie kerse aangesteek het. Hy vertel Frank dat hy en sy ouers daar gewoon het toe hy nog klein was, iets wat Frank tog eintlik al weet. Hy noem ook dat albei sy ouers destyds elke aand tuis was en loop dan sonder om te groet. Wat begin die leser al meer vermoed oor die verhouding tussen George se ouers en tussen ouers en seun? Wat vermoed die leser is die motivering agter die manier waarop George optree?
19. Dis of uncle Moss vandag Ntate se plek in Frank se lewe ingeneem het. Wat bedoel Frank wanneer hy sê Ntate is net “badimo”, terwyl uncle Moss vlees en bloed is?
20. Uncle Moss se koms en hulp was soos ’n wonderwerk en alles het eintlik besonder goed afgeloop. Frank-hulle hoef nie agter ’n bos of onder ’n brug te slaap nie. Hoekom voel hy dan nou banger as selfs die keer in 1985 toe hulle vol vrees op die vloer vir dagbreek lê en wag het?

Betekenislys – Hoofstuk 7

Ander tale

- *rangwane*: oom (aan vaderskant)
- *sala sentle*: mooi bly!
- *modelling*: modelwerk
- *bad luck*: ongeluk
- *worries*: kwellinge, bekommernisse

Vaste uitdrukings/idiome

- met iets toor: baie daarmee regkry (*perform miracles with it*)

Beeldspraak

- 'n Spitsdak met afgeskilferde verf sit bo-op soos 'n hoedjie wat in die reën gekrimp het.
- Haar oë skiet vuur.
- My derms krul van die dors.
- Katvriendelik
- Hy begin Frank se gedagtes vol maak.
- Die son, 'n bleek bal ...
- Sy kyk hom giftig aan.
- Vrydagaand in Botala is daar 'n gedurige brom soos van bye in 'n korf.
- Die lewe spoel uit buitenkant toe.
- Dit lyk of die groot huis slaap met al die toe vensters.
- My ma het my ore plat gepraat.

Sinonieme/vertalings

- ril: bewe (*shiver*)
- lendelam: nie stewig nie (*rickety*)
- knapsekêrels: 'n soort onkruid (*blackjack; a type of weed*)
- bitsig; sharp (*bitchy*)
- skaffik: redelik, taamlik goed
- respektabel: fatsoenlik (*respectable*)
- por/aanpor: aanspoor (*encourage, urge on, incite*)
- bobbejaansleutel: skroefleutel met getande bek (*monkey-wrench*)
- beduie: wys (*show, indicate*)
- verlatenheid: eensaamheid (*loneliness, desolation*)
- uittê: verduidelik (*explain*)
- miserabel: *miserable*
- iets aanvoel: *sense something*
- geheg aan: hou van (*attached to*)
- gestaltes: vorms (*figures, shapes*)
- verstrooid: afgetrokke (*absent-minded*)
- yslike dorings: baie groot dorings
- kweek: laat groei (*cultivate, grow*)
- meteens: skielik
- verwaarlosing: *neglect*
- 'n onreg wreek: wraak neem (*take revenge*)

Hoofstuk 8 (bladsy 85–96)

In 'n neutedop

Dis die volgende Saterdag en Mma is terug. Tog voel dit vir Frank eensaam en gaan die dag stadig om. Die afgelope week was vol met uitpak, regpak en skoonmaak. Vir skoolwerk was daar min tyd. Uncle Moss het ook nie weer kontak gemaak nie.

Mma lê meestal in haar kamer, want haar been is seer en die gips swaar. Dis of die ongeluk haar dwing om die vakansie te neem waarvoor daar nog nooit tyd was nie.

By die skool kyk George nie in sy rigting nie. Die nuwe uitgawe van *Prisma* moes klaar en Frank en Katie het gesukkel met vervoer skool toe en terug. Katie kuier die

naweek by 'n klasmaat. Vir Frank sê Mma sy kan Katie nie meer heeltyd oppas nie. Toe Frank vir Katie vra sy moet van Make-Peace wegbly, lyk sy hartseer, al praat sy ongeërg. Sy lig hom in dat Make-Peace gaan trou.

Nadat Katie met 'n taxi weg is, begin Frank *Robinson Crusoe* lees. Dis of hy gewoon aan die rustiger lewe op Aalwyn word. Daar is die werk in die tuin en hy dink aan die moontlikheid van groente plant. Hy let al meer op na dinge in die natuur. Sonder televisie, saans by kerslig, kom al meer idees vir skryf by hom op.

Hy bekommer hom wel hoe lank Mma se geld gaan hou, en hoe veilig sy bedags op haar eie op Aalwyn is. Mma kan nie onthou dat Ntate ooit van iemand soos Moss gepraat het nie. Hy kom eger agter dat sy Ntate nog nie vergeet het nie, toe sy sê hy het sy pa se hande. Dit lyk vir hom of die koms van uncle Moss weer ou seer oopgekrap het. Uncle Moss is so in Frank se gedagtes dat hy byna nie meer met Ntate gesels nie en dit laat hom skuldig voel. Frank wag die middag half onbewus op die dreuning van uncle Moss se voertuig, terwyl hy hom in die wêreld van Robinson Crusoe inleef. Hy verdiep hom so in die boek dat hy nie eens vir Mma iets gaan maak om te drink nie. Wanneer hy 'n gedreun hoor, is sy eerste reaksie dat dit uncle Moss is wat kom. Hy besef dan dis George se ouers in hul ligte vliegtuig. Mma sê hy moet gaan hoor of alles reg is en sy jaag hom aan toe hy talm. Net toe hy na die groot huis loop, hoor hy hoe die vliegtuig al weer vertrek.

Hy wonder of George se ouers albei weg is, maar die kombuisdeur van die groot huis staan oop en hy tref mevrou Smith daar aan. Sy lyk hartseer waar sy daar alleen sit. Hy stel homself voor. Sy sê hy het mooi na die plante gekyk. Sy is eerlik met hom en sê dat sy wel eers by die skoolhoof navraag oor hom gedoen het. Sy luister nie mooi wanneer Frank iets sê nie en praat omtrent net oor die plante. Sy sê George gee nie regtig vir die tuin om nie en haar dogters kom nie meer daar nie. Frank begin verstaan hoekom George sarkasties oor sy ma en haar belangstelling in die plante is.

Net wanneer Frank wil loop, kom mevrou Smith met die versoek dat hy vir haar 'n guns moet bewys, maar ook moet belowe dat hy met niemand daarvoor sal praat nie. Wanneer sy vra of hy 'n goeie sangoma ken, begryp hy haar behoefte aan geheimhouding. Hy noem Tonight Makhosi se naam en mevrou Smith dring daarop aan dat hulle na haar toe gaan sodra dit donker is. Frank besef dat dit tot probleme kan lei.

Aktiwiteit 3.8 Hoofstuk 8

1. Hoe kan dit eensaam op Aalwyn wees, al is Mma terug?
2. Hoekom dink julle kyk George by die skool nie in Frank se rigting nie – hy was dan so spraaksaam die middag toe Frank-hulle ingetrek het?
3. Hoekom praat Katie ongeërg oor Make-Peace wat gaan trou terwyl sy duidelik hartseer is? Waarom praat Frank nou sommer mooier met haar?
4. Toe Frank nie geweet het waar hulle onderdak gaan kry nie, het hy vir 'n oomblik na die landelikheid van Madidi verlang. Hoekom besef hy dit is beter vir hulle op Aalwyn?
5. Mma is terug – en hulle het woonplek – maar watter kwellinge het Frank nog?
6. Wanneer Mma haar vinger oor die aar op die rug van Frank se regterhand trek en sê hy het sy pa se hande, is dit vir die leser of Mma vir die eerste keer uit haar eie na Ntate verwys. Wat dink julle laat haar dit nou doen en wat verraai dit moontlik?

7. Hoe kan die koms van uncle Moss “ou rowe” afhaal? Wat is hierdie rowe? Ontleed hierdie metafoor in die lig van die kennis wat julle oor Mma en Ntate het.
8. Hoekom voel Frank skuldig teenoor Ntate?
9. Die vorige week by die skool het Frank hom pouse so in die balspel verdiep dat hy hom verbeel het hy hoor die skaars juig terwyl hy deel van die nasionale span is wat om die Wêreldbeker meeding. Vergelyk daardie situasie met die wyse waarop hy nou Robinson Crusoe ervaar.
10. Hoekom wil-wil Frank verlig voel toe hy na die groot huis loop en die vliegtuig styg weer op?
11. Watter indruk vorm Frank van mevrou Smith? Hoekom verstaan hy nou dat George so sarkasties van sy ma en haar plante praat?
12. Wat verstaan Frank alles toe mevrou Smith hom vra of hy 'n goeie sangoma ken? En hoe hou dit verband met Frank se besluit dat die leerlinge by Meliora nooit daarvan moet hoor as hy sou besluit om bos toe te gaan nie?
13. Waaruit kan ons alles aflei dat mevrou Smith desperaat is?

Betekenislys – Hoofstuk 8
<p>Ander tale</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>mmangwane</i>: oom (aan moederskant) • <i>upholstery</i>: bekleedsel • <i>shipwreck</i>: skipbreuk • <i>wreck of a ship</i>: wrak van skip, skeepswrak
<p>Vaste uitdrukkings/idiome</p> <ul style="list-style-type: none"> • douvoordag: baie vroeg • 'n duisend vrese deurmaak: <i>die a thousand deaths</i> • jou losskeur van 'n boek waarin jy verdiep is
<p>Beeldspraak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Die storie het haar oë sag gemaak. • Dis asof die wêreld hom ingesluk het. • Die koms van uncle Moss, 'n ou vriend van Ntate, het weer die rowe afgehaal. • Skoonmaak en regmaak en oppas is soos boei, dit bind jou sonder dat jy dit agterkom. • Katie het nog half buite die taxi gehang soos 'n vlermuis aan 'n tak. • Mevrou Smith se bleek oë pen hom vas.
<p>Sinonieme/vertalings</p> <ul style="list-style-type: none"> • wegvoer na: <i>carry away to</i> • traag: stadig, nie entoesiasies nie • pal: die hele tyd • week in water: sag laat word in water (<i>soak</i>) • tam: moeg • ongeërg: doodluiters (<i>as if one doesn't care</i>) • bondgenoot: iemand wat saam met jou staan (<i>ally</i>) • 'n ete berei: kos maak (<i>prepare a meal</i>) • op 'n plek uitslaan: daar opdaag/aankom • aaklig: <i>awful, horrible</i> • metgesel: maat (<i>companion</i>) • hy misgis hom: hy begaan 'n fout • oorlewe: aan die lewe bly (<i>survive</i>) • uit die niet verskyn: asof uit niks uit te voorskyn kom (<i>appear as if from nowhere</i>) • droefgeestig: hartseer (<i>sad</i>) • betroubaar: op wie jy kan vertrou (<i>reliable</i>) • lomp: onhandig (<i>clumsy</i>) • kweker: iemand wat plante verbou (<i>grower, nurseryman</i>)

- oorklank: vertaal (*dub a film from one language into another*)
- jou moed begewe jou: jy verloor moed
- iemand verplig om iets te doen: dwing (*compel*)
- 'n verpligte vak: nie 'n keusevak nie (*a compulsory subject*)
- afpers: (geld van iemand) afdreig (*blackmail*)

Hoofstuk 9 (bladsy 97–108)

In 'n neutedop

In die woondeel van Tonight Makhosi se huis brand ligte en is die TV aan, maar in haar *umsamo* voel dit soos 'n grot in die berg. Mevrouw Smith vra om verskoning dat sy so laat kom, maar Tonight Makhosi sê sy werk in die nag, want dit is die tyd wanneer die voorvadergeeste praat. Frank sit by, want George se ma wou nie alleen ingaan nie en hy is nuuskierig. Nou kan hy self sien hoe Tonight Makhosi te werk gaan, nadat hy so dikwels tevore haar tromme gehoor het.

Tonight Makhosi sê sy het gedroom dat mevrou Smith gaan kom. Dit was wel 'n dowwe droom, maar sy het hom “uitgebewe” totdat die betekenis daarvan duideliker was. Sy maak dan die stelling dat mans altyd probleme gee. Mevrouw Smith is baie onseker en dring weer aan op vertroulikheid. Tonight Makhosi sê vir Frank dis goed dat hy mevrou Smith gebring het. Nou het die *amadlozi* hom vergewe omdat hy nie vir Mma na haar gebring het toe sy beseer is nie. Frank bly net stil, maar wonder wat Tonight Makhosi aan Mma se been kon gedoen het.

Mevrou Smith verwag dat Tonight Makhosi self moet sê wat haar probleem is. Laasgenoemde praat dan van mans wat warmte soek en vrouens wat huil. Sy kan help, maar dit kan tyd vat. Mevrouw Smith stel dit egter duidelik sy kan nie weer kom nie. Sy wil ook niemand laat doodmaak nie. Sy wil net terughê wat aan haar behoort. Sy glo nie in geeste en spoke nie, maar wil wel iets hê om te drink.

Tonight Makhosi verduidelik dat die *amadlozi* soos mense is; hulle is lewende dooies. Sy sê mans is deesdae so baie weg van die huis en dat die geeste kwaad raak wanneer hulle net die vrou tuis vind.

Mevrou Smith sê sy gaan met geld betaal, nie met beeste nie. Tonight Makhosi laat haar egter nie aanjaag nie; sy moet eers hoor wat die bene sê. Sy vra mevrou Smith om saam met haar te kom. Frank kan die geskommel van die dolosse hoor. Hy hoor hoe Tonight Makhosi verduidelik wat die boodskap van die *amadlozi* is. Hy hoor ook dat mevrou Smith iets ontvang wat sy gedurig by haar moet hou.

Op pad huis toe sê mevrou Smith dit is 'n klippie, waarvoor sy vyftig rand moes betaal. Dit lyk of sy die klippie by die venster gaan uitgooi, maar besluit dan om dit in die tuin aan die voet van die ouman-kaktus te plaas. Sy probeer 'n grappie maak en sê haar man sê sy is net so droog en vol dorings.

Toe Frank vir Mma vertel het mevrou Smith wil na 'n dokter in die stad gaan, het Mma gesê hy moet saamgaan. En hom gewaarsku teen Botala op 'n Saterdagdaand. Hy dink toe Mma kon self 'n sangoma gewees het, want hoe raai sy hulle gaan na Botala toe?

Frank is bekommerd of Mma veilig is. Mevrou Smith is ingedagte en let nie mooi op hoe sy ry nie. Hy kan sien sy huil. By Aalwyn sê sy dat “hy” dalk eendag sal terugkom, want hy is lief vir die kinders. Frank begryp sy praat van haar man.

Toe hulle by die groot huis stilhou, bedank mevrou Smith hom en sê sy weet nou niemand kan haar help nie. Sy vra hom weer om nie te praat nie.

Frank sluit die huis vir haar oop en beseft hy moet Mma meer waardeer, want sy dink in die eerste plek aan haar kinders. Mevrou Smith gee die sakdoek wat Frank haar geleen het terug en vra om verskoning dat sy so tranerig was. Hy hoop nie daar is parfuum aan nie, want dit kan Mma laat wonder.

Net toe kom George die vertrek binne en Frank kan dadelik sien dat George hom wil aanval. Hy keer en hul arms kruis. Dis baie seer. George wil nog ’n hou mik, maar bedink hom. Wanneer sy ma praat, val George haar woedend aan. Hy sê sy is nou net soos haar verveelde vriendinne wat “toy boys” aanhou. Hy koggel haar oor haar laaste woorde aan Frank – dat dit die eerste keer is dat sy “so iets aanvang”. Hy vra haar of dit is hoe sy haar huisgesin bymekaar probeer hou. Frank mompel dat hy nou gaan loop. George vra vir Frank hoeveel sy ma hom betaal het. Frank sê hy moet sy ma vra. Mevrou Smith swyg.

Frank is diep ontugter. Hy loop verby die ouman-kaktus, wat hy nog altyd verwag het gaan hom ’n sprokie vertel. Nou verwag hy nie meer sprokies nie.

Hy wil by hul huis inglip, maar Mma het reeds die deur oopgemaak en maak vir hom koffie. Wanneer hy sê sy moet rus, vertel sy hom dat sy met hoenders en groente gaan boer en brood gaan bak om te verkoop. Hy probeer ’n grappie maak dat hulle nie daarvan kan lewe nie, want hy wil nie negatief wees nie. Wanneer Mma hom vra of hy nie dalk huil nie, ontken hy dit.

Frank verlang na iets en vra Mma later om hom een van Rramagolo se stories te vertel. Hy voel dit sal hom beter laat voel. Sy vertel hom dan hoe skilpad ’n kalbas gesteel het waarin al die wysheid van die wêreld was. Hy breek dit egter flenters en van toe af lê die wysheid in klein stukkie oor die hele wêreld uitgestrooi. Nou moet elkeen maar vir hom ’n stukkie optel, maar die kalbas kom nooit weer vol nie.

Frank meen dat die verhaal ’n preek is. Hy help Mma bed toe, want hy wil alleen by die vuur kom sit. Hy is te ontsteld om te kan slaap en is nie eens lus vir lees nie.

Aktiwiteit 3.9 Hoofstuk 9

1. Hoekom pla dit Tonight Makhosi nie dat hulle laat by haar opdaag nie?
2. Waaraan kan ons alles sien dat mevrou Smith bang en onseker voel in wat vir haar ’n baie vreemde situasie is? Sy is ook wantrouig. Hoe weet ons dit?
3. Hoekom is Tonight Makhosi nie verbaas oor hul besoek nie?
4. Waaruit kan ons aflei dat Tonight Makhosi moontlik gekrenk daarvoor gevoel het dat Frank nie vir Mma na haar gebring het toe sy beseer is nie?
5. Tonight Makhosi sê nie reguit voor Frank wat mevrou Smith se probleem nie. Wat suggereer sy is die probleem?
6. Mevrou Smith is haastig vir ’n antwoord en wil sommer net betaal vir raad of iets wat haar kan help. Hoe tipies is dit van baie hedendaagse mense?

7. Waaraan kan ons alles sien dat Tonight Makhosi haar nie deur hierdie haastige vrou laat voorsê nie?
8. Besef mevrou Smith regtig wat haar man beweer wanneer hy sê sy is soos 'n kaktus, droog en vol dorings? Wat gee hy met hierdie vergelyking te kenne?
9. Hoekom het Frank vroeër gedink Mma kon 'n sangoma gewees het?
10. Waarna het mevrou Smith moontlik verwys toe sy vir Tonight Makhosi gesê het sy wil net terughê wat aan haar behoort?
11. Hoekom voel dit vir Frank of hy en mevrou Smith veel langer as net 'n uur of twee weg was?
12. George val vir Frank aan: (a) Waarom doen hy dit? (b) Waarvan beskuldig hy dan sy ma? (c) Waarop skimp hy wanneer hy vir Frank vra hoeveel sy ma hom betaal het?
13. Hoekom verwag Frank na vanaand geen sprokies meer nie?
14. Hoewel hy vir Mma sê hy is te groot om te huil, vra hy tog vir haar 'n storie. Hoe verklaar jy dit?
15. Wat is die boodskap in die storie? Wat dink jy probeer Mma aan hom deur middel van hierdie storie kommunikeer?

Betekenislys – Hoofstuk 9

Ander tale

- *humbola*: konka (drom) met gate
- *umfana*: seun
- *idlozi*: voorvader
- *izindaba*: nuus/sake
- *abathakathi*: towenaars
- *motsadi*: vrou

Beeldspraak

- Die bene is die tonge van die amadlozi.
- Sy oë spoeg vuur.
- Die skaduwees bondel tussen die balke.

Sinonieme/vertalings

- pels: *fur*
- peule: *pods*
- noukeurig: *carefully, accurately*
- mondering: *outfit, uniform*
- versier: *decorate*
- bedompig: *stuffy*
- 'n vuur smeul: *smoulder, glow*
- durf nie: *dare not*
- dring aan op iets: *insist on something*
- galblase: *gallbladders*
- beduie na: wys na (*point at*)
- kontant: *cash*
- mompel: woorde nie duidelik uitspreek nie (*mutter*)
- iemand vir 'n *ride* vat: iemand vir die gek hou
- bygelowig: *superstitious*
- gedempte atmosfeer: *subdued, not bright*
- knus: *cosy*
- gerus voel: *feel safe, at ease*
- veiligheids gordel: *safety belt*
- gegrendel: *locked*
- waardeer: op prys stel (*appreciate*)
- vroetel onhandig met iets: *fumble clumsily*

- gril vir iets: *shiver when you find something creepy*
- kerm: kla (*moan*)
- moeksie: *mammie*
- verveeld: *bored*
- sprokie: *fairy-tale, nursery-tale*
- polohalstrui: *rolnektrui*
- kompeteer met: *meeding met (compete with)*
- lafhartig: *papbroekig (cowardly)*
- verstandig: *sensible*
- betowering: *magic*
- bederwe: *spoilt*; 'n kind bederf

Hoofstuk 10 (bladsy 109–120)

In 'n neutedop

Die hoof – wat as sensor optree – lees die nuwe uitgawe van *Prisma* deur en keur dit goed. Dan sê hy hy het eers gewonder of die redaksionele artikel ter sake is, oor Snoopy en sy broer tussen die kaktusse. Maar dat hy tog saamstem dat kommunikasie belangrik is, en dat die artikel humoristies, maar ook skrynend is; dat dit aantoon hoe eensaamheid 'n mens se grootste vyand kan wees, maar ook jou grootste vriend.

Chantelle lig die hoof in dat Frank dit geskryf het. Frank is verbaas oor wat die hoof alles daarin lees, want hy wou maar net grappig skrywe. Wanneer die hoof vra dat Frank moet agterbly, is hy gespanne. Gaan dit oor Mma, of oor iets ernstiger? George slaap nie meer op Aalwyn nie en is vyandig teenoor Frank. Meneer Smith was nog nie weer daar nie.

Die hoof sy hy het 'n “ernstige aanklag” teen Frank, maar maak net 'n grap. Hy het meneer Anderson hoor praat van die heerlike anysbrood wat Mma bak en wil weet hoekom dit nie te koop is nie? Frank onthou dat hy en Chantelle een pouse met 'n redaksionele vergadering saam met meneer Anderson tee gedrink en hom een van sy toebroodjies gegee het. Meneer Anderson bied toe aan om twintig rand vir so 'n brood te betaal. Frank het tot dusver nie gedink Mma sal genoeg met brood bak kan verdien nie, maar neem hom voor om nou bestellings by die skool te neem.

Hy wens hy kan sy probleme met uncle Moss bespreek, maar elke keer kom Ntate tussenin. Hy het reeds met 'n pryslied vir Ntate begin sodat Ntate hom met rus kan laat. Frank voel nou beter en kyk vir die eerste keer die week reguit na George. Wanneer Frank onverwags in Mapule se oë kyk, groet hy as sy nie wegkyk nie. Hy voel soos altyd opgewonde in haar teenwoordigheid. Sy beantwoord sy groet, maar haar oë is dood en dit lyk of sy by hom pleit. Dis of sy nog met hom wou praat. Sy gaan staan met Katie en gesels.

Na skool vra hy sy suster wat Mapule makeer. Hoewel Katie geheimhouding belooft, vertel sy hom Mapule se pa verwag sy moet met 'n ou man trou sodra sy oud genoeg is om die skool te verlaat. Haar pa wil die man se groot winkel koop, maar die voorwaarde is dat hy Mapule vir die man moet “gee”. Frank weet nie hoe hy hieroor moet voel nie. Hy kry Mapule jammer en dit voel of hy iets verloor het. Toe hy sê Mapule wou seker ook universiteit toe gegaan het, hoor hy dat Make-Peace sy studies gestaak het en morena Maponya nou in die winkel help.

Terwyl Frank en Katie die middag huiswerk doen, kom Mmadirope daar aan. Sy begin sommer dadelik kla dat Thanyastraat nie meer dieselfde is met 'n polisieman as buurman nie. Dit bring teenspoed, want baie polisiemanne se huise is al aan die brand gestee. Boonop is die nuwe buurvrou hoogmoedig en baie aantreklik. Mmadirope het maar haar “office” aan 'n gesin van agt verhuur.

Hulle gee vir Mmadirope tee en brood. Sy bied aan om by hulle in te trek en met die kook en skoonmaak te help. Tot Katie en Frank se verbasing antwoord Mma dat dit nie nodig gaan wees nie, aangesien sy weer gaan trou.

Dis eers toe Mmadirope loop en hulle haar 'n halwe brood saam gee, dat Mmadirope onthou van die pos wat sy gebring het.

Frank spot sy Mma dat sy nou sal moet trou, anders kom trek Mmadirope by hulle in. Hy wonder of morena Mapoyna weer toenadering gesoek het. Laasgenoemde het darem hul deposito saam met Mapule gestuur nadat krag en water afgetrek is. Wanneer Mma antwoord dat sy nie so dom is om weer te trou nie, vererg Frank hom en wys haar daarop dat dit al hoe slegter met hulle gaan. Daar is soveel dinge by Meliora waaraan hy en Katie weens gebrek aan geld nie kan deelneem nie, en boonop het hulle nuwe kleurbaadjies nodig. Hy sê nie dat hy ook by Ntate se mense winterskool toe wil gaan nie.

Mma is kwaad en sê hy is ondankbaar, maar Frank antwoord dat planne nog nie harde kontant is nie. In sy opgewondenheid meng hy sy tale en Mma sê hy moet liever stilbly as hy nie ordentlik kan praat nie. Toe Frank egter by sy standpunt bly dat Mma weer moet trou, vra sy spottend of sy met morena Maponya of van die ander onaanvaarbare mans moet trou wie name sy noem. Frank sorg dat hy buite Mma se bereik bly, maar wys haar daarop dat daar goeie mans ook is. Hy noem uncle Moss se naam. Toe sy bitsig vra hoekom uncle Moss nog nooit weer sy opwagting kom maak het nie, antwoord Frank dis omdat hy by hom en Katie gehoor het hoe kwaai Mma is. Mma stry nie verder nie en Frank kan sien hoe die moeilike tyd waardeur sy is, aan haar gevat het. Sy het al die jare bygehou, maar nou sak sy uit. Hy praat versoenend en hy sien Mma lyk hartseer. Hy vra of hy vir haar die pryslied kan bring wat hy vir Ntate geskryf het. Sy vind dit mooi, bly lank stil en vra dan of Frank weet waar om uncle Moss in die hande te kry.

Net voor hy gaan slaap sien hy Bonggi se brief waarin Bonggi skryf dat hy Frank se hulp nodig het.

Aktiwiteit 3.10 Hoofstuk 10

1. Wat is die waarskynlike rede daarvoor dat die skoolhoof eers al die kopie vir elke nuwe uitgawe van *Prisma* deurlees voordat dit kan verskyn?
2. Hoekom is Chantelle op hierdie stadium 'n senuweebol?
3. Wat bedoel die hoof wanneer hy sê hulle moet die skool se maandblad betyds “uit die oond” kry?
4. Frank is verbaas oor wat die hoof alles in die hoofartikel sien. Watter raakpunte is daar vir die leser tussen dit wat Frank geskryf het en sy lewe tans? Wie sou Snoopy kon wees? Wie is sy boer Spike wat tussen die kaktusse woon? Tussen wie is daar tans nie kommunikasie nie?
5. Frank was al verbaas oor die beelde en idees wat by hom opkom en nou het hy spontaan iets geskryf – sonder om intellektueel te analiseer wat die betekenis

daarvan kan wees terwyl hy daarmee besig was. Waar, uit sy eie belewenis, kan die idee vandaan kom dat eensaamheid 'n mens se grootste vyand kan wees, maar ook jou grootste vriend?

6. Hoekom is Frankadelik gespanne toe die hoof vra hy moet agterbly? Waarom skrik hy nie eens toe die hoof sê daar is 'n "ernstige aanklag" teen hom nie?
7. Frank het nooit sy pa geken nie, maar het uit sy eie dikwels in sy gedagtes met hom gekommunikeer. Hoe is dit dat Ntate nou "tussenin" kom wanneer Frank aan uncle Moss dink?
8. Dink julle Frank hoef skuldig te voel omdat hy nou meer aan uncle Moss as aan Ntate dink?
9. Hoe kan dit help om 'n pryslied vir Ntate te skryf?
10. Al word Frank in 'n stedelike omgewing groot (en al het hy min kontak met die land en geen kontak met sy pa se mense nie), beteken dit nie dat hy niks van die tradisies van sy mense weet nie, of daarmee kontak verbreek het nie. Waaraan kan ons dit alles agterkom?
11. Die leser vermoed al lank dat Frank iets vir Mapule voel, maar dat hy dit glad nie wil laat blyk nie. Hoe word dit nou bevestig?
12. Hoe kan die leser Mapule se optrede interpreteer (dat sy nou voor die ander leerders in hul eie taal met Frank kommunikeer en nie soos gewoonlik in Engels nie)?
13. Wat is tipies van Mmadirope se reaksies wanneer sy by Mma-hulle opdaag? Hoe verskil dit wat Mmadirope oor haarself sê, van hoe Frank-hulle vir Mmadirope beleef?
14. Waarom is polisiemanne se huise voor 1994 in swart woonbuurte aan die brand gesteek?
15. Is Mmadirope werklik glad nie bekommerd dat haar stil man die nuwe buurvrou aantreklik gaan vind nie?
16. Hoekom is dit beslis nie 'n opsie om die kuikens aan Mmadirope toe te vertrou om groot te maak nie? Verskaf minstens twee redes.
17. Wat gee Frank rede om met verwysing na morena Maponya te dink dat besigheid 'n man se hart kan doodmaak?
18. Wanneer Frank aan die beleefde briefie dink wat morena Maponya saam met die deposito gestuur het, skryf hy die beleefde register daarvan aan twee moontlike faktore toe, 'n positiewe of 'n negatiewe. Hoe is dit kenmerkend van Frank?
19. Is dit tipies van Frank om sy ma so sterk te konfronteer oor 'n grootmenssaak soos trou? Indien nie, hoekom konfronteer Frank vir Mma so so sterk?
20. Op grond van watter vorige ervarings kan Frank met rede sê dat Mma haar hard hou?
21. Kan ons sê Frank het hierdie ongewone konfrontasie met sy ma gewen?

Betekenislys – Hoofstuk 10

Ander tale

- *ga go selo*: dis niks
- *wits*: verstand (*she has quick wits; he has his wits about him*)
- *the means*: die middele (geld) om iets te koop

<p>Sinonieme/vertalings</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'n senuweebol: a <i>bundle of nerves</i> • jou moed bymeekaarskraap: <i>gather your courage</i> • afgehaal (neergehaal) voel: <i>feel taken down, snubbed</i>; jou vir iemand vererg: kwaad word vir iemand • redaksionele artikel: <i>editorial</i> • ter sake: <i>relevant</i> • skrynend; pynlik (<i>painful, poignant</i>) • terloops: <i>by the way</i> • uitgawe: <i>edition</i> • goedkeurend: <i>approvingly</i> • bevestig: <i>confirm</i> • skors uit 'n span: <i>suspend from a team</i> • beskikbaar: <i>available</i> • knou: beskadig, iemand se selfvertroue of gesondheid knou • 'n voorbrand maak vir iets: <i>pave the way for something</i> • moker: slaan (<i>to hit someone</i>) • suinig: <i>stingy</i> • verskynsel: <i>phenomenon, manifestation, apparition</i> • sy heet Mmadirope: sy word Mmadirope genoem • vermoed: <i>suspect</i> • steun: <i>support</i> • kreun: <i>groan</i> • jou haas: gou maak (<i>hurry up</i>) • iets uitvis: <i>hunt out, find something out</i> • genade: <i>mercy</i> • hurk: <i>sit on your haunches</i>
<p>Vaste uitdrukings/idiome</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kry die uitgawe van die jaarblad betyds uit die oond: betyds gepubliseer.
<p>Beeldspraak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Die spanning sit soos 'n klont in hom. • Die wind huil soos 'n hond deur die skoorsteen.

Hoofstuk 11 (bladsy 121–133)

In 'n neutedop

Frank skrik wakker, bang dat hy verslaap het. Dis egter nog vroeg. Hy kan nie bly lê nie, want hy kwel hom. Na die rusie met George wou niks weer regkom nie; hy bekommer hom oor die plante; en hy moet vir uncle Moss by Mma kry. Die beste plan waaraan hy kan dink, is om uncle Moss te vra om Mma hospitaal toe te neem vir die nuwe gips.

Frank moet ook by Bongi uitkom. Hy sien half op daarteen om na Bongi te gaan, want dit klink of daar ernstige probleme is. Hy wonder of Mapule reg is dat hy wegkruip deur laag te lê, soos ook in die situasie met George.

Hy sien mevrou Smith aangeloo kom en weet nie of hy moet skrik nie. Hy kry haar jammer, al lyk dit vir hom sy is die een deur wie probleme kom. Sy het al by Mma kom tee drink en hartseer gesê dat sy hulle plek nooit so gesellig kon maak nie. Frank sien mevrou Smith is in 'n toestand. Hy vra haar wat fout is. Sy antwoord dat die tuin waaraan sy soveel jare gewerk het, tot niet is. Sy vra hoekom hy natgelei het. Die sproeiers was heelnaag aan. Wil hy haar straf omdat George hom wou slaan?

Frank ontken dat hy natgelei het. Hy weet Mma hoor wat hulle praat. Hy sê hy weet

nie eens hoe die sproeiers werk nie. Mevrou Smith wonder of dit vandale was wat “die *Noordernuus* gelees het”. Frank wens hy kan wegkom van die Smiths.

Binne verwag hy Mma gaan met hom raas, maar sy gee hom geld om die vorige dag se *Noordernuus* te koop.

Die koerant is uitverkoop by die kafee. In die biblioteek staan meisies die koerant toe en hy hoor hoe hulle oor Carrots praat. Dit blyk sy pa moes ’n noodlanding doen. Daar was ’n vrou by hom in die vliegtuig. Hulle was op pad terug van die Suidkus waar hulle saam vakansie gehou het.

Frank kry George jammer. Hy dink dis dalk beter om eerder geen pa te hê nie. Hy is nou seker George het die sproeiers aangesit. As hy dit nie kan bewys nie, sal almal dink hy wat Frank is, het dit gedoen. Hy weet nie of hy met George moet praat nie.

Toe Frank vir meneer Anderson verlov vra om te gaan bel, sê die onderwyser Frank kan in sy huis gaan bel. Meneer Anderson vra uit na die Smiths, want George is nie op skool nie. Frank bel die fabriek in Ga-Rankua waarvoor uncle Moss werk, maar daar weet hulle nie van ’n Moss of Moses nie. Toe Frank die ligte vragmotor beskryf, sê die man aan die ander kant dit is John Modiba. Hy sê Modiba is nie nou daar nie, maar hy sal vir hom ’n boodskap afneem.

Frank weet nie hoe hy die res van die dag gaan omkry voor hy vir Mma kan vra hoe dit is dat uncle Moss dieselfde naam as Ntate het nie. Is hy ’n kwaaddoener wat Ntate se naam geneem het? Frank vergeet van die *Prisma*-vergadering en van Bongi. Hy gaan sit buite by die populierbome en kyk na die duiwe. Dan gaan soek hy ’n geleentheid terug huis toe sonder om verlov te vra om die skool te verlaat.

Tuis konfronteer Frank vir Mma. Sy bevestig dat dit sy pa is; vir haar was hy dood toe hy ’n tweede vrou vat. Sy wat Mma is, is is ’n eenmanvrou. Sy het al die jare vir hom gevlug. Sy het intussen gehoor dat hy die ander vrou verlaat het, omdat sy nie swanger kon raak nie. Frank lei af dat sy ma baie ontsteld moet wees. Dis ongewoon vir haar om sulke sake met hom te bespreek. Sy het besef uncle Moss is haar man toe Katie ’n uitdrukking gebruik wat kenmerkend van hom is. Frank vra haar hoekom Nkoko-hulle nooit geantwoord het wanneer hy na sy pa vra nie. Mma sê sy het gedreig sy sal nooit weer vir hulle geld stuur indien hulle sou praat nie. Sy erken dat sy hard kan wees. Frank bevestig dit, want sy het hom sonder ’n pa laat grootword.

Frank sê hy is klaar met skool. Mma skrik en onderneem om met sy pa oor geldelike steun te praat – iets wat sy al die jare nooit gevra het nie. Frank sê sy pa kan net vir hom ’n werk gee. Wanneer Mma wil protesteer, speel hy sy troefkaart: hy sal net terug skool toe gaan as sy Ntate terugvat. Wanneer hy sy rug op haar draai en uitloop, vra Mma hom waarheen hy gaan, maar klink nie so kwaad soos hy verwag nie. Hy antwoord dat Bongi hom soek.

Botala High is reeds uit toe hy daar kom. Hy loop na Bongi-hulle se *mokhukhu*. Daar lig Dudu hom in dat Bongi nie meer skool toe gaan nie. Hy doen saam met ander stamdans in die *Social Centre*. Bongi moet sy oupa op die land gaan help, maar het nie geld vir vervoer nie. Bra Dip sou kon help, maar sy bakkie is gesteel. Frank neem hom voor om sy pa te vra of daar nie vir bra Dip en sy vrou werk by die fabriek is nie. Hy laat ’n boodskap vir Bongi by Dudu dat sy Ntate dalk in daardie rigting ry en sien haar verbasing. Frank besef sy en Bongi se paaie loop nou uitmekaar. Hy is jammer daaroor,

maar weet die stukkie van Bongie se gees in hom sal altyd daar wees. Soos hy deur Botala loop, is dit of hy nooit weg was nie, maar ook nooit daar nie.

By die kafee haal hy 'n taxi terug Aalwyn toe, want hy is moeg geloop. Tot sy verbasing kom George aangehardloop en vra of daar nog plek is. Dit blyk toe George en sy ma was op pad hospitaal toe. Hulle het stry gekry en sy het hom net daar afgelaai – die eerste keer dat sy so iets doen.

George sê hy wil vrede maak oor die sproeiers, want dit was hy. Toe hy dit vir sy ma vertel het, het sy hom afgelaai. George vra om verskoning en Frank aanvaar dit. George sê hy sal seker al die dooie kaktusse self moet opruim. Hy besef nou hy was tog ook lief vir hulle. Frank bied aan om te help, al gaan die dorings hulle steek. Ter verduideliking haal hy bra Dip se spreuk aan: “Hy wat in die dorings leer dans, dans die beste”.

Frank betaal die taxigeld vir George. By Aalwyn staan die ligblou vragmotor geparkeer. Dis of die wêreld binne-in Frank oopgaan: hy vertel vir Carrots dis sy pa se voertuig wat daar staan. Toe Carrots sy verbasing uitspreek, vra Frank of hy nie die “facts of life” ken nie; almal het mos 'n pa. George terg terug deur Frank daaraan te herinner dat hy op Meliora is, waar mens nie jou taal “mix” nie.

Frank wonder hoe dit gaan voel om sy pa te groet.

Aktiwiteit 3.11 Hoofstuk 11

1. Hoekom voel Frank ongelukkig? Waaroor kwel hy hom alles?
2. Hoekom voel Frank hy moet 'n goeie plan beraam om uncle Moss by Mma te kry? Mma het dan gevra of hy weet waar om uncle Moss in die hande te kry?
3. Hoekom is dit 'n goeie idee om uncle Moss te vra om Mma hospitaal toe neem wanneer haar gips vervang moet word?
4. Frank het kort tevore vir Bongie gevra om hom te help; nou is hy huiwerig om op Bongie se oproep om hulp te reageer. Hoekom?
5. Is dit inderdaad so dat Frank nie sy man teen George kan staan nie? Bespreek.
6. Dit lyk of Frank besluit het dat mevrou Smith die een is wat vir ander probleme gee. Op grond waarvan dink hy so?
7. Watter prys voel Frank moet hy nou daarvoor betaal dat hulle hul nuwe woonplek so betreklik maklik in die hande gekry het?
8. Toe Frank mevrou Smith die middag ontmoet het, het hy gevoel sy hoor hom skaars toe hy na Mma se ongeluk verwys. Nou ervaar hy weer dat sy hom skaars hoor. Wat vertel dit ons omtrent haar as mens?
9. Na watter wonde verwys mevrou Smith? En wat is die sout wat daarin gevryf word?
10. Mevrou Smith sê sy wil nou ook nie meer op Aalwyn bly nie. Hoekom kom die ander lede van haar familie reeds omtrent glad nie meer daar nie?
11. Het die meisies wat die *Noordernuus* so toestaan in die biblioteek, werklik meegevoel met George?
12. Frank besef dis waarskynlik George wat die sproeiers aangesit het, net om “almal te straf”. Wie behalwe sy ma wil hy straf?
13. Wat besef Frank toe hy hoor uncle Moss se regte naam is John Modiba? Hoekom ruk hierdie inligting hom so?

14. Terwyl Frank in sy geskokte toestand na die duiwe sit en kyk, dink hy hulle moet 'n spesiale oog hê om die saadjies en krummeltjies in die vertrapte grond raak te sien. Hoe sal so 'n spesiale “derde oog” hom op hierdie oomblik in sy lewe kan help?
15. Wat is die “sulke dinge” wat Mma nie normaalweg met haar seun sou bespreek nie? Hoekom nie?
16. As ons die skei van die dowwe en die goeie pitte op Mma-hulle se situasie van toepassing maak, waarvan kan hulle onderskeidelik beelde wees?
17. Mma erken sy kan hard wees, maar nou sien ons dat Frank self hard kan wees. Hoe regverdig hy dit?
18. Watter troefkaart speel Frank in hierdie botsing met sy ma dat sy sy pa terug moet vat? Hoekom is dit so 'n goeie troefkaart?
19. Ntate het as uncle Moss dadelik 'n sterk indruk op Frank gemaak. En vir dieselfde Ntate het Frank so 'n pragtige pryslied geskryf. Hoekom gaan dit dan nou vir hom nodig wees om eers te leer om sy pa in sy hart te vat?
20. Wat vorm waarskynlik alles deel van die “stukkie gees” van Bongi wat altyd in Frank sal agterbly?
21. Hoekom is Frank so geweldig verbaas toe George na die taxi aangehardloop kom en skree of daar nog plek is?
22. George sê dis die eerste keer dat sy ma ooit so teen hom opgetree het. Wat is die implikasie hiervan?
23. Hoekom is Frank nou oortuig van die waarheid in bra Dip se spreuk dat die een wat in die dorings leer dans, die beste dans?
24. Wanneer George om verskoning vra, kies Frank die handdruk; hy betaal die taxi vir George; en hy terg George oor die “facts of life”. Watter verskuiwing het daar hier gekom in sy en George se verhouding?
25. Waaruit is dit nou duidelik dat George glad nie 'n slegte ou is nie?
26. Dink julle Frank gaan sukkel om sy pa in sy hart te vat?

Betekenislys – Hoofstuk 11
<p>Ander tale</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>swof</i>: studeer • <i>lift</i>: geleentheid
<p>Vaste uitdrukkinge/idiome</p> <ul style="list-style-type: none"> • met iemand oor die weg kom: <i>get along with someone</i> • hy sien daarteen om te gaan: hy sien nie uit daarna nie (<i>he is reluctant to go</i>) • sout in die wonde vrywe: <i>rub salt in the wounds (make him feel the pain even more)</i> • iemand aan iemand anders afsmeer: <i>pass someone on to someone else to get rid of that person</i> • skater van die lag: uitbundig lag • hy troon oor haar: hy is baie langer as sy (<i>towers over her</i>)
<p>Beeldspraak</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jou bed voel soos 'n vyand wanneer jy ongelukkig is. • Hy sien George se rooi kop soos 'n vlag wink.

Sinonieme/vertalings

- jou kwel oor iets: jou oor iets bekommer
- raat teen verkoue: middel, medisyne
- koppig: *stubborn*
- iemand aangaap: sprakeloos, met 'n oop mond na hulle kyk
- bot: *dull*
- weifel: *hesitate*
- eksemplare: *copies*
- proes: lag
- 'n skelmpie: *a secret lover*
- iemand kwalik neem: iemand blameer
- waterpokkies: *chicken pox*
- optree: *perform*
- iemand 'n guns skuld: *owe someone a favour*
- blikke: kyke
- rusie: *quarrel*
- skei: *divorce*
- gemors opruim: *clear up the mess*

Deel 4 Na die lees

Kennis

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- weet watter strategieë gebruik moet word om woordbetekenis vas te stel
- weet hoe om toepaslike inligting en besonderhede in tekste te vind
- weet hoe 'n boekverslag lyk en hoe om een te skryf
- weet wat die impak van 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels op die betekenis van die teks is.

Vaardighede

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- begrip van karakter, intrige, subintrige, konflik, ruimte/agtergrond en verteller demonstreer
- die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief kan herken/verduidelik en bewyse hiervoor uit die teks aanhaal
- in staat wees om boekverslae te lees en skryf
- die vermoë demonstreer om die betekenis van onbekende woorde of beelde in geselekteerde kontekste af te lei
- in staat wees om die teks te herlees/hersien om begrip te bevorder.

Houdings en waardes

Aan die einde van hierdie afdeling, sal die leerders

- kan onderskei tussen feite en menings en 'n eie respons gee
- die skrywer se gevolgtrekkings kan herken en met eie gevolgtrekkings vergelyk
- die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van die teks herken/verduidelik
- die boodskappe en temas in die teks herken en waardeer.

Inleiding tot hierdie afdeling

In hierdie afdeling is daar aktiwiteite oor *Die Duiwe van Botala* om die teks verder te ontgin. Die leerders se response op die teks word ondersoek en hulle oorweeg die voorspellings wat hulle gemaak het (voor die lees van die teks) en hul uiteindelijke respons op die boek (nadat hulle daardeur gewerk het). Die literêre teorie wat in Deel 2 aan die leerders bekend gestel is en in Deel 3 oorsigtelik aangespreek is, word – veral vir HT en EAT – uitvoerig op die letterkundeteks toegepas in hierdie gedeelte. Baie van die aktiwiteite in hierdie deel kan by die leerders se portefeuljes ingesluit word.

Vir Graad 9 leerders, sowel as Graad 10–12 TAT-leerders, hoef jy nie meer as vyf periodes aan die verskeie temas te bestee nie. Hierdie leerders moet bewus wees van die literêre aspekte van die teks, maar dit is nie nodig dat hulle uitvoerige antwoorde hoef te verskaf nie. Graad 10–12 HT-leerders sal meer tyd nodig hê om die werk in hierdie afdeling te voltooi, aangesien hulle die vaardigheid moet demonstreer om literêre opstelle

te skryf en lang vrae te beantwoord. EAT- en TAT-leerders hoef nie opstelle te skryf nie. Hulle moet egter wel deeglik besef dat letterkunde 'n vorm van sosiale kommentaar is en dat dit 'n hulpmiddel is wat mens tot nadenke oor jouself en jou leefwêreld kan stem. Gebruik die aktiwiteite en onderwerpe hieronder op die volgende maniere (afhangende van jou leerders se taalvlak en graad):

- formele groepeerings
- formele (individuele) mondelinge aanbiedinge
- formele besprekings
- debatte
- portefeuljewerk: opstelle en ander skeppende skryfwerk
- groepwerk.

Leerders se response op *Die duiwe van Botala*

Die leerders sal op hierdie stadium die menings van andere oor *Die duiwe van Botala* kan waardeer en sal waarskynlik ook hul eie opinie oor die boek hê.

Aktiwiteit 4.1 Klasbespreking

HT, EAT en TAT Graad 9–12

Hierdie vrae kan aan alle leerders gestel word. Die uitvoerigheid van hul antwoorde sal egter verskil. Hou 'n klasbespreking oor die vrae hieronder. Hierdie aktiwiteit sluit aan by Aktiwiteit 1.2 in Deel 1.

1. Met watter karakter(s) kon julle identifiseer en hoekom?
2. Watter insigte het julle ontwikkel oor kinders wat in in townships woon?
3. Hoe verskil die lewe van 'n kind wat in 'n township woon, van die van kinders wat in middelklas voorstede woon?
4. Met watter karakter(s) het julle die meeste en minste simpatie gehad? Hoekom?
5. Is die storie wat in *Die duiwe van Botala* vertel word, geloofwaardig? Hoekom?
6. Watter van die karakters se sienings oor geslag, klas, ras en magsverhoudings deel julle?
7. Verduidelik watter sienings of waardes wat julle voorheen gehuldig het, deur die lees van die roman verander is.
8. Wat het jy oor jouself en jou eie motivering geleer?
9. Wat dink julle oor die einde van die roman?
10. Wat dink julle het verder met die karakters gebeur?
11. Hoe word *ubuntu* deur die karakters in hierdie verhaal uitgeleef?

Aktiwiteit 4.2 Skryf 'n brief

HT Graad 9

HT en EAT Graad 10–12

Die leerders skryf 'n brief waarin hulle hul persoonlike respons op *Die Duiwe van Botala* uitdruk. Hulle werk op hul eie en voer die opdrag hieronder uit.

- Verbeel jou jy is 'n leerder wat saam met Frank op skool is.
- Skryf 'n brief aan Frank waarin jy vir hom vertel hoe sy lewe joune beïnvloed het.

- Jy moenie net Frank se lewe oorvertel in die brief nie, maar fokus op wat jy by hom geleer het en hoe sy lewe joune verander het.
- Kies vir jouself 'n interessante karakternaam/bynaam. Jy kan selfs 'n verband trek met jou bynaam en iets wat met Frank verband hou.
- Jou brief moet 180–200 woorde lank wees.

Aktiwiteit 4.3 Skryf 'n koerantberig/Maak 'n plakkaat

HT en EAT Graad 10–12

Die leerders werk op hul eie en voer die opdrag hieronder uit

Skryf 'n voorbladberig vir die plaaslike koerant in Botala oor die taxigeweld waarin Frank se ma seergekry het. Baseer jou berig op inligting in *Die duiwe van Botala*. Jy moet die hele voorblad ontwerp en dit moet die volgende elemente bevat:

- die naam van die koerant wat jy uitdink
- 'n hoofopskrif en die artikel
- 'n foto of skets wat by die berig pas
- 'n onderskif by die foto
- die berig self.

Jou werk moet op 'n A4-grootte bladsy pas. Die totale aantal woorde moet tussen 200–220 wees.

TAT Graad 9–12

Die leerders werk in groepe en voer die opdrag hieronder uit.

- Bespreek iets wat julle sou wou boikot omdat dit vir julle onaanvaarbaar is, in groepe. Julle kan op enigiets besluit, byvoorbeeld om 'n supermark te boikot omdat die werkers onder swak omstandighede werk; om 'n winkel wat leergoedere en diereprodukte verkoop, te boikot omdat die diere op wrede maniere van kant gemaak word, ensovoorts.
- Maak 'n plakkaat om julle boikot te adverteer en mense bewus te maak van die saak waarteen julle beswaar maak.
- Die plakkaat moet grafiese elemente (byvoorbeeld foto's of tekeninge), sowel as teks (byvoorbeeld slagspreuke) bevat.

Die literêre kenmerke van *Die duiwe van Botala*

Die leerders moet die opdragte hieronder uitvoer deur telkens die definisies van literêre terme en uittreksels in Deel 2 te bestudeer en dan daarop te reageer. Hersien die algemene gedeelte oor Letterkundeteorie in Deel 2, voordat die leerders hierdie aktiwiteite doen. Jy kan moontlik die teks in Deel 2 vir hulle fotostateer vir verwysing tydens die uitvoer van die aktiwiteite hieronder.

Karakterisering

Lesers leer die karakters in 'n verhaal ken op grond van fisieke beskrywings, hulle gedagtes, wat ander karakters oor hulle sê en wat hulle van hulself laat blyk. Laasgenoemde kom veral na vore deur hoe karakters in situasies met ander karakters optree en reageer.

Wanneer 'n karakter in die loop van 'n verhaal verander en byvoorbeeld ontwikkeling toon, word so 'n karakter as **rond** beskryf. Wanneer daar geen ontwikkeling of verandering is nie, beskryf ons so 'n karakter as **plat**. Plat karakters vervul wel 'n sekere funksie in die verhaal, maar word nie so breedvoerig ontwikkel soos die hoofkarakters nie.

Dit gebeur uiteraard so dat die leser meer van bepaalde karakters hou en minder van ander. Dit kan veral gebeur in 'n geval soos hierdie, waar Frank 'n beperkte alwetende verteller is en al die ander karakters deur hierdie een mens gekarakteriseer word. Hoe meer 'n leser van Frank hou – en met hom identifiseer – hoe meer krities kan die leser voel teenoor die karakters in die verhaal wat byvoorbeeld Frank se lewe vir hom moeilik maak. Dit hou die moontlike nadeel in dat die verhaal oppervlakkig ervaar word, met die leser simpatiek teenoor party, en onnodig negatief ingestel teenoor ander karakters.

Dit tref Frank hoe min mense werklik van mekaar weet. Hoe minder ons van ander weet, hoe makliker is dit natuurlik om hulle te beny, of te veroordeel. Mma sê van haarself dat sy hard kan wees, maar is sy werklik 'n harde mens? Frank beny by geleentheid vir George, wat lyk of hy niks kortkom nie, maar soos die verhaal ontvou, wonder Frank of dit nie soms beter is om nie 'n pa te hê nie.

Hoe meer ons van ander agterkom, hoe meer verstaan ons hoekom hulle optree soos hulle wel doen. Ons kry 'n idee van die swaar in hul lewens en hoe hulle dit probeer hanteer. Frank en Bongi kontak mekaar wanneer hulle hulp nodig het, al begin hul paaie uitmekaar loop. Dit lyk nie of Mma iemand in haar lewe het met wie sy haar probleme kan of wil bespreek nie. Mapule verbreek op 'n stadium taamlik kontak met Katie, maar neem Katie dan weer al meer in haar vertrouwe. Wanneer mevrou Smith desperaat is, betrek sy vir Frank by haar probleme en plaas hom só in 'n moeilike situasie. Die eerste vrou met wie Frank in die fabriek praat, is baie onsimpatiek; wil nie luister nie en praat eerder oor haar eie probleme.

Mense met emosionele probleme gaan spreek dikwels 'n sielkundige en dan werk hulle 'n tyd lank saam. Mevrou Smith het egter verkies om na 'n sangoma te gaan, want sy wil 'n vinnige oplossing hê, daarvoor betaal en klaarkry sonder om iets van haarself te vertel.

Goeie sielkundiges oordeel nie mense nie. Hulle weet dat mense eerder **empatie as simpatie** vra. Mense wil meesal nie hê ander moet hulle jammer kry nie; hulle vra egter wel begrip. Daarom probeer beraders **empaties** wees. Dit beteken dat jy jou as 't ware in iemand anders se skoene probeer plaas en so daardie mense se probleem probeer ervaar soos die mense dit self beleef.

Menseverhoudings in Die Duiwe van Botla

Hieronder volg 'n bondige uiteensetting van die menseverhoudings in hierdie teks. Jy kan dit as agtergrond gebruik vir die merk van die aktiwiteite wat volg.

Verhoudings tussen sibbe

Tussen Frank en Katie is daar die tipiese spanninge tussen 'n tienerbroer en -suster.

Verhoudings tussen kinders en ouers

Die basies goeie verhouding tussen Mma en haar kinders word sterk uitgebeeld, asook

die uiters negatiewe verhouding tussen George en sy ouers. Die presiese aard van morena Maponya se verhouding met sy kinders, moet die leser affei. Hy misbruik sy magspose toe Mma keer dat sy seun met haar dogter uitgaan en hy gaan blykbaar sy dogter dwing om as deel van 'n saketransaksie met 'n veel ouer man te trou.

Verhoudings tussen ouers

Dat die verhouding tussen ouers uiters problematies kan wys, blyk duidelik daaruit dat Mma haar man verlaat het toe hy 'n tweede vrou neem, en dat meneer Smith 'n buit-egtelike verhouding aangegaan het.

Verhoudings tussen vriende

Daar is 'n pragtige vriendskap tussen Bongi en Frank, wat dit vir Frank pynlik maak toe hy besef dat hulle heel verskillende ideale het en dat hul paaie besig is om uiteen te loop. Mettertyd ontstaan daar ook 'n vriendskapsverhouding tussen Frank en George.

Verhoudings tussen bure

Die verhouding tussen Mma en Mmadirope is nie gemaklik nie en op Mma se versoek laat die huisbaas 'n muur tussen hulle oprig. Tog is en bly daar 'n mate van kontak.

Liefdesverhoudings

Dit wil voorkom asof Make-Peace se bedoelings met Katie nie opreg was nie, maar dat sy werklik vir hom lief was. Dit kom voor of Frank en Mapule voortdurend bewus van mekaar is, maar geeneen van die twee gee 'n duidelike teken van hul belangstelling aan die ander nie.

Verhouding met ander lede van die gemeenskap

Omdat Mma haar eenkant hou en nie betrokke by die wel en wee van ander lede van die gemeenskap is nie, word dit teen haar gehou en oor haar geskinder. Sy kan dan ook nie op bystand aanspraak maak wanneer 'n krisis haar tref nie.

Aktiwiteit 4.4 Empatie vir die karakters in Die duiwe van Botala

HT Graad 9

HT en EAT Graad 10–12

Leerders kies 'n karakter uit die verhaal en probeer agterkom hoekom daardie mens optree soos sy/hy doen, asook hoe sy/hy haar-/homself ervaar. Dan ondersoek die leerders hoe een ander mens hierdie persoon sien. Wanneer hulle byvoorbeeld die verhouding tussen George en Frank ondersoek, doen hulle die volgende:

1. Beskryf hoe George optree en sy eie lewe ervaar.
2. Verduidelik hoe Frank vir George waarneem.
3. Hulle plaas hulle ook in George se skoene en kyk na Frank uit George se oogpunt.

Volg hierdie stappe:

- Verdeel die klas in vyf groepe.
- Elke groep kies een van die volgende pare karakters:
 - Frank/George
 - Frank/Katie
 - Frank/Mma
 - Frank/Bongi
 - George/mevrou Smith.
- So 'n groep verdeel dan in twee: byvoorbeeld die Frank-groep en die George-groep.
- Die groep let veral op hierdie twee karakters as komplekse, onvolmaakte mense met hul positiewe en negatiewe kante. Die indruk wat 'n groep van elke karakter vorm, word veral ook gebou op grond van die interaksies tussen die twee karakters.
- Die leerders in die George-groep identifiseer in die eerste plek met hom en neem Frank deur sy oë waar. Net so identifiseer die leerders in die Frank-groep hoofsaaklik met hom en ervaar George vanuit Frank se oogpunt.
- Ten slotte kry elk van die groepe 'n beurt om terugvoering aan die ander in die klas te gee oor hoe hulle die ander karakter sien, en sy/haar optrede teenoor hom/haar ervaar. Byvoorbeeld: die George-groep gee hul siening van Frank en vertel hoe hulle sy optrede teenoor George beleef. Hulle kan ook vertel hoe hulle hul mening oor die ander karakter moes aanpas soos die verhaal ontvou het. Dit kan veral in die geval van 'n ronde karakter gebeur.
- Leerders gebruik die tabel hieronder om hul waarnemings neer te skryf.
- Leerders gebruik vervolgens 'n kopkaart om hierdie waarnemings te orden.
- Hierdie kopkaart vorm ten slotte die basis vir goed-uiteengesette terugvoerings deur groepe aan die res van die klas.
- Die leerders in die ander groepe kan as objektiewe waarnemers optree en aantekeninge maak van wat hulle waarneem en uit die proses leer. Dit deel hulle dan aan die einde met die groep wat aan die beurt was.
- Die tabelle, kopkaarte en uiteindelijke geskrewe samevatting, kan in leerders se portefeuljes opgeneem word as bewys van 'n proses.

Die volgende tabel kan gebruik word om hul waarnemings aan te teken.

Fisiese eienskappe, voorkoms, ouderdom, kleredrag van Karakter A soos in verhaal beskryf, of deur ander karakters waargeneem.	Algemene optrede, tipiese reaksies, siening van sake, beleving van ervarings van Karakter A soos deur leser waargeneem.	Karakter A se eie gevoelens en siening (opinie, dunk) van hom-/haarself, asook frustrasies en ideale.	Karakter A se siening en belewenis van Karakter B soos in die verhaal aangebied of deur die leser agtergekome, vermoed of afgelei.

Aktiwiteit 4.5 Dagboekinskrywing

Die leerders werk individueel aan hierdie aktiwiteit.

EAT en TAT Graad 9–12

Hersien die gedeelte oor dagboekinskrywings in Deel 2 en vra die leerders om die volgende te doen:

1. Verbeel jou dat jy Katie is.
2. Skryf twee dagboekinskrywings. Die eerste inskrywing is op die dag toe Make-Peace haar wou uitneem en haar ma geweier het dat sy saam met hom gaan (Hoofstuk 1). Die tweede inskrywing is op die dag wat sy uncle Moss ontmoet (Hoofstuk 7). Jy moet na die roman verwys wanneer jy feite en detail noem. Elke inskrywing moet 200 woorde lank wees.
3. Hoe dink jy lyk Katie? Vind 'n foto in 'n tydskrif en gebruik dit as deel van jou dagboek-aanbieding.

Aktiwiteit 4.6 Voltooi 'n karakertabel

TAT Graad 9

Gebruik dit wat jy geleer het oor die karakters in *Die Duiwe van Botata*. Pas die korrekte karaktereienskap (in kolom B) by die karakter se naam in Kolom A.

Kolom A	Kolom B
1. Mma	(a) onvolwasse
2. Katie	(b) warmhartig
3. Frank	(c) slordig
4. Mmadirope	(d) afsydig
5. bra Dip	(e) selfgesentreerd
6. George Smith	(f) verbeeldingryk
7. Mevrou Smith	(g) plesiersugtig
8. Meneer Anderson	(h) lafhartig
9. Mapule	(i) astrant
10. Make-Peace	(j) mooi

[1 (d); 2 (a); 3 (f); 4 (c); 5 (h); 6 (g); 7 (e); 8 (b); 9 (j); 10 (i)]

Aktiwiteit 4.7 Maak karakterkaartjies

Die leerders bespreek die volgende opdrag en hoe hulle dit wil uitvoer in pare. Hulle skep dan elkeen die karakterkaartjies op hul eie. Graad 9- en 10-leerders se kaartjies kan baie basies wees, terwyl Graad 11- en 12-leerders meer detail moet verskaf.

EAT en TAT Graad 9–12

- 'n Karakterkaartjie is soos 'n uitgebreide identiteitsdokument en moet die volgende bevat:
 - persoonlike besonderhede: ouderdom, lengte, voorkoms
 - fisiese besonderhede: adres, skool, finansiële posisie
 - gunsteling sêgoed en gewoontes
 - stokperdjies en voorliefdes
 - 'n kort opsomming van die belangrikste gebeure wat tydens die verloop van die verhaal in hulle lewens afspeel.
- Maak karakterkaartjies vir: Frank, Katie, Mma, George.
- Wat onthul elke karakter omtrent hom-/haarself deur sy/haar eie woorde en optrede? Gebruik aanhalings en verskaf drie voorbeelde.

Aktiwiteit 4.8 Skryf 'n opstel

Hierdie is 'n individuele aktiwiteit. Die leerders kan egter hul antwoorde in hul groepe bespreek wanneer hulle die aktiwiteit voltooi het.

HT Graad 9

- Frank het – om verskillende redes – kontak met verskillende karakters. Trek die tabel hieronder in jou werkboek na en vul dit in. Oorweeg die invloed wat die karakters in die tabel op Frank se ontwikkeling as hoofkarakter gehad het. Verwys na die roman en skryf enige sleutelwoorde of frases wat jou punt illustreer, neer.

Karakters	Hoe Frank aan die begin van die verhaal oor hulle voel	Hoe Frank aan die einde van die verhaal oor hulle voel, m.a.w. hoe hulle hom geraak het
Mma		
Katie		
George		
Ntate		
Bongi		

- Dink na oor die verskillende verhoudings wat jy met verskillende mense het. Skryf 'n opstel oor hierdie verhoudings en waarom dit vir jou belangrik is.

HT Graad 10–12

Skryf 'n literêre opstel oor die volgende aspekte van *Die duiwe van Botla*.

- Hoe **lyk** Frank? Hoe voel hy oor sy voorkoms?
- Beskryf sy **persoonlikheid**: is hy 'n ekstrovert, 'n rasonale persoon, iemand wat in beheer is, iemand sonder vooroordeel, ensovoorts?
- Wat is sy **agtergrond**? Kom hy uit 'n gelukkige gesin? Is hulle ryk? Wat is hulle lewenstoestande?
- Wat **motiveer** hom? Wat is sy drome en ideale? Wat dryf hom om op 'n sekere manier op te tree?

5. Wat is Frank se **konflik**? Is dit intern of ekstern? Hoe reageer hy op hierdie konflik?
6. Het Frank **verander of gegroei** deur die loop van die verhaal? Verduidelik die veranderinge en hoe ander karakters en omstandighede daartoe bygedra het.
7. Wat het jy as leser uit Frank se lewe en sy handelinge geleer?

Ruimte, tyd en vertelperspektief

Aktiwiteit 4.9 Vergelyk verskillende groepe in die samelewing

EAT-leerders voltooi hierdie aktiwiteit op hul eie. TAT-leerders bespreek die opdrag in groepe voordat hulle die tabel invul.

EAT en TAT Graad 9–12

Daar is mense vanuit verskillende sosiale klasse in *Die duiwe van Botala*. Hierdie mense woon/gaan skool op verskillende plekke. Bestudeer elke groep en die ruimte waarin hulle bevind. Kyk na die rol wat hierdie mense in die verhaal speel.

Die groep en waar hulle hul bevind	Hul besittings en vlak van geleerdheid	Hoe hulle in die verhaal uitgebeeld word
Die leerders by Botala High	Hulle is arm en sukkel om te leer, as gevolg van al die opstande by die skool.	Aanvanklik is Frank een van hierdie leerders, maar hy skuif na 'n nuwe skool. Hy wil graag in kontak bly met sy ou maats, maar vind dat hy van hulle af wegdryf.
Die leerders by Meliora		
Botala – Palace Flats		
Botala – Thanyastraat		
Botala – Botala Gardens		
Aalwyn		

[Daar is 'n duidelike verskil in welvaart tussen die karakters in hierdie boek. Die Smiths en die Maponyas is welgesteld en besit groot huise. Mma kan as enkelouer danksy twee werke dit net-net bekostig om haar kinders na Meliora te stuur, maar wanneer sy haar been breek, is daar haas geen geldelike reserwes waarop sy kan terugval nie. Die Nxumalo's en bra Dip-hulle woon in eenvoudige *mokhuku's*, terwyl ander mense die kans op woonplek in 'n motorhuis aangryp.

Daar is die verskillende akademiese omgewings soos verteenwoordig deur Botala High en die multikulturele Meliora; die verskillende woonbuurte in Botala: die armoedige Palace Flats, waar die *mokhuku's* nie adresse het nie; en die kleinhoewe Aalwyn met sy woestyntuin en twee huise op. Daar is in Thanyastraat heeltemal verskillende opsette, soos Mma se huurhuis, Mmadirope se deurmekaar plek langsaan, en Tonight Makhosi se praktyk as sangoma.]

HT Graad 9–12

Skryf 'n paragraaf waarin jy die ruimtes in *Die duiwe van Botala* kortliks beskryf.

[In *Die duiwe van Botala* maak ons met verskillende ruimtes kennis: die huis wat Mma-hulle by meneer Maponya huur; die ou huis op Aalwyn; die groot huis op Aalwyn; die woestuintuin op Aalwyn; Mmadirope se tuiste; Midnight Makhosi se *umsamo*; Meliora. Tot 'n mindere mate maak ons ook kennis met mma Dip se *mokhukhu*, Botala High, die fabriek waar Mma gewerk het, meneer Anderson se huis en die Nxumalo's se *mokhukhu*.]

HT Graad 10–12

1. Skryf 'n paragraaf waarin jy die vertelde tyd in die verhaal kortliks uiteensit.
[Die vertelde tyd is in die begin baie duidelik: Mma breek haar been die Donderdag; die Donderdagnmiddag gaan wys Bongi vir Frank waar bra Dip woon; en neem bra Dip hom na die fabriek en dan bank toe. Die Vrydagnmiddag daag uncle Moss op en begin die trek. Die Saterdag trek Frank en Katie by die ou huis op Aalwyn in; en teen die volgende Saterdag is Mma terug. Daardie Saterdagdaand vergesel Frank vir mevrou Smith na Tonight Makhosi se *umsamo*, en is daar die konfrontasie tussen Frank en George. Mmadirope se besoek volg, asook die brief wat sy van Bongi bring. Hierdie brief is geskryf ná die Donderdag van Mma se ongeluk, en is al 'n week oud. In die week wat nou volg, vermy Geroge en Frank mekaar, maar dis nie duidelik presies hoeveel dae verloop voor die dag waarop meneer Smith 'n noodlanding moes uitvoer en George daardie nag die tuin saboteer nie.]
2. Vertelperspektief is die **waarnemershoek** waaruit die karakters, die ruimte en die gebeure waargeneem word deur die verteller. Hierdie perspektief kan weergegee word deur middel van beskrywing, dialoog, opsomming of implisering. Beskryf die vertelperspektief in *Die duiwe van Botala*.
[Die hele verhaal word uit die **gesigspunt** van Frank aangebied. Frank is dus die **fokaliseerder**. Waar die gesigspunt van 'n karakter in die verhaal gebruik word, praat ons van **interne fokalisasie**.
Die vertelling vind **in die derde persoon** (“hy”) plaas. Alle kennis omtrent die verhaal word deur die beleving van hierdie een karakter bekend gemaak. Deur hom word al die ander karakters gekarakteriseer. Frank is dus 'n **beperkte alwetende verteller**. Dat Frank nie alwetend is nie, blyk byvoorbeeld daaruit dat hy mettertyd al meer insig en kennis omtrent ander karakters bekom, byvoorbeeld oor Mma en die Smiths.
As lesers beleef ons slegs wat Frank beleef. Ons sien wat hy sien en hoor wat hy hoor. Soms kan ons egter tot insigte kom, wat Frank self nog nie het nie. Uit wat George oor sy pa en ma sê, kan die leser begin wonder oor die verhouding tussen George se ouers, nog voor Frank begin agterkom dat dit nie goed gaan nie. Frank wonder self op 'n stadium of Katie iets wat hy gemis het oor uncle Moss agtergekom het.]

Temas

Van die hooftemas wat uit 'n bestudering van die teks na vore kom, is hier uitgelig. Waar daar verskillende, spesifieke aspekte aan 'n tema is, is hierdie aspekte ingesluit en onder die hooftema georden. Jy kan hierdie temas met die leerders bespreek en – afhange van hul taalvlak en graad – verdere toepaslike aktiwiteite wat daarmee verband hou, uitwerk.

1. Taal

Dit is die ideaal van die hoofkarakter van hierdie verhaal om eendag 'n digter te word. Sy ma is skepties hieroor, want sy glo nie 'n mens kan daardeur jou brood verdien nie. In *Die duiwe van Botala* is daar 'n verskeidenheid van regstreekse en onregstreekse verwysings na taalgebruik.

Nota aan die onderwyser: 'n Interessante oefening hier kan wees dat jy vir die leerders vra om in hulle eie tyd na rolprente oor taalverskille en die misverstande wat daaruit kan voortspruit, te kyk (byvoorbeeld die 2005 rolprent *Spanglish*). Hulle kan moontlik die dvd (of ander toepaslike dvd's) uitneem en in groepies by sommige van hulle se huise daarna kyk. Hulle moet let op “taal” as bindingselement in die verhaal en op ooreenkomste en verskille tussen dié verhale en *Die duiwe van Botala*. Elke groep moet dan 'n verslag oor hulle bevindinge aan die res van die klas lewer.

Suiwer gebruik van tale

Dit is 'n sterk reël by Meliora dat leerlinge nie hul tale mag meng nie.

Deurmekaargebruik van tale

In die woonbuurt woon daar mense wat tot verskillende taalgroepe behoort. Hulle meng hul tale met die doel dat almal mekaar só kan verstaan.

Gebruik van “inside taal” deur familie vir ware begrip van mekaar

Wanneer Frank-hulle by Mma se familie kuier, tref dit hom hoe suiwer sy nog hul moedertaal kan praat. Mma beklemtoon die belangrikheid daarvan, want so kan hulle mekaar ten diepste verstaan. Dit is betekenisvol dat Mapule, toe Frank haar onverwags groet, in hul eie taal antwoord, al sê sy omtrent niks nie.

Gebruik van taal deur lede van 'n groep om ander uit te sluit

Bongi beweer lede van verskillende groeperinge gebruik hul taal doelbewus op 'n wyse wat lede van ander groepe pertinent uitsluit. Dit lei dan tot aggressie tussen die verskillende groepe.

Indirekte kommunikasie

Wanneer Mmadirope vir Mma-hulle of haar man wil tereg wys, konfronteer sy hulle nie reguit nie, maar sing 'n lied waaruit haar boodskap duidelik blyk. Deur na dolosse in die konteks van moderne rekenaars te verwys, kry George onregstreeks 'n stekie in na Frank se kant (as lid van 'n kultuur waarin genesers dolosse gebruik om antwoorde te vind).

Kennis van meer as een taal

Frank lig meneer Anderson in dat hy wat Frank is, altesame agt van Suid-Afrika se amptelik erkende tale ken.

Beperkinge van taal

Die feit dat hy agt tale ken, bemagtig Frank nie werklik wanneer sy lewe vol probleme is nie. Hy probeer dan nie eens om sy situasie aan meneer Anderson oor te dra nie.

Kreatiewe taalgebruik

Frank skryf doelbewus beelde wat by hom opkom neer vir latere gebruik.

Meneer Anderson glo dat die kreatiewe skryfproses bevorder kan word deur die speel van sekere soorte musiek.

Aktiwiteit 4.11 Ondersoektaak – die meng van tale om karakter en milieu uit te beeld

Baie van die karakters in die boek gebruik Engelse woorde, asook Setswana, saam met Afrikaans. In TV-onderhoude meng jong Afrikaanse musieksterre dikwels Afrikaans en Engels. In lande soos Duitsland, Frankryk en Nederland, duik Engelse woorde heeltyd in gesprekke en in die pers op. Asof dit nie genoeg is nie, is daar nou ook SMS-taal. Die leerders werk in groepe vir die volgende taak. Hulle doen navorsing en kies 'n spreker vir elke groep. Die spreker bied hul bevindinge aan die klas.

HT, EAT en TAT Graad 9–12

Ondersoek die volgende:

1. Wat is Esperanto? En Fanagalo? Hoe het dié tale tot stand gekom?
2. Waar word Kreools gepraat?
3. Wat is die kans dat Fanagalo sal uitbrei en uiteindelik deur al meer Suid-Afrikaners gepraat gaan word?
4. Hoeveel amptelike tale het die Republiek van Suid-Afrika?
5. Wat is die leuse op ons landswapen en in watter taal verskyn dit daar?
6. Hoeveel tale word in Switserland gepraat?
7. Waaroor gaan die taalstryd in België?
8. Hoekom praat die Franse nie graag Engels met toeriste nie?
9. In watter mate is Afrikaans 'n inheemse Afrika-taal?
10. Hoekom leer al hoe meer Chinese deesdae Engels?

Skryf 'n kort verslag oor jou bevindinge. Skryf dit asof dit 'n artikel vir 'n tydskrif oor aktuele sake is en illustreer dit met gepaste sketse, illustrasies of foto's. Lettergebruik moet skeppend wees en die ontwerp van die taak moet visueel aantreklik wees.

2. Kultuur/Tradisie

Frank word sonder 'n pa groot en mis sy pa se leiding wanneer dit by die hou van tradisionele gebruike kom. Kultuurverwante temas wat in hierdie roman voorkom, sluit in: tradisionele gebruike; respek vir ouer mense; respek vir voorvaders; die betaling van lobola; die bywou van 'n inisiasieskool; die raadgewing van 'n sangoma.

3. Politieke betrokkenheid

Dit is vir die leser vroeg duidelik dat Mma nie wil hê haar kinders moet aan politieke aksies deelneem nie. Uit die teks blyk dit dat daar dikwels onrus by Botata High was. Dit het 'n negatiewe invloed op leerders se skoolprestasie gehad. Onderwysers se veiligheid moes soms deur die polisie verseker word.

Daar is ook verwysings na protesaksies deur die gemeenskap, soos met die boikot van winkels wat te duur vir hul ware vra. Ander het dan weer hieruit voordeel getrek, soos morena Maponya, wat die pryse van goedere in sy winkel in die township verhoog het, asook die tsotsi's wat mense se goed vat onder die voorwendsel dat hulle comrades is. Daar is ook 'n verwysing na polisielede wie se huise afgebrand is. Wanneer Frank sy ma se geld by die fabriek gaan haal, besef hy vir die eerste keer as 't ware aan eie lyf dat "die stelsel" nie regverdig is nie.

4. Oorgang van tiener na volwassene

Tienerjare is 'n tyd van oorgang van kindwees na volwassenheid. Katie is nog op skool en kan soms nog baie jonk oorkom, terwyl dit ander kere weer duidelik is dat sy feitlik al oud genoeg is om te kan trou. As skoolmeisie raak sy verlief op 'n man wat al op universiteit is, maar moet haar ma gehoorsaam wanneer haar ma teen die verhouding gekant is. Sy is soms opstandig, terwyl sy ander kere weer broos oorkom.

Deur die loop van die verhaal is daar verskeie problematiese situasies waarin dit vir Frank as gevolg van sy jeug moeilik is om duidelik te weet hoe hy hom kan laat geld. Hy moet al meer as die man in die huis optree, maar moet terselfdertyd met respek optree teenoor mense wat ouer as hy is. Hy moet besluite neem sonder dat hy by 'n pa kon leer. Hy sien deur Mmadirope, maar kan haar nie konfronteer nie. Hy word getoets toe uncle Moss so sterk hulp aanbied en leiding neem. Hy word deur mevrou Smith by volwasse problematiek betrek. Hy wens hy kan George man-teen-man konfronteer. Maar algaande raak hy al sterker. Hy stel Mma uiteindelik voor 'n ultimatum – dit dui daarop dat hy, wanneer nodig, net so "hard" soos sy kan wees.

5. Groei deur swaarkry

Bra Dip se stelling dat "hy wat in die dorings leer dans, die beste dans" kan as die basiese tema beskou word. Dit word byvoorbeeld taamlik na aan die begin van die verhaal, en dan weer reg aan die einde, aangehaal. Uit die verhaal blyk dit duidelik dat die uitdagings van die probleme op Frank se pad, daartoe bydra dat hy al sterker word, met al meer selfvertroue. Hy haal hierdie slagspreuk ten slotte vir George aan, wat dit self nie maklik gehad het nie en ook deur 'n groeiproses moes gaan.

Daar is ook twee verwysings na die takke wat sterk gegroei het uit die populierbome wat afgekap is. Dit simboliseer groei uit seerkry.

Die titel van die verhaal is *Die duiwe van Botata*, hoewel die duiwe net enkele kere figureer. In elke geval word daar verwys na hul vermoë om iets voedsaams op die barre aarde raak te sien en op te pik. Vir hierdie leser simboliseer die duiwe dus mense se inherente vermoë om in moeilike situasies te kan oorleef as hulle goed waarneem en ook gebruik maak van hul intuïsie (sien hier die verwysing na 'n "derde oog").

Aktiwiteit 4.12 Mondeling

Die leerders doen navorsing en lewer 'n mondelinge aanbieding oor een van die onderwerpe hieronder. Gepaste visuele, oudio- en audiovisuele hulpmiddels soos kaarte, tabelle, plakkate, foto's, beelde, skyfies, musiek, klank en elektroniese media kan ingesluit word. Die vlakke van aanbieding sal afhang van jou leerders se taalvlak en graad.

HT, EAT en TAT Graad 9–12

- Die rol van musiek in die townships.
- Onderwys voor 1994. Hoe het dit gekom dat studente, opvoeders en leerders 'n al groter rol in die vryheidstryd gespeel het?
- Frank voel dikwels verskeurd tussen twee of selfs meer wêrelde. In baie opsigte het ons almal meer as een “gesig”. Bespreek.
- Frank sê sy gesin is reeds swak omdat Ntate nie daar is nie. Kontrasteer die uitgebreide familie van weleer in die samelewing met die kerngesin van vandag. Verwys na *Die duiwe van Botala* én na jou eie familie/gesin.
- George spog sy pa het kontakte by die verkeersdepartement. Watter vorm van korrupsie kan by die verkeersdepartement plaasvind, en watter korrupsie met die toekenning van huise?
- *Ubuntu* in *Die duiwe van Botala* en in die Suid-Afrikaanse gemeenskap oor die algemeen.

Wenke

- Nadat jy die tema van jou praatjie gekies het, win jy inligting in deur nóg wyer te lees. Bestudeer koerantberigte of kort artikels, raadpleeg die Internet en/of tydskrifte, boeke, ensovoorts.
- Jy moet egter ook tuis raak in die biblioteek tussen naslaanwerke: haal 'n paar boeke van die rak af wat oor jou onderwerp handel en gebruik telkens die inhoudsopgawe en/of indeksbladsye. Gee aandag aan die illustrasies, foto's en tabelle, sodat jy dit ook kan vertolk.
- Die meeste naslaanboeke het 'n inhoudsopgawe voor en/of 'n indeks agter. Kyk voor en agter in die boek om te sien hoe dié indelings jou kan help om inligting oor 'n onderwerp te bekom.
- Jy moet die notas vir jou praatjie redigeer en die beplanning en rofwerk saam met die finale produk inlewer.

Kritiek op *Die duiwe van Botala*

Hier volg uittreksels uit resensies wat oor *Die duiwe van Botala* verskyn het. Inligting oor die inhoud van die verhaal is uit die uittreksels weggelaat.

Marina le Roux in Die Burger, 1 Februarie 1994

Van Rooyen se milieuskildering en karakteruitbeelding is besonder geslaag. Met die mees ekonomiese beskrywings, verryk met veelseggende detail, skep sy enkele sterk omlynde karakters, vry van stereotipering

Van Rooyen beïndruk die leser met haar simpatieke insig, die ewewigtige hantering van subtiele emosionele nuanses, altyd getemper met 'n onverwagte en fyn humorsin.

'n Verdere prysenswaardige aspek van hierdie boek is die oortuigende dialoog, 'n multikulturele hutsot van Afrikaans, Engels en inheemse tale.

Met deeglike karakterisering en oortuigende taalgebruik, word veral twee disparate kulturele wêreld bymekaargebring, die van township en skool. Dis 'n problematiese sintese, en geneereer dan ook die dinamika vir onvermydelike botsings. "Dis vir Frank moeilik om aan sy huis te dink solank hy bedags hier in die nuwe skool is. Dis soos winter en somer. Die een glo nooit die ander nie. Dis omdat jy nie altyd gelyk aan jou lyf voel nie." Maar die verhaal handel nie primêr oor botsings nie, maar eerder oor bande van deernis, begrip en medemenslikheid.

Marina le Roux in "Skrwers en boeke" op Afrikaans Stereo, 7 April 1994

Van Rooyen beeld die konflik tussen twee jongmense uit verskillende kulture uit. Maar ook die onderlinge begrip, aanvaarding en vriendskap wat uitkristalliseer uit botsings en konflikterende situasies. Die verhouding tussen Frank en Carrots word egter nie in 'n oogwenk omtower tot *pais en vree* nie. Hul vriendskap verg ontblotende ondersoek aan beide kante. In die proses van ontmaskering word Carrots se gesin direk teenoor die van Frank gestel. In hierdie eerlike jukstapenering word ongelukkig ook stereotipes ontbloot: die oneerlike, bedorwe blanke rykmanseun teenoor die eerlike, moedige swarte; die ruggraatlose, selfbejammerende ryk wit vrou teenoor die hardwerkende opofferende swart moeder; Carrots se vader as die gewetenlose rokjagter wat sy gesin in skande dompel teenoor Frank se vader wat soos 'n *deus ex machina* net betyds opdaag om sy gesin te ondersteun.

Die ongemotiveerde, gerieflike tuiskoms van die doodgewaande vader is nie die enigste hinderlike toevaligheid nie. Maar ook dit is terloopse kritiek, want *Die duiwe van Botala* het soveel pluspunte dat dit uitstyg bo skoolvosserige gefemel. Benewens knap milieuskildering, goeie dialoog en interessante newekarakters, het *Die duiwe van Botala* 'n onweerstaanbare blye boodskap. Die positiewe simboliek van die duiwe in die titel word oor en oor deur die teks ondersteun en gestand gedoen, sonder om dit aan die leser op te dring.

Ruth Rickert in Boeke Bylaag tot die Suid-Afrikaan, Februarie/Maart 1994

Wat met ons Grace en haar kinders gebeur het, asook die lewe in die township en daarbuite is 'n ware weergawe hoe dinge is. Vir my was dit eg en oortuigend. Die geval van mevrou Smith wat 'n gesin uit die township herberg gee, laat 'n mens 'n bietjie wonder.

Verhoudinge het nog nie so verbeter dat mense uit verskillende kulture so maklik mekaar kan vertrou nie, soos blyk uit veral die teenswoordige wantroue in mekaar. Dalk spoor die boek baie mense aan om mekaar te leer ken en te vertrou.

Die verskeidenheid van tale, die woningnood, die stofstrate met vullishope wat gewoonlik kinders se speelplekke is, die huiswinkels, sokker, shebeens, oorvol skole wat die liefde vir geleerdheid lamlê, nagwaak en stokvel, sangomas, ernstige veelwywery, die taxi-oorloë, die skindery en barmhartigheid van die inwoners en die wyse waarop kinders

hul ouers voorsê, is alles dinge wat 'n township uniek maak. Die duiwe van Botala is geskryf in 'n vrye, maklike Afrikaans sodat enige leser, hoewel nie Afrikaanssprekend nie, die verhaal gou volg en begryp. Dit meng goed met ander tale en gee raak beskrywings.

Susan Alexander (Namibian Broadcasting Corporation, 1994)

Die duiwe van Botala is 'n eerlike, positiewe vertelling sonder wroeging, wat met fyn humor deurspek is. Die gebruik van Engelse woorde, asook uitdrukkings in verskeie swart tale, verleen 'n eiesoortige atmosfeer aan die verhaal. Karakters soos die skelm buurvrou Mmadirope, en die ou afleweringman by die shebeen, bra Dip, gee verder kleur. Ook Frank se verlange na die pa wat hy nooit geken het nie, word oortuigend uitgebeeld. Die hoofkarakter in hierdie werk groei en ontwikkel in die loop van die verhaal. Hy word 'n jongman in eie reg – een wat selfs teenoor sy kwaai ma sy man kan staan.

Elsabe Steenberg in Beeld, 14 Maart 1994

Skerp kontraste kom implisiet ter sprake: by name rykdom en armoede. Maar daar is ooreenkomste ook, want George se pa lol met ander vrouens en Frank s'n is al jare afwesig.

Spanning word goed volgehou en daar is voldoende intrige. Tog is nie die die storie self primêr nie, maar die oordra van inligting oor die omstandighede van mense wat in 'n township moet leef en oorleef. Dit word weliswaar met grondige kennis en begrip gedoen.

Die tekening van Frank se karakter en sy ontwikkeling van 'n seun wat onseker is en nie besluite kan neem nie, word oortuigend gedoen. Daar is eers 'n soeke na identiteit: "Waar is die pa wat hom moet vertel waaraan hy moet vashou, wat hy alles moet saamvat na sy geleerde wêreld toe?"

Aktiwiteit 4.13 Die resensies

Gee – indien moontlik – vir die leerders 'n fotostaat van die resensies hierbo.

TAT Graad 9–12

Soos leerders die resensies lees, kan hul ook die invul-oefening doen oor die woordeskat wat in elk van die vier resensente se bydraes voorkom. Dit kan leerders se woordeskat verryk en help om die menings wat uitgespreek word, beter te kan begryp.

Die woorde in die kolomme hieronder verskyn in die betrokke resensies. Onder elke kolom word sinonieme of vertalings vir hierdie woorde verskaf. Vul dit op die regte plekke in.

1. Marina le Roux in *Die Burger*

milieu	
skildering	
uitbeelding	
veelseggende	
omlynde	

disparate	
sintese	
botsings	
primêr	
deernis	

ewewigtige	
nuanses	
hutspot	

skep	
detail	
medemenslikheid	

tekening; betekenisvolle; mengelmoes; verskillende; konflikte; besonderhede; omgewing; gebalanseerde; skakerings; in die eerste plek; *ubuntu*; *create*; uitbeelding; in hooftrekke aangedui; verbinding/samevoeging; innige medelye;

2. Marina le Roux in “Skrywers en boeke”

beeld uit	
Onderlinge	
in 'n oogwenk	
<i>pais en vree</i>	
omtower	
verg	
ontbloom	
ontmasker	
jukstaponeer	

ontbloom	
ruggraatloos	
gewetenloos	
<i>deus ex machina</i>	
toevalligheid	
waan	
terloops	
opdring aan	

portray; vrede; *magically transformed*; vereis (*demand*); *spineless*; onder die indruk verkeer; *coincidence*; in die verbygaan (*by the way*); wedersydse (*mutual*); *expose*; langs mekaar stel; openbaar; *unscrupulous*; *force upon*; *in a fraction of a second*; *unmask*; onverwagte redder wat op die kritieke oomblik verskyn (letterlik: god uit die masjien)

3. Ruth Rickert

weergawe	
eg	
oortuigend	
teenswoordige	

aanspoor	
verskeidenheid	
veelwywery	

nie vals nie (*genuine*); *present*; aanmoedig; *polygamy*; *reproduction/rendering*; *convincing*; *variety*

4. Susan Alexander

wroeging	
verleen	
eiesoortige	

oortuigend	
uitbeeld	

agonising; *distinctive*; *convincing*; *lends/gives*; *portray*

5. Elsabe Steenberg in *Beeld*

implisiet	
volgehou	
voldoende	

primêr	
weliswaar	

maintained; kom eerste; sonder dat die betekenis daarvan uitgespel of verduidelik word; inderdaad; *sufficient*

EAT en HT Graad 9–12

Voltooi die onderstaande begripstoets skriftelik in jou eie woorde.

- Uit watter stelling van Marina le Roux in *Die Burger* blyk dit dat Engela van Rooyen nie onnodig baie woorde in haar skildering van omgewing en karakters gebruik nie?
[Le Roux sê Van Rooyen gebruik ekonomiese beskrywings.]
- Hoe slaag Van Rooyen dan volgens Le Roux om met min woorde ronde karakters te skep?
[Van Rooyen gebruik betekenisvolle besonderhede om karakters met 'n paar hooftrekke te beskryf.]
- Hoekom is dit volgens Le Roux in *Die Burger* “problematies” om township en multikulturele skool in een verhaal te verbind?
[Kultureel is hierdie twee wêreldes baie verskillend.]
- Le Roux is baie positief oor *Die duiwe van Botala*, maar het twee punte van kritiek. Wat is dit?
[Vir eers is daar die stereotipes wat teenoor mekaar gestel word: 'n positiewe beeld van swartmense teenoor 'n minder goeie siening van witmense. Ten tweede is die tuiskoms van Frank se pa op 'n kritieke tydstip ongemotiveerd/'n toevalligheid.]
- Watter positiewe sentimente het Marina le Roux en Ruth Rickert oor die insluiting van woorde uit verskillende Afrikatale in die teks?
[Le Roux sê dit dra by tot oortuigende taalgebruik/dialog, terwyl Rickert meen dit help lesers wat nie Afrikaans as huistaal het nie, om die verhaal goed te kan volg.]
- Daar is 'n meer spesifieke ooreenkoms in die bogenoemde twee resensente se positiewe standpunte oor die insluiting van verskillende Afrikatale. Kan jy dit raaksien?
[Le Roux noem dit 'n “hutspot”, terwyl Rickert sê die tale “meng goed”.]
- Rickert noem spesifieke elemente wat tipies van die townshipmilieu is. Noem eers die elemente wat 'n toerist met die oog sal kan waarneem, of moontlik kan ervaar.
[Daar is die stofstrate, vullishope, spazawinkels, sokker, shebeens, die oorvol skole, asook die sangomas en taxi-oorloë.]
- Noem nou dit waarmee hoofsaaklik die inwoners van sulke woonbuurte bekend is.
[Daar is nagwake, stokvelle, veelwywery, skindery en barmhartigheid.]
- Ons weet uit 'n onderhoud met die skryfster dat sy nie in 'n township grootgeword het nie. Waaruit blyk dit dat Rickert en Elsabe Steenberg albei voel dat die skryfster haar huiswerk goed gedoen het?

[Rickert sê Van Rooyen gee die lewe in die township weer soos dit is; dit is eg en oortuigend. Steenberg vind dat die beskrywing van die omstandighede waarin mense hulle daar bevind, met grondige kennis gedoen is.]

10. Waaruit blyk dit dat Le Roux van mening is dat die ontstaan van die vriendskap tussen Frank en George 'n moeilike proses was?
[Dit het deur botsings oor 'n tyd uitgekristalliseer.]
11. Volgens Le Roux gaan hierdie jeugroman nie in die eerste plek oor konflik nie. Waaroor gaan dit dan volgens haar?
[Dit gaan veral oor bande van deernis, begrip en medemenslikheid (*ubuntu*).]
12. Steenberg is van mening dat dit in *Die duiwe van Botala* nie in die eerste plek oor die storie gaan nie. Waarom gaan dit dan volgens haar?
[Dit is om mense in te lig oor die omstandighede van die inwoners wat in so 'n township moet oorleef.]
13. Susan Alexander meen *Die duiwe van Botala* is 'n positiewe vertelling sonder uiterste emosionele pyn en ellende. Met watter stelling ondersteun Le Roux haar hier?
[Le Roux verwys na subtiele emosionele skakerings wat deur fyn humorsin getemper word.]
14. Watter hoofteenstelling is daar volgens Steenberg in die “disparate wêreld” waarna Le Roux verwys?
[Die kontras van rykdom en armoede.]
15. Hoe slaag Engela van Rooyen volgens Le Roux (in haar resensie in *Die Burger*) om nie gevoelens te oordryf of oornstig te raak nie?
[Sy balanseer die beskrywing van subtiele emosies met fyn humor.]
16. Uit Le Roux se tweede resensie blyk dit dat sy nie vir Mmadirope en bra Dip as plat karakters of as karikature beskou nie. Hoe ondersteun Alexander haar hierin?
[Le Roux verwys na hulle as interessante newekarakters, terwyl Alexander sê hulle verleen verdere kleur aan die verhaal.]
17. Waaruit blyk dit duidelik dat Steenberg vir Frank as 'n ronde karakter sien? En hoe ondersteun Le Roux hierdie siening?
[Frank “ontwikkel” in sy soeke na identiteit. Le Roux praat van 'n “proses” van ontbloting waaruit al meer na vore kom.]
18. Waaruit blyk dit dat Le Roux meen dat simboliek in die titel subtiel gebruik word?
[Die simboliek van die duiwe word uit die teks duidelik en word nie opvallend oor en oor herhaal of vir die leser beklemtoon nie.]
19. Lesers probeer soms raai watter soort mens 'n skrywer is; hulle soek “die mens agter die boek”. Watter positiewe beeld kan 'n mens moontlik van Engela van Rooyen vorm op grond van uitsprake deur meer as een resensent in bostaande uittreksels uit resensies?
[Sy is 'n simpatieke mens met insig en begrip. Sy is ook positief, met 'n humorsin.]

Aktiwiteit 4.14 Skryf 'n resensie

HT, EAT en TAT Graad 9

Bespreek hoe die leerders oor die roman voel. Hulle hoef nie positief te wees oor elke aspek van die boek nie, maar hulle moet in staat wees om redes te verskaf om hul opinies te ondersteun. Stem hulle saam met die resensies hierbo? Waarmee stem hulle saam? Waarmee nie? Waarom stem hulle nie hiermee saam nie? Wat sou hulle by die resensies wou voeg?

HT, EAT en TAT Graad 10–12

Die leerders lees deur die resensies hierbo. Hulle werk dan op hul eie en skryf 'n kort resensie (250–300 woorde) oor *Die duiwe van Botala*, waarin hulle hul eie menings lug en rugsteun.

Hulle resensie moet die volgende opskrifte insluit

- Wie is die skrywer?
- Wie is die uitgewer?
- Waar kan die leser die boek koop?
- Wat laat die storie werk?
- Wat nie?
- Is dit die moeite werd om die boek te lees?

Die resensie moet ontwerp word om soos 'n resensie in 'n glanstydskrif te lyk, met illustrasies (onder andere van die boek se omslag), foto's, skeppende lettergebruik en kleur.

Assesseringsbylaag vir hierdie gids: Graad 9 en 10–12, HT, EAT, TAT

Kritieke en Ontwikkelingsuitkomst

Hierdie boek is gebaseer op die Leeruitkomst (LU's) en Asseseringstandaarde (AS'e) vir letterkunde, soos uiteengesit in die *Hersiene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R-9 (Skole) Tale, Afrikaans – Huistaal, Eerste Addisionele Taal en Tweede Addisionele Taal* asook die *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10–12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Huistaal, Eerste Addisionele Taal en Tweede Addisionele Taal*. Die Nasionale Kurrikulumverklaring (NKV) word onderskryf deur 'n aantal Kritieke Uitkomst (KU's) en Ontwikkelingsuitkomst (OU's) wat deur die Grondwet geïnspireer is. Hierdie uitkomst beskryf die tipe landsburger wat ons onderwysstelsel moet poog om te ontwikkel. Dit is baie belangrik dat jy moet kennis neem van hierdie uitkomst en dit tydens die beplanning en uitvoering van jou werk in gedagte moet hou.

Die KU's vereis dat leerders in staat is om die volgende te doen:

- identifiseer en los probleme op en neem besluite deur kritiese en kreatiewe denke
- werk doeltreffend saam met ander as lede van 'n span, groep, organisasie en gemeenskap
- organiseer en bestuur hulself en hulle aktiwiteite verantwoordelik en doeltreffend
- versamel, ontleed en organiseer inligting en evalueer dit krities
- kommunikeer doeltreffend deur middel van visuele, simboliese en/of taalvaardighede in verskillende vorme
- gebruik wetenskap en tegnologie doeltreffend en krities deur verantwoordelikheid teenoor die omgewing en die gesondheid van ander te toon
- begryp dat die wêreld 'n stel verwante stelsels is waarin probleme nie in isolasie opgelos word nie.

Die OU's stel leerders in staat om die volgende te doen:

- dink na oor en ondersoek 'n verskeidenheid strategieë om meer doeltreffend te leer
- neem as verantwoordelike burgers aan die lewe van die plaaslike, nasionale en wêreldgemeenskap deel
- is kultureel en esteties sensitief in verskeie sosiale kontekste
- ondersoek onderwys- en beroepsmoontlikhede
- ontwikkel entrepreneursgeleenthede.

Leeruitkomst en Asseseringstandaarde

Hierdie gids bied 'n reeks aktiwiteite wat op die Departement van Onderwys se LU's en AS'e vir HT, EAT en TAT, Graad 9–12 gebaseer is. Die Departement van Onderwys definieer die terme LU en AS as volg:

'n **LU** is 'n verklaring van die bedoelde eindresultaat van leer en onderrig. Dit beskryf kennis, vaardighede en waardes wat leerders behoort te verwerf. Die **AS'e** is kriteria wat gesamentlik beskryf wat 'n leerder behoort te weet en in staat is om te kan doen om die bereiking van die LU op die vlak van 'n spesifieke graad te toon. **AS'e** beskryf die kennis, vaardighede en waardes wat leerders moet verwerf om die LU's te bereik. Vir elke LU toon die **AS'e** gesamentlik die wyse aan waarop konseptuele progressie van graad tot graad plaasvind.

Jy sal sien dat daar aan die begin van elke afdeling in hierdie boek, 'n lysie verskyn waarin die kennis, vaardighede, houdings en waardes waarop die bepaalde afdeling fokus, gelys word.

Die LU's vir Afrikaans HT, EAT en TAT Graad 9

HT en EAT Graad 9

- LU1 Luister: Die leerder is in staat om vir inligting en genot te luister en gepas en krities binne 'n wye verskeidenheid situasies te reageer.
- LU2 Praat: Die leerder is in staat om vrymoedig en doeltreffend in gesproke taal binne 'n wye verskeidenheid situasies te kommunikeer.
- LU3 Lees en Kyk: Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer.
- LU4 Skryf: Die leerder is in staat om verskillende soorte feitlike en verbeeldingstekste vir 'n wye verskeidenheid doeleindes te skryf.
- LU5 Dink en redeneer: Die leerder is in staat om taal vir dink en redeneer te gebruik en inligting vir leer te verkry, verwerk en gebruik.
- LU6 Taalstruktuur- en gebruik: Die leerder ken en is in staat om die klanke, woordeskat en grammatika van die taal te gebruik om tekste te skep en te interpreteer.

TAT Graad 9

- LU1 Luister: Die leerder is in staat om vir inligting en genot te luister en gepas en krities binne 'n wye verskeidenheid situasies te reageer.
- LU2 Praat: Die leerder is in staat om vrymoedig en doeltreffend in gesproke taal binne 'n wye verskeidenheid situasies te kommunikeer.
- LU3 Lees en Kyk: Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer.
- LU4 Skryf: Die leerder is in staat om verskillende soorte feitlike en verbeeldingstekste vir 'n wye verskeidenheid doeleindes te skryf.
- LU6 Taalstruktuur- en gebruik: Die leerder ken en is in staat om die klanke, woordeskat en grammatika van die taal te gebruik om tekste te skep en te interpreteer.

LU5 vir Graad 9 en gaan oor die gebruik van tale vir dink en redeneer. Hierdie uitkoms is nie in die kurrikulum vir TAT opgeneem nie, aangesien die oogmerk nie is om leerders voor te berei om hierdie taal as taal van onderrig en leer te gebruik nie.

Die LU's vir Afrikaans HT, EAT en TAT Graad 10–12

- LU1 Luister en Praat: Die leerder is in staat om te luister en te praat vir verskillende doeleindes en teikengroepe in 'n verskeidenheid kontekste.
- LU2 Lees en Kyk: Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer.
- LU3 Skryf en Aanbied: Die leerder is in staat om vir 'n wye verskeidenheid doeleindes en teikengroepe te skryf en aan te bied deur konvensies en formate gepas vir verskillende kontekste te gebruik.
- LU4 Taal: Die leerder is in staat om taalstrukture en -konvensies gepas en doeltreffend te gebruik.

Fokus en integrasie

Neem asseblief kennis dat sekere gedeeltes in hierdie gids sal fokus op spesifieke letterkunde AS'e. Dit beteken egter nie dat dié AS slegs op een plek aangespreek word nie. Al die literêre AS'e vir Graad 9 en 10–12 word deurlopend in die aktiwiteite geïntegreer, alhoewel daar in sommige afdelings meer klem op spesifieke AS'e sal wees.

Die res van die LU's vir Graad 9 en 10–12 word ook deurgaans met die spesifieke letterkundige LU en AS'e, geïntegreer. Hierdie integrasiemoontlikhede word in die teks met 'n ikoon aangedui by elke aktiwiteit ten einde vir jou 'n aanduiding te gee of die aktiwiteit luister, praat, lees, kyk, skryf of aanbieding (of enige kombinasie hiervan) sal behels. 'n Lysie van die ikone is in die inleiding tot hierdie gids gedruk.

Graad 9 LU	Ikoon	Graad 10–12 LU
Luister (insluitend LU1, LU5)		Luister (LU1)
Praat (insluitend LU2, LU5)		Praat (LU1)
Lees (insluitend LU3, LU5)		Lees (LU2)
Kyk (LU3)		Kyk (LU2)
Skryf (insluitend LU4, LU5, LU6)		Skryf (LU3)
Aanbied: skryf en praat (insluitend LU2, LU4)		Aanbied (LU3)

Verwys asseblief na die *Hersiene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R–9 (Skole), Tale, Afrikaans – Huistaal, Eerste Addisionele Taal en Tweede Addisionele Taal* asook die *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10–12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Huistaal, Eerste Addisionele Taal en Tweede Addisionele Taal* vir 'n volledige lys van al die LU's en AS'e vir Afrikaans Graad 9–12.

Die fokus van hierdie gids vir Graad 9

Die fokus van hierdie gids is LU3 met spesifieke klem op die AS'e in die tabelle op die bladsye hierna.

HT Graad 9

LU3: Lees en Kyk Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer.	
Fokus in hierdie gids	
Deel 2 Deel 4	AS9.3.1 Lees 'n wye verskeidenheid tekssoorte spontaan vir genot en inligting, vergelyk persoonlike reaksies en gee gemotiveerde aanbevelings vir ander.
Deel 3 Deel 4	AS9.3.2 Lees onafhanklik, hardop en stil, vir verskillende doeleindes deur gepaste leesstrategieë te gebruik.
Deel 1 Deel 2 Deel 4	AS9.3.3 Bespreek en verduidelik die doel, teikengroep en konteks van tekste.
Deel 1–4	AS9.3.5 Bespreek verskillende tekssoorte en verduidelik hoe die hoofkenmerke daarvan tot die funksie van die teks bydra (byvoorbeeld die kort roman, briewe, boekresensies en koerantberigte).
Deel 3 Deel 4	AS9.3.6 Toon begrip van 'n teks, die doel daarvan en hoe dit met eie leefwêreld skakel deur die intrige, temas, waardes, karakters en ruimte/agtergrond te bespreek.
Deel 1 Deel 2 Deel 4	AS9.3.7 Evalueer tegnieke wat in tekste gebruik word om 'n spesifieke effek te bereik.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	AS9.3.8 Reageer krities op tekste: <ul style="list-style-type: none"> • evalueer die skrywer se standpunt • evalueer implisiete (verskuilde) boodskappe, partydigheid en vooroordeel, gee eie mening en bespreek ander moontlikhede • bespreek hoe die sosiale en kulturele konteks die boodskap beïnvloed.
Deel 3 Deel 4	AS9.3.9 Beoordeel die sosiokulturele, omgewings- en etiese waardes in tekste en bespreek die impak daarvan op die leser en die tegnieke waardeur die effek bereik word (soos inhoud, taal, kunswerk, standpunt, karakterisering).
Deel 3 Deel 4	AS9.3.10 Dink na oor en evalueer sy/haar eie vaardighede as leser.

EAT Graad 9

LU3: Lees en Kyk Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer.	
Fokus in hierdie gids	
Deel 1 Deel 3 Deel 4	AS9.3.1.1 Identifiseer die doel, teikengroep en konteks.
Deel 1 Deel 4	AS9.3.1.2 Verstaan betekenis van dinge wat nie direk genoem word nie deur afleidings te maak.
Deel 1 Deel 4	AS9.3.1.3 Identifiseer die register/styl (formeel of informeel).
Deel 1 Deel 3 Deel 4	AS9.3.1.4 Verduidelik en evalueer perspektief/houding in sowel die geskrewe as visuele dele van 'n teks en bied alternatiewe idees.
Deel 3	AS9.3.1.5 Verstaan die manier waarop 'n teks 'n leser posisioneer.

Deel 1 Deel 3	AS9.3.1.6 Onderskei tussen kern- en ondergeskikte gedagtes.
Deel 3 Deel 4	AS9.3.1.7 Toon begrip van karakter, intrige, ruimte/agtergrond en verteller in fiktiewe tekste.
Deel 4	AS9.3.5.2 Ontleed die tekssoort en register/styl.
Deel 1–4	AS9.3.6.2 Pas leestegnieke op verskillende tekssoorte toe.
Deel 1 Deel 2	AS9.3.6.4 Gebruik strategieë om woordbetekenis vas te stel (soos: lees omringende teks; kyk na illustrasies/diagramme; vra iemand om woorde te vertaal).
Deel 1–4	AS9.3.7.1 Lees fiktiewe en niefiktiewe tekste op die gepaste lees- en taalvlak.
Deel 1 Deel 4	AS9.3.7.2 Lees enkele nuwe tekssoorte.
Deel 4	AS9.3.7.3 Lees en skryf boekverslae.
Deel 1–4	AS9.3.8.2 Gebruik 'n woordeboek, 'n eenvoudige tesourus en ensiklopedieë.
Al die aktiwiteite in hierdie boek is daarop gerig om leerders se leeswoordeskat te verbeter.	AS9.3.9 Demonstreer 'n leeswoordeskat van 6 000 tot 7 500 alledaagse woorde.

TAT Graad 9

LU3: Lees en Kyk	
Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer.	
Fokus in hierdie gids	
Deel 1–4	AS9.3.1 Lees verskillende soorte stories.
Deel 1–4	AS9.3.2 Lees ingewikkelder liedjies, gedigte, verhale en feitelike tekste.
Deel 1–4	AS9.3.5 Lees 'n aantal gegradeerde leesboeke.
Al die aktiwiteite in hierdie boek is daarop gerig om leerders se leeswoordeskat te verbeter.	AS9.3.6 Demonstreer 'n leeswoordeskat van ongeveer drieduisend woorde teen die einde van Graad 9.

Die fokus van hierdie gids vir Graad 10–12

Die LU's vir Graad 10–12 is eenders. Daar is minimale verskille tussen die AS'e. Die verwagte prestasievlakke neem eger in moeilikheidsgraad en omvang toe. (Verwys asseblief na die gedeelte oor “Progressie”.) Die verskille wat daar in die omskrywing van hierdie AS'e voorkom tussen Graad 10–12 (veral wat betref sleutelwoorde), word in die tabelle op die volgende bladsye met grys gemerk. Hierdie verskille moet asseblief deurgaans in ag geneem word in jou benadering tot en behandeling van die aktiwiteite in hierdie boek.

HT Graad 10–12

<p style="text-align: center;">LU2: Lees en Kyk</p> <p style="text-align: center;">Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer. Dit is duidelik wanneer die leerder in staat is om die volgende te doen:</p>			
AS2.1 Toon verskeie lees- en kykstrategieë vir begrip en waardering.			
Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 1 Deel 2	10.2.1.1 Vra vrae ten einde voorspellings te kan maak.	11.2.1.1 Vra vrae ten einde voorspellings te kan maak.	12.2.1.1 Vra vrae ten einde voorspellings te kan maak.
Deel 2 Deel 3	10.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in geselekteerde kontekste deur kennis van grammatika, woordaanpakvaardighede, kontekstuele leidrade, klank, kleur, ontwerp, plasing en deur sintuie te gebruik.	11.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in 'n wye verskeidenheid kontekste deur kennis van grammatika, woordaanpakvaardighede, kontekstuele leidrade, klank, kleur, ontwerp, plasing en deur sintuie te gebruik.	12.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in 'n wye verskeidenheid kontekste deur kennis van grammatika, woordaanpakvaardighede, kontekstuele leidrade, klank, kleur, ontwerp, plasing en deur sintuie te gebruik.
Deel 3 Deel 4	10.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.	11.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.	12.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.
AS2.2 Verduidelik die betekenis van 'n wye verskeidenheid geskrewe, visuele, audio- en audiovisuele tekste.			
Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 3 Deel 4	10.2.2.1 Vind toepaslike inligting en besonderhede in tekste.	11.2.2.1 Vind toepaslike inligting en besonderhede in tekste.	12.2.2.1 Vind toepaslike inligting en besonderhede in tekste.
Deel 3 Deel 4	10.2.2.3 onderskei tussen feite en menings en gee eie respons.	11.2.2.3 Onderskei tussen feite en menings en verduidelik eie respons.	12.2.2.3 Onderskei tussen feite en menings en motiveer eie respons.
Deel 3 Deel 4	10.2.2.4 Herken die verskil tussen direkte en geïmpliseerde (verskuilde) betekenis.	11.2.2.4 Verduidelik die verskil tussen direkte en geïmpliseerde (verskuilde) betekenis.	12.2.2.4 Verduidelik die verskil tussen direkte en geïmpliseerde (verskuilde) betekenis.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.2.5 Verduidelik die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee enkele bewyse uit die teks.	11.2.2.5 Verduidelik die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee bewyse uit die teks.	12.2.2.5 Verduidelik die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee oortuigende bewyse uit die teks.
Deel 1 Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.2.6 Verduidelik die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste.	11.2.2.6 Ontleed en verduidelik die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste en toon aan hoe dit betekenis beïnvloed.	12.2.2.6 Ontleed en verduidelik die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste en toon aan hoe dit betekenis beïnvloed.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.2.7 Ontleed die impak van 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels.	11.2.2.7 Ontleed die impak op die betekenis van 'n teks van 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels.	12.2.2.7 Ontleed die impak op die betekenis van 'n teks van 'n wye verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels.
Deel 3 Deel 4	10.2.2.8 Verduidelik die skrywer se afleidings en gevolgtrekkings en vergelyk met eie.	11.2.2.8 Evalueer die skrywer se afleidings en gevolgtrekkings en vergelyk met eie.	12.2.2.8 Ontleed en evalueer die skrywer se afleidings en gevolgtrekkings en vergelyk met eie.

Deel 1 Deel 3 Deel 4	10.2.2.10 Gee en motiveer persoonlike response op tekste.	11.2.2.10 Gee en motiveer, met oortuiging , persoonlike response op tekste.	12.2.2.10 Gee en motiveer, met oortuiging , persoonlike response op tekste.
AS2.3 Verduidelik hoe taal en beelde waardes en houdings kan weerspieël en vorm in tekste.			
Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 1 Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.3.1 Identifiseer en verduidelik die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings soos sienings oor geslag, klas, ouderdom, magsverhoudings, menseregte, inklusiwiteit en omgewingskwessies.	11.2.3.1 Evalueer die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings soos houdings oor geslag, klas, ouderdom, magsverhoudings, menseregte, inklusiwiteit en omgewingskwessies.	12.2.3.1 Evalueer die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings soos houdings oor geslag, klas, ouderdom, magsverhoudings, menseregte, inklusiwiteit en omgewingskwessies.
Deel 1 Deel 3 Deel 4	10.2.3.2 Verduidelik die aard van partydigheid, vooroordeel en diskriminasie.	11.2.3.2 Ontleed die aard van partydigheid, vooroordeel en diskriminasie.	12.2.3.2 Ontleed die aard van partydigheid, vooroordeel en diskriminasie.
AS2.4 Verken die hoofkenmerke van tekste en verduidelik hoe betekenis deur die leser se interaksie met tekste geskep word.			
2.4.2: Literêre tekste			
Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.1 Beskryf die ontwikkeling van intrige, subintrige, konflik en karakter en die rol van die verteller waar toepaslik.	11.2.4.2.1 Ontleed die ontwikkeling van intrige, subintrige, konflik en karakter en die rol van die verteller waar toepaslik.	12.2.4.2.1 Ontleed die ontwikkeling van intrige, subintrige, konflik en karakter en die rol van die verteller waar toepaslik.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.2 Identifiseer en verduidelik die boodskappe en temas en toon die verband met geselekteerde uittreksels.	11.2.4.2.2 Interpreteer en evalueer die boodskappe en temas en toon die verband met geselekteerde uittreksels.	12.2.4.2.2 Interpreteer en evalueer die boodskappe en temas en toon die verband met geselekteerde uittreksels en die teks as geheel.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.3 Verduidelik hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.	11.2.4.2.3 Evalueer hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.	12.2.4.2.3 Evalueer hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.4 Identifiseer en beskryf stemming, tydsverloop en afloop.	11.2.4.2.4 Verduidelik stemming, tydsverloop, ironiese wendings en afloop.	12.2.4.2.4 Interpreteer stemming, tydsverloop, ironiese wendings en afloop.

Graad 10–12 EAT

LU2: Lees en Kyk Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer. Dit is duidelik wanneer die leerder in staat is om die volgende te doen:			
AS2.1 Toon verskeie lees- en kykstrategieë vir begrip en waardering.			
Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 1 Deel 4	10.2.1.1 Vra vrae ten einde voorspellings te kan maak.	11.2.1.1 Va vrae ten einde voorspellings te kan maak.	12.2.1.1 Vra vrae ten einde voorspellings te kan maak.
Deel 1–4	10.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in geselekteerde kontekste deur kennis van grammatika, woordaanpakvaardighede, kontekstuele leidrade, klank, kleur, ontwerp, plasing en deur sintuie te gebruik.	11.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in geselekteerde kontekste deur kennis van grammatika, woordaanpakvaardighede, kontekstuele leidrade, klank, kleur, ontwerp, plasing en deur sintuie te gebruik.	12.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in geselekteerde kontekste deur kennis van grammatika, woordaanpakvaardighede, kontekstuele leidrade, klank, kleur, ontwerp, plasing en deur sintuie te gebruik.
Deel 3 Deel 4	10.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.	11.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.	12.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.
AS2.2 Verduidelik/evalueer die betekenis van 'n wye verskeidenheid geskrewe, visuele, audio- en audiovisuele tekste.			
	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 1–4	10.2.2.1 Vind toepaslike inligting en besonderhede in tekste.	11.2.2.1 Vind toepaslike inligting en besonderhede in tekste.	12.2.2.1 Vind toepaslike inligting en besonderhede in tekste.
Deel 1 Deel 2 Deel 4	10.2.2.3 Onderskei tussen feite en menings en gee eie respons.	11.2.2.3 Onderskei tussen feite en menings en motiveer eie respons.	12.2.2.3 Onderskei tussen feite en menings en motiveer eie respons.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.2.4 Herken direkte en verskuilde betekenis.	11.2.2.4 Herken die verskil tussen direkte en geïmpliseerde (verskuilde) betekenis.	12.2.2.4 Verduidelik die verskil tussen direkte en geïmpliseerde (verskuilde) betekenis.
Deel 3 Deel 4	10.2.2.5 Herken die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee enkele bewyse uit die teks.	11.2.2.5 Verduidelik die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee ondersteunende bewyse uit die teks.	12.2.2.5 Verduidelik die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee ondersteunende bewyse uit die teks.
Deel 1–4	10.2.2.6 Herken, met hulp, die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste.	11.2.2.6 Herken die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste.	12.2.2.6 Verduidelik die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste en toon aan hoe dit betekenis beïnvloed.

Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.2.7 Herken en verduidelik die impak van 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels op die betekenis van 'n teks.	11.2.2.7 Herken en verduidelik die impak van 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en literêre stylmiddels op die betekenis van 'n teks.	12.2.2.7 Herken en verduidelik die impak op van 'n verskeidenheid figuurlike en retoriese taal- en 'n wye verskeidenheid literêre stylmiddels die betekenis van 'n teks.
Deel 4	10.2.2.8 Verduidelik die skrywer se gevolgtrekkings en vergelyk met eie.	11.2.2.8 Verduidelik die skrywer se gevolgtrekkings en vergelyk met eie.	12.2.2.8 Verduidelik die skrywer se afleidings en gevolgtrekkings en vergelyk met eie.
Deel 2 Deel 4	10.2.2.10 Gee en motiveer persoonlike response op tekste.	11.2.2.10 Gee en motiveer persoonlike response op tekste.	12.2.2.10 Gee en motiveer, met oortuiging , persoonlike response op tekste.

AS2.3 Herken/verduidelik hoe taal en beelde waardes en houdings kan weerspieël en vorm in tekste.

Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 1–4	10.2.3.1 Herken sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings soos sienings oor geslag, klas, ouderdom, magsverhoudings, menseregte, inklusiwiteit en die omgewing.	11.2.3.1 Herken en verduidelik sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings soos houdings oor geslag, klas, ouderdom, magsverhoudings, menseregte, inklusiwiteit en die omgewing.	12.2.3.1 Verduidelik die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings soos houdings oor geslag, klas, ouderdom, magsverhoudings, menseregte, inklusiwiteit en omgewingskwessies.
Deel 1 Deel 3 Deel 4	10.2.3.2 Herken die aard van partydigheid, vooroordeel en diskriminasie in tekste.	11.2.3.2 Herken en verduidelik die aard van partydigheid, vooroordeel en diskriminasie in tekste.	12.2.3.2 Verduidelik die aard van partydigheid, vooroordeel en diskriminasie in tekste.

AS2.4 Verken die hoofkenmerke van tekste en verduidelik hoe betekenis deur die leser se interaksie geskep word.

2.4.2: Literêre tekste

Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.1 Beskryf die ontwikkeling van intrige, subintrige, konflik, karakter en die rol van die verteller waar toepaslik.	11.2.4.2.1 Beskryf die ontwikkeling van intrige, subintrige, konflik en karakter en die rol van die verteller waar toepaslik.	12.2.4.2.1 Verduidelik en interpreteer die ontwikkeling van intrige, subintrige, konflik en karakter en die rol van die verteller waar toepaslik.
Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.2 Identifiseer en verduidelik boodskappe en temas en toon die verband met geselekteerde uittreksels uit die res van die teks.	11.2.4.2.2 Identifiseer en verduidelik boodskappe en temas en toon die verband met geselekteerde uittreksels uit die res van die teks.	12.2.4.2.2 Verduidelik en interpreteer die boodskappe en temas en toon die verband met die teks as geheel.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.3 Beskryf hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.	11.2.4.2.3 Verduidelik hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.	12.2.4.2.3 Interpreteer hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.
Deel 2 Deel 4	10.2.4.2.4 Beskryf stemming, tydsverloop en afloop.	11.2.4.2.4 Verduidelik stemming, tydsverloop, ironiese wendings en afloop.	12.2.4.2.4 Interpreteer stemming, tydsverloop, ironiese wendings en afloop.

Graad 10–12 TAT

LU2: Lees en Kyk			
Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer. Dit is duidelik wanneer die leerder in staat is om die volgende te doen:			
AS2.1 Toon verskeie lees- en kykstrategieë vir begrip en waardering.			
Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 1 Deel 4	10.2.1.1 Vra eenvoudige vrae ten einde voorspellings te kan maak	11.2.1.1 Va vrae ten einde voorspellings te kan maak.	12.2.1.1 Vra vrae ten einde voorspellings te kan maak.
Deel 1–4	10.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in baie bekende kontekste deur kennis van grammatika, kontekstuele leidrade, klank, kleur en deur sintuie te gebruik	11.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in bekende kontekste deur kennis van grammatika, kontekstuele leidrade, klank, kleur, ontwerp en deur sintuie te gebruik.	12.2.1.6 Lei die betekenis af van onbekende woorde of beelde in bekende kontekste deur kennis van grammatika, kontekstuele leidrade, klank, kleur, ontwerp en deur sintuie te gebruik.
Deel 3 Deel 4	10.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.	11.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.	12.2.1.7 Herlees/kyk weer na en hersien tekste om begrip te bevorder.
AS2.2 Verduidelik die betekenis van 'n wye verskeidenheid geskrewe, visuele, audio- en audiovisuele tekste.			
	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 1–4	10.2.2.1 Vind inligting en besonderhede in tekste.	11.2.2.1 Vind inligting en besonderhede in tekste.	12.2.2.1 Vind inligting en besonderhede in tekste.
Deel 1 Deel 2 Deel 4	10.2.2.2 Herken die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief.	11.2.2.2 Verduidelik die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee enkele ondersteunende bewyse uit die teks.	12.2.2.2 Verduidelik die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee enkele ondersteunende bewyse uit die teks.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.2.3 Verken die impak van figuurlike en retoriese middele op die betekenis van 'n teks.	11.2.2.3 Verduidelik die impak van figuurlike en retoriese middele op die betekenis van 'n teks.	12.2.2.3 Verduidelik die impak van figuurlike en retoriese middele op die betekenis van 'n teks.
Deel 3 Deel 4	10.2.2.4 Verken die skrywer se gevolgtrekkings en vergelyk met eie.	11.2.2.4 Verduidelik die skrywer se gevolgtrekkings en vergelyk met eie.	12.2.2.4 Verduidelik die skrywer se gevolgtrekkings en vergelyk met eie.
Deel 1 Deel 4	10.2.2.5 Interpreteer 'n geselekteerde verskeidenheid alledaagse grafiese tekste.	11.2.2.5 Interpreteer verskillende alledaagse grafiese tekste.	12.2.2.5 Interpreteer 'n verskeidenheid alledaagse grafiese tekste.
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.2.6 Begin om persoonlike response op bekende tekste te gee.	11.2.2.6 Gee persoonlike response op tekste.	12.2.2.6 Gee en motiveer persoonlike response op tekste.

AS2.3 Herken/verduidelik hoe taal en beelde in tekste waardes en houdings kan weerspieël en vorm.			
Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 1–4	10.2.3.1 Herken dat tekste sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings oordra (soos sienings oor geslag, magsverhoudings, menseregte en die omgewing).	11.2.3.1 Verduidelik voor die hand liggende sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings (soos sienings oor geslag, ouderdom, magsverhoudings, menseregte en die omgewing) in bekende tekste .	12.2.3.1 Verduidelik sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings (soos sienings oor oor geslag, klas, ouderdom, magsverhoudings, menseregte en omgewingskwessies) in bekende tekste .
Deel 1 Deel 3 Deel 4	10.2.3.2 Herken idees en temas.	11.2.3.2 Verduidelik idees en temas.	12.2.3.2 11.2.3.2 Verduidelik idees en temas.
AS2.4 Verken die hoofkenmerke van tekste en verduidelik hoe betekenis deur die leser se interaksie met tekste geskep word.			
2.4.2: Literêre tekste			
Fokus in hierdie gids	Graad 10	Graad 11	Graad 12
Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.1 Verken die ontwikkeling van intrige, subintrige en karakter.	11.2.4.2.1 Verduidelik die ontwikkeling van intrige, subintrige en karakter.	12.2.4.2.1 Verduidelik die ontwikkeling van intrige, subintrige en karakter.
Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.2 Verken boodskappe en temas.	11.2.4.2.2 Verken boodskappe en temas en bring dit in verband met die teks as geheel .	12.2.4.2.2 Interpreteer boodskappe en temas en bring dit in verband met die teks as geheel .
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.3 Verken agtergrond en milieu (ruimte).	11.2.4.2.3 Verduidelik hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema .	12.2.4.2.3 Verduidelik hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema .
Deel 2 Deel 3 Deel 4	10.2.4.2.4 Verken woordkeuse, beeldspraak en klank in eenvoudige tekste .	11.2.4.2.4 Verken woordkeuse, beeldspraak en klank in tekste .	12.2.4.2.4 Interpreteer woordkeuse, beeldspraak en klank in tekste .

Progressie

Progressie verwys na die proses waartydens meer gevorderde en komplekse kennis en vaardighede ontwikkel word. Die *Hersiene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R–9 (Skole) Tale, Afrikaans – Huistaal, Eerste Addisionele Taal* en *Tweede Addisionele Taal* toon progressie vir Graad 9 aan en die *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10–12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Huistaal, Eerste Addisionele Taal* en *Tweede Addisionele Taal* toon progressie vir Graad 10–12 aan.

In hierdie Bylaag tot die Onderwysersgids vir *Die duiwe van Botala* bied ons vir jou gerief riglyne vir die assessering van die aktiwiteite vir onderskeidelik Graad 9, 10, 11 en 12. Die gids kan gebruik word vir die onderrig van die letterkundekomponent vir Afrikaans in óf Graad 9 óf Graad 10, óf Graad 11, óf Graad 12. Die riglyne wat ons hier aanbied, is gebaseer op inligting vervat in die volgende Departementele dokumente:

- *Hersiene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R–9 (Skole) Tale, Afrikaans – Huistaal*

- *Hersiene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R–9 (Skole) Tale, Afrikaans – Eerste Addisionele Taal*
- *Hersiene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R–9 (Skole) Tale, Afrikaans – Tweede Addisionele Taal*
- *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10–12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Huistaal*
- *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10–12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Eerste Addisionele Taal*
- *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10–12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Tweede Addisionele Taal*
- *Curriculum Statement Grades 10–12 (General): Subject Assessment Guidelines for languages (January 2007)*

Afgesien van die riglyne wat ons hier bied, is dit egter baie belangrik dat jy jouself ook deeglik moet vergewis van die vlakke van progressie soos uiteengesit in die bogenoemde dokumente. Sommige van die aktiwiteite in hierdie boek (byvoorbeeld dié waar opstelle geskryf moet word) is relatief kompleks en jy kan jou eie oordeel gebruik of jy hierdie aktiwiteite op Graad 9-vlak en op TAT-vlak wil aanbied. Jy kan ook jou diskresie gebruik om van die meer komplekse aktiwiteite te vereenvoudig, afhangende van die vlak waarop jy die boek aanbied.

Ons beveel sterk aan dat jy, afhangende van die graad waarvoor jy die teks gebruik, deurlopend die amptelike Departementele dokumente raadpleeg om seker te maak dat jy die werk op die korrekte vlak aanbied. Die Kurrikulumverklaring toon ná elke LU aan wat die verwagte prestasievlak vir die bereiking van die uitkoms behels. Die AS'e is só geformuleer dat dit vir elke graad aandui hoe die verwagte prestasievlakke in moeilikheidsgraad en omvang toeneem. In die Departementele dokumente sal jy ook inligting vind oor inhoud en kontekste, waar progressie van eenvoudig tot kompleks toeneem namate leerders van graad tot graad vorder.

Assessering

Algemene inleiding tot assessering

Assessering help die leerders om die waarde van hul eie leer te meet. Dit voorsien hulle van inligting oor hul eie vordering en stel hulle in staat om beheer te neem van en besluite te neem oor hul eie leerproses. Verskeie partye het 'n belang by hoe die leerders presteer. Dit sluit in die leerders, hul ouers of voogde, borge, provinsiale onderwysdepartemente, die Minister van Onderwys, werkgewers en hoëronderwys- en opleidingsinstansies.

Tipes assessering

- ***Aanvangsassessering*** is belangrik aan die begin van 'n graad maar kan op enige tydstip in die leersiklus plaasvind. Dit word gebruik om vas te stel wat leerders reeds weet en kan doen. Jy kan byvoorbeeld – voordat jy hierdie teks met die

leerders behandel – individuele leerders vra om 'n gedeelte hardop te lees sodat jy 'n indruk van sy/haar leesvaardigheid kan kry.

- **Diagnostiese assessering** kan gedoen word deur enige tipe assessering in te span om die oorsaak of oorsake van 'n leerhindernis vas te stel. Dit help jou om geskikte ondersteuningstrategieë te selekteer of om die nodigheid vir professionele hulp of remediële lesse te identifiseer. Jy kan byvoorbeeld vir 'n leerder vra om 'n teks in kleindruk te lees as jy vermoed dat 'n sig-gebrek sy/haar leesvaardighede strem.
- **Formatiewe assessering** is enige tipe assessering wat gebruik word om vir die leerder terugvoering te gee. Dit is 'n noodsaaklike element van onderrig en leer aangesien dit die leerproses monitor en ondersteun. Jy kan byvoorbeeld opmerkings by 'n skriftelike opdrag soos 'n opstel skryf.
- **Formele (sommerende) assessering** word gebruik om 'n oordeel oor die leerder se bekwaamheid of prestasie aan te teken. Dit bied 'n beeld van 'n leerder se bekwaamheid of vordering op 'n gegewe oomblik. Jy kan die leerders byvoorbeeld 'n klastoets laat skryf oor hul begrip van die verhaal tot waar hulle gelees het.

Assesseringsmetodes

Aangesien elke assessering nie op sigself heeltemal geldig of betroubaar kan wees nie, moet besluite oor 'n leerder se vordering op meer as een assessering gebaseer wees. Dit is die beginsel agter deurlopende assessering. Deurlopende assessering is 'n strategie wat besluite oor leer baseer op 'n verskeidenheid verskillende assesseringsaktiwiteite en gebeure wat op verskillende tye gedurende die leerproses plaasvind.

Die besluit oor watter assesseringsmetodes om te gebruik, is subjektief, eie aan elke onderwyser, graad en skool onderhewig aan jou professionele oordeel. Die beskikbaarheid van ruimte en hulpbronne beïnvloed hierdie besluit maar selfs waar daar soortgelyke hulpbronne is, neem onderwysers nogtans verskillende besluite.

Die metodes wat ons vir assesseringsaktiwiteite aan die hand doen, is geskik vir die betrokke AS'e wat geassesseer word. Maak seker dat al die leerders die doel van die assessering deeglik verstaan. Bekwaamheid kan op verskillende maniere gedemonstreer word. 'n Verskeidenheid metodes is dus nodig om hul vermoëns meer volledig te openbaar.

- **Self-assessering:** Leerders kan hul werk self assesseer voordat jy die finale assessering doen. Nadenke oor 'n mens se eie leerervaring is 'n noodsaaklike komponent van die leerproses.
- **Portuur-assessering:** Portuur-assessering help sowel die leerders wie se werk geassesseer word as die leerders wat die assessering doen, en bemagtig leerders om hul eie en mekaar se prestasie te evalueer.
- **Groep-assessering:** Die assessering van groepwerk behels dat daar gesoek word vir bewyse dat die groep leerders saamwerk, mekaar help, werk verdeel en die individuele bydraes in een assesseerbare produk kan kombineer.

Metodes vir die insameling van bewyse

- **Waarneming:** Waarneming van leerders vind betreklik ongestruktureerd plaas. Die waarneming moet doelbewus wees en moet met behulp van 'n geskikte waarnemingsinstrument plaasvind.
- **Toetse:** Toetse is meer gestruktureerd en dit stel jou in staat om dieselfde bewyse vir al die leerders op dieselfde manier en op dieselfde tyd in te samel. Hierdie tipe assessering bring bewyse van leer tot stand wat deur 'n spesifieke telling geverifieer word.
- **Take:** Jy kan leerders vra om take uit te voer of sekere handeling uit te voer sodat jy kan sien of hulle die vaardighede en kennis wat hulle geleer het, in onbekende kontekste of kontekste buite die klas, kan toepas. Dit maak dit vir jou moontlik om te bepaal hoe die leerders teorie in praktyk verander.

Voorbeelde van instrumente vir rekordhouding

- **Taaklyste of merklyste** is diskrete stellings wat die verwagte prestasie in 'n bepaalde taak beskryf. Wanneer daar waargeneem kan word dat 'n leerder gedurende 'n taak aan 'n bepaalde stelling (kriterium) op die merklys voldoen het, word die stelling afgemerk.
- **Rubrieke** is 'n kombinasie van merkkodes en beskrywing van standarde. Rubrieke bestaan uit 'n hierargie van standarde met maatstawwe wat die omvang van aanvaarbare prestasie in elke kodeband beskryf. Rubrieke vereis dat die onderwyser moet weet presies wat deur die uitkoms vereis word. Dis noodsaaklik dat die leerders die rubriek of rubrieke sien voordat hulle met die gegewe taak begin. Die rubriek verduidelik waarop sowel die leer as die prestasie behoort te fokus.

Ons verskaf heelwat voorbeelde van rubrieke in hierdie bylaag, maar beveel aan dat jy ook jou eie rubrieke ontwikkel vir daaglikse assessering, sowel as formele assessering. Die Departementele *Riglyne vir Leerprogramme* verskaf uitvoerige besonderhede oor hoe om rubrieke saam te stel.

Ongeag watter assesseringskode jy gebruik, sal jou terugvoering meer doeltreffend wees as dit met opmerkings gepaard gaan. Dis meer waarskynlik dat leerders beter sal presteer as hulle geskrewe terugvoering in plaas van net 'n puntetelling kry. Hoewel punte en persentasies die rekordhouding vergemaklik, is dit nie so nuttig vir terugvoering en rapportering nie.

Rubrieke en merklyste wat vir daaglikse assessering gebruik kan word

Die deurlopende, daaglikse assessering van aktiwiteite kan op 'n verskeidenheid maniere gedoen word, byvoorbeeld deur vraag- en antwoordsessies, die aktiwiteite wat tydens klastyd gedoen word, asook die aktiwiteite wat jy vir die leerders gee om by die huis te voltooi. Elke aktiwiteit in hierdie boek dui aan of die aktiwiteit bespreking, aanbieding, skriftelike werk, mondelinge werk, leeswerk of 'n kombinasie van die voorafgaande behels. Daar word ook by elke aktiwiteit aangedui of die leerders die werk individueel

moet voltooi of as deel van 'n paargroep, groep of klasgroep moet werk. Dié aktiwiteite kan geassesseer word met die hulp van eenvoudige kontrolelysiessies of rubrieke. Jy kan dit self assesseer, of die leerders toelaat om hul eie werk en hul klasmaats se werk te assesseer.

Gebruik die uitslae van hierdie assesseringstake om vir die leerders, hul ouers of voogde en die skoolbestuurspan terugvoering te gee. Hierdie deurlopende informele assessering sal jou help om gapings in die leerders se kennis en vaardighede te identifiseer en aan te spreek.

Hieronder is 'n paar voorbeelde van instrumente wat jy kan gebruik vir daaglikse assessering. Jy kan hierdie rubrieke en merklyste aanpas om by jou en jou klas se behoeftes en by spesifieke take aan te pas. Jy moet ook in gedagte hou op watter taalvlak (HT, EAT of TAT) en onderrigvlak (Graad 9, of Graad 10, of Graad 11, of Graad 12) jou fokus is, en die Departementele dokumente bestudeer om te verseker dat jy die werk op die toepaslike vlak aanbied en assesseer.

'n Algemene assesseringstabel vir skriftelike werk, byvoorbeeld begripstoetse en die beantwoording van inhoudelike vrae (onderwyser-assessering, self-assessering of portuur-assessering)

	1 Ontoe- reikende prestasie 0–29%	2 Basiese prestasie 30–39%	3 Gemid- delde prestasie 40–49%	4 Voldoende prestasie 50–59%	5 Bevredi- gende prestasie 60–69%	6 Verdien- stelike prestasie 70–79%	7 Uitmun- tende prestasie 80–100%
Inhoud Reikwydte Dekking Toepaslikheid							
Vaardighede en waardes							
Tegnies Vakterme Taal Formaat							

'n Merklys vir self-assessering

Ek kan die volgende doen:	Ja	Nee	Kommentaar
voorspellings maak oor wat volgende in die verhaal gaan gebeur			
sosiokulturele en politieke waardes, gesindhede en oortuigings identifiseer en verduidelik			
die ontwikkeling van intrige, konflik en karakter verduidelik.			

Portuur-assessering van groepwerk

Ons groep:	Ja	Meestal	Nee
bestaan uit lede met 'n wye verskeidenheid vermoëns en vaardighede			
het mekaar ondersteun			
het mekaar aangemoedig en geprys			
het toewyding getoon in die bereiking van ons doelwit (al die groeplede)			
het individuele behoeftes opgeoffer om ons gesamentlike doelwit te bereik			
het 'n balans gehandhaaf tussen die bevrediging van die groep se behoeftes en individue se behoeftes			
het behoorlike beplanning en prioritisering van take gedoen voordat ons met die taak begin het			
het take doeltreffend onder onself verdeel sonder om te baklei of te stry oor wie wat moet doen			
het verantwoordelikheid gedeel vir die groepproses en die uitkomst wat die groep in gedagte gehad het			
kon met nuwe idees vorendag kom en oplossings voorstel toe ons 'n probleem ervaar het			
het 'n positiewe houding demonstree terwyl ons ons uitdagings die hoof gebied het			
het ons doelwit suksesvol bereik binne die gegewe tydsraamwerk.			

Onderwyser-assessering van klasbesprekings

Die leerder:	7	6	5	4	3	2	1
stel vrae en reageer op vrae							
lewer 'n bydrae tot besprekings							
praat duidelik en hoorbaar							
formuleer logies							
verstaan die onderwerp en reageer met toepaslike insig daarop							
toon belangstelling in 'n verskeidenheid onderwerpe							
neem ander leerders se standpunt in ag en luister met respek na hul klasmaats.							

Vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelike prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Assessering van navorsing (onderwyser-assessering of portuur-assessering)

Die eindresultaat toon dat die leerder:	7	6	5	4	3	2	1
behoorlike navorsing gedoen het							
'n verskeidenheid bronne geraadpleeg het en dit weergee in 'n bronnelys							
in staat was om die inligting logies te integreer							
in staat was om die inligting koherent aan te bied (skriftelik of verbaal).							

Vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelike prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Assesseringsriglyne vir Graad 9

Assessering in hierdie fase is 'n deurlopende proses waarvolgens die leerders se prestasies teenoor die LU's en AS'e soos dit uiteengesit word in die *Hersiene Nasionale Kurrikulumverklaring Gr R-9 (Skole) Tale, Afrikaans – Huistaal, Eerste Addisionele Taal en Tweede Addisionele Taal* gemeet word. Daar word van onderwysers verwag om duidelike kriteria te stel waarvolgens die leerders se prestasie gemeet gaan word sodat die leerders opbouende terugvoering kan ontvang en ouers en belangstellendes verslag kan ontvang.

Die hoofdoel met die assessering van leerders is om hulle individueel te laat groei en ontwikkel, om leerders se vordering te monitor en om hul leer te fasiliteer.

Deurlopende assessering vir Graad 9

Die dag tot dag assessering wat in die klas plaasvind, is gerig daarop om leerders se vordering op 'n deurlopende vlak oor 'n tydperk heen te monitor. Dit kan op verskeie maniere gedoen word, byvoorbeeld deur vraag- en antwoordsessies, kort take wat tydens klastyd gedoen word, of as huiswerk. Die leerders kan individueel, in pare, groepe of as klasgroep aan hierdie aktiwiteite werk. Baie van die aktiwiteite in hierdie boek sal deel vorm van jou daaglikse assessering. Dié aktiwiteite kan geassesseer word met die hulp van eenvoudige kontrolelynes of rubrieke (sien byvoorbeeld die rubrieke wat hierbo verskaf word) en jy kan dit self assesseer, of die leerders toelaat om hul eie werk en hul klasmaats se werk te assesseer. Die feit dat daar in hierdie gids antwoorde op sommige van die vrae verskaf word, behoort jou daaglikse assesseringstaak aansienlik te vergemaklik!

Deurlopende assessering is die belangrikste assesseringsmetode wat jy in jou UGO-onderrig gaan toepas. Dit dek al die assesseringsbeginsels van UGO en verseker dat assessering voortdurend plaasvind, die leerders se groei en ontwikkeling ondersteun word, terugvoering oor leer en onderrig gegee word, voorsiening gemaak word vir geïntegreerde assessering en strategieë gebruik word wat voorsiening maak vir verskeidenheid leerbehoefes. Deurlopende assessering moet ook voorsiening maak vir sommerende (formele) assessering. Hierdie formele assessering moet reeds aan die begin van die jaar beplan word en 'n verskeidenheid assesseringstrategieë insluit, onder andere klastoetse, take en projekte.

Elke skool moet 'n assesseringsprogram, gegrond op provinsiale en nasionale riglyne, ontwikkel en in werking stel. Verwys asseblief na die Departementele dokumente vir meer inligting oor hierdie assesseringsprogram.

Verslaghouding

Dit is belangrik om behoorlik rekord te hou van deurlopende assessering. Hierdie rekords moet toeganklik wees vir alle betrokke partye en moet altyd vertroulik wees. Die departement vereis dat elke onderwyser 'n verslagboek of -lêer moet gebruik. Dit moet die volgende bevat:

- name van leerders
- datums van assessering
- naam en beskrywing van assesseringsaktiwiteite

- die uitslae van assesseringsaktiwiteite, volgens leerareas of leerprogramme
- kommentaar vir steundoelindes.

Gradering

Daar is verskeie maniere waarop terugvoering oor assessering aan leerders gegee kan word. Die keuse van die beste manier van terugvoering sal afhang van, onder andere, die aantal leerders wat geassesseer word; die kompleksiteit van die aktiwiteit wat geassesseer word; die leerinhoud; hoe gou terugvoering gegee word; die kriteria wat jy gebruik; of leerders se prestasie met klasmaats se prestasie of vorige prestasie vergelyk gaan word, en/of die vereistes van die AS'e en LU's.

Assesseringstake kan op verskillende maniere gegree word, afhange van die aard van die geassesseerde taak. Sommige assesseringskodes is meer gepas vir sekere doeleindes as ander. Kodes soos “uitmuntend”, “verdiensielik”, “bevredigend”, ensovoorts, kan baie nuttig gebruik word vir vinnige verslaghouding en vir vergelyking met vorige werk. Dit is egter nie voldoende om altyd **slegs** dié kodes te gebruik nie, aangesien uitvoerige skriftelike kommentaar in sommige gevalle vir die leerders gegee moet word.

Die gebruik van punte of persentasies as graderingsmetode, het ook verskeie voor- en nadele. Punte kan ook vinnig opgeteken word en nuttig aangewend word waar die leerders se prestasie met hul portuurgroep s'n vergelyk moet word. Dié graderingsmetode gee wel 'n oorkoepelende indruk van die leerders se prestasie, maar bied geen inligting oor hoe en waar die leerder kan verbeter nie. 'n Oorkoepelende punt dui ook nie aan of die leerders wel goed geprester het in terme van sekere AS'e en moontlik onderprester het in 'n ander AS, wat die gemiddelde punt verlaag het nie. Die Departement beveel aan dat skriftelike kommentaar met punte/kodes gekombineer word om assessering vir die leerder waardevol te maak. Skriftelike terugvoering gee vir die leerder 'n aanduiding van sy/haar sterk- en swakpunte, asook areas waar verbetering kan plaasvind en waaraan meer aandag geskenk moet word.

Die graderingskaal vir assessering, Graad 9

In die verslaghouding van of rapportering oor leerderprestasie in die LU's van 'n bepaalde graad moet die volgende kodes gebruik word:

Graderingskode	Gradering	Punte%
7	Uitmuntende prestasie	80–100
6	Verdiensielike prestasie	70–79
5	Bevredigende prestasie	60–69
4	Voldoende prestasie	50–59
3	Gemiddelde prestasie	40–49
2	Basiese prestasie	30–39
1	Ontoereikende prestasie	0–29

Assesseringsrubrieke vir spesifieke Graad 9-aktiwiteite

Afgesien van die generiese assesseringshulpmiddels wat hierbo veskaf word, en wat jy kan aanpas om die meeste van die aktiwiteite in hierdie boek op 'n deurlopende basis te assesseer, beveel ons ook aan dat jy jou eie assesseringsrubrieke en merklyste saamstel, afhangende van jou klas se spesifieke behoeftes. Jy kan, vir formele assessorings, ten minste een volledige klastoets oor die werk in hierdie boek saamstel. Jou toets kan kort vrae en 'n begripstoets insluit, maar moet ook 'n afdeling met kontekstuele vrae en ten minste een langer skryftaak insluit. Dit sal jou in staat stel om leemtes in die leerders se kennis, vaardighede, houdings en waardes te identifiseer en betyds aan te spreek.

'n Verskeidenheid van die aktiwiteite in hierdie Onderwysersgids vir *Die duiwe van Botala* kan deel vorm van jou formele assessorings. As jy dit so verkies, kan jy ook 'n groep aktiwiteite saam assesseer as een "taak". Jy kan byvoorbeeld al die antwoorde wat die leerders in Deel 3 beantwoord, saam gradeer en as een sommerende taak assesseer.

Ons verskaf hieronder assesseringsrubrieke vir sekere van die take en aktiwiteite in die boek. Jy kan egter besluit om nie dié aktiwiteite by jou sommerende assessorings in te sluit nie. In so 'n geval kan jy self kies watter van die aktiwiteite in die gids jy vir dié doeleinde wil gebruik en jou eie assesseringsmetodes ontwikkel vir die formele assessorings van jou gekose aktiwiteite.

Assessorings vir HT, Graad 9

Assessorings vir Aktiwiteit 4.2: Skryf 'n brief

HT Graad 9	
LU3: Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer.	
Dit is duidelik wanneer die leerder die volgende kan doen.	Punt uit 7
AS9.3.6 Toon begrip van 'n teks, die doel daarvan en hoe dit met eie leefwêreld skakel deur die intrige, temas, waardes, karakters en ruimte/agtergrond te bespreek.	
AS9.3.9 Beoordeel die sosiokulturele, omgewings- en etiese kwessies in tekste en bespreek die impak daarvan op die leser en die tegniese waardeur die effek bereik word (soos inhoud, taal, kunswerk, standpunt, karakterisering).	
AS9.3.10 Dink na oor en evalueer sy/haar eie vaardighede as leser.	
LU4: Die leerder is in staat om verskillende soorte feitlike en verbeeldingstekste vir 'n wye verskeidenheid doeleindes te skryf.	
Dit is duidelik wanneer die leerder die volgende kan doen.	Punt uit 7
AS9.4.1 Skryf 'n wye verskeidenheid verbeeldingstekste: <ul style="list-style-type: none"> • gee uitdrukking aan verbeelding, idees en gevoelens oor die self en ander; • verken die kreatiewe, kritiese en speelse gebruik van taal deur die skryf van verhalende en beskrywende opstelle, dialoë, gedigte, eenvoudige kortverhale, briewe, 'n toneelstuk met byklanke en visuele effekte. 	
AS9.4.4 Gebruik die skryfproses onafhanklik en met gemak om tekste te skep: <ul style="list-style-type: none"> • beplan en ontwikkel 'n onderwerp deur relevante inligting uit 'n verskeidenheid gepaste bronne te gebruik • organiseer idees samehangend en logies in 'n konsepweergawe • ontleed konsepweergawes en hou die doel, teikengroep, taalgebruik, partydigheid, 'n ingewikkelder struktuur en verskeie styltegnieke in gedagte tydens hersiening • ontleed eie en ander se skryfwerk, evalueer, maak aanbevelings en toon sensitiviteit vir ander se regte, gevoelens en persoonlike styl • redigeer, proeflees en verbeter die finale weergawe deur kennis van taal en struktuur toe te pas 	

<ul style="list-style-type: none"> skryf die finale produk en gee aandag aan 'n verskeidenheid komplekse aanbiedingswyses en ontwerpselemente. 	
Totaal Tel die punte uit 7 vir elkeen van die 5 AS'e hierbo op en deel deur 5 om 'n gemiddelde prestasievlak te bepaal.	

Algemene assesseringsmerklys vir Aktiwiteit 4.2: Skryf 'n brief

	7	6	5	4	3	2	1
Inhoud <ul style="list-style-type: none"> Beplanning en inhoudsaspekte Oorspronklikheid en benadering Interpretasie en vertolking van onderwerp Logiese uitbreiding van inligting 							
Taal en styl <ul style="list-style-type: none"> Woordkeuse Beeldspraak Spelling Sinsbou Leestekens Paragrafering Stemming en atmosfeer 							
Vorm <ul style="list-style-type: none"> Adres Datum Inleidingsin Paragraawe Slot 							

Assessering vir Aktiwiteit 4.8: Skryf 'n opstel

HT Graad 9 LU4: Die leerder is in staat om verskillende soorte feitlike en verbeeldingstekste vir 'n wye verskeidenheid doeleindes te skryf.							
Die leerder kan die volgende doen.	7	6	5	4	3	2	1
Struktuur:							
oor hom-/haarself skryf, vanuit 'n persoonlike raamwerk							
paragraafkonvensies korrek gebruik							
'n goeie inleidende paragraaf skryf, die teks van hier af logies ontwikkel, 'n toepaslike slotparagraaf skryf							
nadink oor die self, teruggink en evalueer.							
Inhoud:							
op 'n treffende wyse oor 'n verskeidenheid verhoudings skryf							
evaluering en kritiek by sy/haar skryfstuk insluit.							
Taal:							
uitstekende taalbeheer demonstreer							
volledige sinne wat in lengte wissel gebruik							
beeldspraak en idiome gebruik							

'n uitgebreide woordeskat toon.								
Beplanning:								
lewer bewyse van redigering en herskrywing voordat 'n finale produk ingehandig word.								

Assessering vir Aktiwiteit 4.12: Mondeling

HT Graad 9	
LU3: Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer.	
Dit is duidelik wanneer die leerder die volgende kan doen.	Punt uit 7
AS9.3.8 Reageer krities op tekste (in hierdie geval die navorsingsbronne) <ul style="list-style-type: none"> • evalueer die skrywer se standpunt • evalueer implisiete (verskuilde) boodskappe, partydigheid en vooroordeel, gee eie mening en bespreek ander moontlikhede • bespreek hoe die sosiale en kulturele konteks die boodskap beïnvloed. 	
AS9.3.9 Beoordeel die sosiokulturele, omgewings- en etiese kwessies in tekste en bespreek die impak daarvan op die leser en die tegnieke waardeur die effek bereik word (soos inhoud, taal, kunswerk, standpunt, karakterisering).	
AS9.3.10 Dink na oor en evalueer sy/haar eie vaardighede as leser.	
LU2: Die leerder is in staat om vrymoedig en doeltreffend in gesproke taal binne 'n wye verskeidenheid situasies te kommunikeer.	
Dit is duidelik wanneer die leerder die volgende kan doen.	Punt uit 7
AS9.2.2 Dra idees, feite en menings oor uitdagende onderwerpe akkuraat en samehangend oor deur 'n wye verskeidenheid feitelike, mondelinge tekssoorte te gebruik.	
AS9.2.5 Doen mondelinge aanbiedings akkuraat en kreatief deur aandag te skenk aan: <ul style="list-style-type: none"> • die gebruik van pouses, die wisseling van tempo en volume op strategiese plekke • doel en teikengroep • liggaamshouding, gebare, liggaamstaal en gesigsuitdrukings om die gehoor te boei • verskeie aanbiedingsmetodes • register • stemtoon • formaliteitsgraad • verskillende sosiale en kulturele konvensies • gepaste tegnieke soos klimaks, antiklimaks, hiperbool en retoriese vrae. 	
AS9.2.6 Evalueer die sukses van eie kommunikasie en verbeter daarop.	
Totaal	
Tel die punte uit 7 vir elkeen van die 6 AS'e hierbo op en deel deur 6 om 'n gemiddelde prestasievlak te bepaal.	

Vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelike prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Assessering vir EAT, Graad 9

Assessering vir Aktiwiteit 1.5: Ubuntu

EAT Graad 9							
LU3: Die leerder is in staat om vir inligting en genot te lees en te kyk en krities op die estetiese, kulturele en emosionele waardes in tekste te reageer.							
Dis dit duidelik wanneer die leerder die volgende kan doen.	7	6	5	4	3	2	1
AS9.3.1.2 Verstaan betekenis van dinge wat nie direk genoem word nie deur afleidings te maak.							
AS9.3.1.4 Verduidelik en evalueer perspektief/houding in sowel die geskrewe as visuele dele van 'n teks en bied alternatiewe idees.							
AS9.3.1.6 Onderskei tussen kern- en ondergeskikte gedagtes.							
AS 9.3.6.2 Pas leestegnieke op verskillende teksoorte toe.							
AS9.3.7.1 Lees niefiktiewe tekste op die gepaste lees- en taalvlak.							
LU2: Die leerder is in staat om vrymoedig en doeltreffend in gesproke taal binne 'n wye verskeidenheid situasies te kommunikeer.							
AS9.2.4 Debatteer sosiale en etiese kwessies deur ooredend te argumenteer en krities te reageer.							
AS9.2.7 Toon 'n kritiese bewustheid van eie taalgebruik							
LU5: Die leerder is in staat om taal vir dink en redeneer te gebruik en inligting vir leer te verkry, verwerk en gebruik.							
AS9.5.2.1 Stel en beantwoord meer komplekse vrae.							
AS9.5.2.3 Dink aan voorbeelde om algemene stellings te staaf.							
AS9.5.2.6 Maak gevolgtrekkings.							
AS9.5.3.2 Lees en gee 'n samevatting van inligting uit verskeie tekste oor dieselfde onderwerp.							
Totaal Tel die punte uit 7 vir elk van die 11 AS'e hierbo deur 11 om 'n gemiddelde prestasievlak te bepaal.							

Vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelijke prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Assessering vir Aktiwiteit 4.9: Vergelyk verskillende groepe in die samelewing

Prestasievlak	1 Ontoereikende prestasie 0–29%	2 Basiese prestasie 30–39%	3 Gemiddelde prestasie 40–49%	4 Voldoende prestasie 50–59%	5 Bevredigende prestasie 60–69%	6 Verdienstelijke prestasie 70–79%	7 Uitmuntende prestasie 80–100%
Taalgebruik	Swak	Beperk	Voldoende	Redelik	Goed	Baie goed	Uitstekend
Organisering en relevansie van inligting	Swak; onsamehangend	Grootliks onbevredigend; soms deurmekaar	Nie altyd bevredigend nie; nie altyd logies nie	Bevredigend; soms breuke in logika	Goed; ontwikkellogies	Baie goed; logiese ontwikkeling	Duidelik; logiese samehang

Akkuraathed van analise en voorbeelde	Onakkuraat en irrelevant	Meestal onakkuraat en irrelevant	Beperkte akkuraathed en relevansie	Redelike mate van akkuraathed; nie altyd relevant nie	Hoë mate van akkuraathed; hoofsaaklik relevant	Baie akkuraat; relevant	Vlak van akkuraathed baie goed; baie relevant
Punt uit 20	1–5	6–7	8–9	10–11	12–13	14–15	16–20

Assessering vir Aktiwiteit 4.11 Ondersoektaak – die meng van tale om karakter en milieu uit te beeld

	7	6	5	4	3	2	1
Navorsing	Het ten minste vyf bronne gebruik om navorsing te doen en grafika te bekom.	Het vier of meer bronne gebruik om onafhanklike navorsing te doen.	Het ten minste drie bronne gebruik om onafhanklike navorsing te doen.	Het minder as drie bronne gebruik om onafhanklike navorsing te doen.	Kon bykomende inligting vind, met 'n bietjie hulp.	Het baie hulp benodig om inligting te vind, het hoofsaaklik die inligting in die Onderwysers-gids gebruik.	Kon geen inligting vind nie, selfs nie onder toesig nie. Beskikbare inligting is nie doeltreffend gebruik nie.
Ontleding van inligting	Het inligting krities en met gemak ontleed. Uitstekende konsepsuele ontleding, gefokusde werk.	Het inligting krities en met gemak ontleed.	Het inligting krities ontleed.	Het inligting met beperkte tekortkominge ontleed. Toon begrip.	Het inligting met hulp ontleed. Toon 'n mate van begrip.	Het dit moeilik gevind om inligting te ontleed. Ontleding is oppervlakkig en swak georganiseer.	Was nie in staat om inligting te ontleed nie.
Ontwerp en voorkoms van die taak	Pragtige, netjiese en kleurrike produk met meer as ses grafiese elemente en skeppende lettergebruik.	Pragtige, netjiese en kleurrike produk met ten minste vyf grafiese elemente en skeppende lettergebruik.	Netjiese en kleurrike produk met ten minste vier grafiese elemente.	Netjiese produk met drie grafiese elemente. Doeltreffende gebruik van kleur. Het bietjie hulp benodig met die ontwerp van die taak.	Netjiese produk, grafiese elemente ingesluit, maar kleur is nie doeltreffend gebruik nie. Het bietjie hulp nodig gehad met die ontwerp van die taak.	Het hulp benodig vir die ontwerp en uitleg van die produk. Het dit moeilik gevind om die doeltreffende gebruik van ontwerp-elemente te snap, selfs met hulp.	Onvoldoende, verwarrende en vervelige produk. Geen begrip hoegenaamd van ontwerp-elemente wat gebruik moet word om 'n aantrekklike produk te skep nie.

Inhoud van die taak	Het alle toepaslike inligting ingesluit en interessante bykomende inligting bygevoeg. Het skeppende en taalkundig korrekte taal gebruik. Die teks is uitstekend geposisioneer in verhouding tot die grafika.	Het alle toepaslike inligting ingesluit. Het taalkundig korrekte taal gebruik. Die teks is uitstekend geposisioneer in verhouding tot die grafika.	Het alle toepaslike inligting ingesluit. Het taalkundig korrekte taal gebruik.	Het die meeste toepaslike inligting ingesluit. Die taal was meestal korrek.	Het gedeeltelike inligting ingesluit. Het bietjie hulp benodig vir die skryfproses.	Het baie hulp nodig gehad vir die skryfproses en die insluiting van toepaslike inligting.	Kon nie die taak skryf nie. Gepoogde skryfwerk op 'n baie lae standaard in terme van fokus en grammatika. Kon nie die taak voltooi nie, selfs met hulpgewing.
Fokus	Het deurentyd op die gegewe take gekonsentreer. Het instruksies gevolg en meer as wat nodig was, gedoen.	Het deurentyd op die gegewe take gekonsentreer. Het instruksies gevolg.	Het op die gegewe take gekonsentreer.	Het meestal op die gegewe take gekonsentreer.	Het instruksies met hulp gevolg.	Het soms afgedwaal en moes aangemoedig word.	Het dikwels afgedwaal. Geen duidelike organisering of visie nie. Moes deurlopend aangemoedig word.
Tydsbestuur	Het die taak uitstekend voltooi, voordat die spertyd om was.	Het die taak doeltreffend voltooi, voordat die spertyd om was.	Het die taak onafhanklik voltooi binne die gegewe tyd.	Het die taak binne die gegewe tyd voltooi, met 'n paar tekortkominge.	Het die taak met 'n bietjie hulp in die gegewe tyd voltooi.	Het baie hulp nodig gehad om die taak in die gegewe tyd te voltooi.	Het die taak nie in die gegewe tyd voltooi nie.

vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelike prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Assessering vir TAT, Graad 9

Assessering vir Aktiwiteit 3.2: Hoofstuk 2 (teken karakters en gebeure)

	7	6	5	4	3	2	1
Struktuur:							
netjiese grafiese uiteensetting van karakters en gebeure							
belangrikste eienskappe en handelinge volledig en korrek uitgebeeld.							
Inhoud:							
het die vereistes van die vraag begryp en uitgevoer – die onderwerpe is korrek geïnterpreteer							
het die boodskap suksesvol gekommunikeer – die sketse is gepas en relevant							
het die teks deeglik deurgelees ten einde geskikte illustrasies te skep.							
Beplanning:							
lewer bewys van prosesmatige beplanning.							

Assessering vir Aktiwiteit 4.3: Maak 'n plakkaat

Prestasievlak	1 Ontoereikende prestasie 0–29%	2 Basiese prestasie 30–39%	3 Gemiddelde prestasie 40–49%	4 Voldoende prestasie 50–59%	5 Bevredigende prestasie 60–69%	6 Verdienselike prestasie 70–79%	7 Uitmuntende prestasie 80–100%
Taalgebruik	Swak	Beperk	Voldoende	Redelik	Goed	Baie goed	Uitstekend
Organisering en relevansie van inligting	Swak; onsamehangend	Grootliks onbevredigend; soms deurmekaar	Nie altyd bevredigend nie; nie altyd logies nie	Bevredigend; soms breuke in logika	Goed; ontwikkel logies	Baie goed; logiese ontwikkeling	Duidelik; logiese samehang
Akkuraatheid van analise en voorbeelde	Onakkuraat en irrelevant	Meestal onakkuraat en irrelevant	Beperte akkuraatheid en relevansie	Redelike mate van akkuraatheid; nie altyd relevant nie	Hoë mate van akkuraatheid; hoofsaaklik relevant	Baie akkuraat; relevant	Vlak van akkuraatheid baie goed; baie relevant
Punt uit 20	1–5	6–7	8–9	10–11	12–13	14–15	16–20

Assessering vir Aktiwiteit 4.12: Mondeling

Die leerder:	Ja	Meestal	Nee
kan begrip vir ander mense se gevoelens en standpunte toon			
luister na ander mense se standpunte en dink daaroor na			
kan eie sienings aanpas nadat hy/sy die standpunte van ander mense oorweeg het			
erken en respekteer ander kulture en omgewings			
is bewys van kulturele kwessies			
kan tussen feite en menings onderskei en 'n eie respons gee			

beseef wat partydigheid, vooroordeel en diskriminasie is en waarom dit vermy moet word			
het goed-ontwikkelde waardes betreffende sosiokulturele en politieke sake, byvoorbeeld sienings oor geslag, klas, ouderdom, magsverhoudings, menseregte, inklusiwiteit en omgewingskwessies			
het goed-ontwikkelde kommunikasievaardighede			
het verskeie bronne gebruik om praatjie voor te berei			
het inligting in hoofgedagtes georganiseer			
het sy/haar aanbieding sistematies en logies uiteen gesit			
gebruik 'n gepaste inleiding en slot			
se taalgebruik en woordeskat is toepaslik			
se stemprojeksie, tempo, oogkontak, liggaamshouding en gebare is doeltreffend			
het toepaslike hulpmiddels gebruik			
se uitspraak is duidelik en hoorbaar en gehoor kan hom/haar goed volg			
se gebruik van pouses en volumewisseling is goed.			

Assesseringsriglyne vir Graad 10–12

Die Departement van Onderwys se Riglyne vir Vakassessering

Die Departement van Onderwys het Riglyne vir Vakassessering saamgestel, wat saam met die Vakverklarings gebruik moet word. Dit is belangrik dat jy 'n eksemplaar moet bekom van hierdie dokument (*Curriculum Statement Grades 10–12 (general): Subject Assessment Guidelines for languages – January 2007*). Die Departement van Onderwys vereis dat onderwysers 'n formele jaarlange Assesseringsprogram moet beplan en volg om leerders se vordering deur die loop van die jaar te monitor.

Assessering is 'n belangrike deel van die NKV. Dit moet deurlopend gedoen word en deel vorm van elke les. Hierdie deurlopende, informele assessering – tesame met die formele Assesseringsprogram – moet gebruik word om leerders se kennis, vaardighede en waardes te ontwikkel, om hul sterk- en swakpunte te evalueer en om, waar nodig, bykomende ondersteuning aan leerders te bied en hulle aan te moedig en te motiveer.

Daaglikse assessering

Die dag tot dag assessering wat in die klas plaasvind, is gerig daarop om leerders se vordering op 'n informele vlak te monitor. Dit kan op verskeie maniere gedoen word, byvoorbeeld deur vraag- en antwoordsessies, kort take wat tydens klastyd gedoen word, of as huiswerk. Die leerders kan individueel, in pare, groepe of as klasgroep aan hierdie aktiwiteite werk. Baie van die aktiwiteite in hierdie boek sal deel vorm van jou daaglikse assessering. Dié aktiwiteite kan geassesseer word met die hulp van eenvoudige kontrolelynes of rubrieke en jy kan dit self assesseer, of die leerders toelaat om hul eie werk en hul klasmaats se werk te assesseer. Die feit dat daar in hierdie gids antwoorde op sommige van die vrae verskaf word, behoort jou daaglikse assesseringstaak aansienlik te vergemaklik!

Dit is nie nodig om die uitslae van hierdie assesseringstake aan te teken vir rekordhoudingsdoeleindes nie. Jy kan dit egter wel aanwend om terugvoering te gee aan leerders, hul ouers of voogde en die skoolbestuurspan. Hierdie deurlopende

informele assessering sal jou help om gapings in die leerders se kennis en vaardighede te identifiseer en dit betyds aan te spreek. Die resultate van hierdie assessering sal egter nie vir bevorderingsdoeleindes aangewend kan word nie.

Die formele Assesseringsprogram (AP)

Graad 10 en 11

Die Departement van Onderwys vereis dat onderwysers 'n jaarlange formele AP saamstel vir elke vak en graad. Die AP vir HT, EAT en TAT Graad 10–11, behels 'n aantal take wat deur die loop van die jaar voltooi word (25 % van die totale punt), sowel as 'n eksamen aan die einde van die jaar (wat mondelinge take insluit en 75 % van die totale punt tel).

- Vir Graad 10 en 11 HT moet die leerders 'n totaal van 15 take deur die loop van die jaar voltooi, sowel as 'n 16de taak: 'n eindjaareksamen (wat mondelinge take insluit). Drie toetse, sowel as 'n formele eksamen (wat in die middel van die jaar moet plaasvind), vorm deel van Take 1–15. Taak 16 behels 'n formele eksamen aan die einde van die jaar, sowel as 'n aantal mondelinge take.
- Vir Graad 10 en 11 EAT moet die leerders 'n totaal van 15 take deur die loop van die jaar voltooi, sowel as 'n 16de taak: 'n eindjaareksamen (wat mondelinge take insluit). Drie toetse, sowel as 'n formele eksamen (wat in die middel van die jaar moet plaasvind), vorm deel van Take 1–15. Taak 16 behels 'n formele eksamen aan die einde van die jaar, sowel as vier mondelinge take.
- Vir Graad 10 en 11 TAT moet die leerders 'n totaal van 12 take deur die loop van die jaar voltooi, sowel as 'n 13de taak: 'n eindjaareksamen (wat mondelinge take insluit). Twee toetse, sowel as 'n formele eksamen (wat in die middel van die jaar moet plaasvind), vorm deel van Take 1–12. Taak 13 behels 'n formele eksamen aan die einde van die jaar, sowel as vier mondelinge take. Hierdie mondelinge take tel elkeen 25 punte van die eindjaarpunt (dus 100 punte) en moet onderskeidelik fokus op lees, voorbereide toesprake, gesprekvoering en luistervaardighede.

Die Departementele dokument (*Curriculum Statement Grades 10–12 (General): Subject Assessment Guidelines for languages – January 2007*) verskaf baie duidelike riglyne vir hoe hierdie eksamenvraestelle saamgestel kan word.

Die res van die take moet nie in 'n toets- of eksamenomgewing gedoen word nie en moet aan leerders die geleentheid bied om interessante navorsing oor en ontginning van hul vak te doen. Voorbeelde hiervan is debatte, optredes, navorsingsprojekte en opstelle. Dit kan met die hulp van 'n gedetailleerde rubriek of memorandum geassesseer word.

Graad 12

Vir Graad 12 behels assessering 'n aantal AP-take wat deur die loop van die jaar voltooi word (25 %/100 punte van die totale punt), sowel as assesseringstake wat deur eksterne eksaminatore saamgestel word (75 %/300 punte van die totale punt). Die eindjaarpunt sluit mondelinge take wat deur die loop van die jaar gedoen is, in.

- Vir Graad 12 HT moet die leerders 'n totaal van 14 AP-take deur die loop van

die jaar voltooi. Twee van hierdie take moet die vorm van formele, skriftelike eksamens aanneem – in die middel van die jaar en weer in September. Drie verdere take moet formele toetse wees. Die leerders moet – as deel van hul eindjaarpunt – vier mondelinge take voltooi vir 'n totaal van 50 punte, waarvan die letterkundekomponent 20 punte tel.

- Vir Graad 12 EAT moet die leerders 'n totaal van 14 AP-take deur die loop van die jaar voltooi. Twee van hierdie take moet die vorm van formele, skriftelike eksamens aanneem – in die middel van die jaar en weer in September. Twee verdere take moet formele toetse wees. Die leerders moet – as deel van hul eindjaarpunt – vier mondelinge take voltooi vir 'n totaal van 50 punte, waarvan die letterkundekomponent 20 punte tel.
- Vir Graad 12 TAT moet die leerders 'n totaal van 12 AP-take deur die loop van die jaar voltooi. Twee van hierdie take moet die vorm van formele, skriftelike eksamens aanneem – in die middel van die jaar en weer in September. Twee verdere take moet formele toetse wees. Die leerders moet – as deel van hul eindjaarpunt – vier mondelinge take voltooi vir 'n totaal van 100 punte.

Aan die einde van Graad 12 moet al die leerders 'n formele, eksterne eksamen skryf. Hierdie eksamen (tesame met mondelinge take) tel 75 %/300 punte van hul jaarpunt. Die res van die take moet nie in 'n toets- of eksamenomgewing gedoen word nie en moet aan leerders die geleentheid bied om interessante navorsing oor en ontginning van hul vak te doen.

Rekordhouding en rapportering ten opsigte van die AP

Daar is verskillende metodes vir rekordhouding, oftewel die aantekening van bewyse.

Die Departement van Onderwys vereis dat elke onderwyser 'n onderwysersportefeuje moet hê, waarin rekord gehou word van die AP. Hierdie portefeuje moet die volgende insluit:

- 'n inhoudsopgawe
- 'n uiteensetting van die formele AP
- die vereistes vir elkeen van die assesseringstake
- die hulpmiddels wat vir elke taak se assessering gebruik word
- rekordblaaie vir elke klas.

Die Departement beveel verder aan dat leerders ook 'n portefeuje moet saamstel, bestaande uit die assesseringsopdragte wat deel van die AP uitmaak. Hierdie portefeuje moet die volgende insluit:

- 'n inhoudsopgawe
- al die assesseringsopdragte waaruit die AP vir elke graad bestaan (met inbegrip van toetse en eksamens)
- die hulpmiddels wat vir die assessering van elke opdrag gebruik word
- 'n rekord van die punte wat vir elke opdrag behaal is.

Die graderingskaal vir assessering, Graad 10–12

Graderingskode	Gradering	Punte%
7	Uitmuntende prestasie	80–100
6	Verdienselike prestasie	70–79
5	Bevredigende prestasie	60–69
4	Voldoende prestasie	50–59
3	Gemiddelde prestasie	40–49
2	Basiese prestasie	30–39
1	Ontoereikende prestasie	0–29

HT-leerders moet ten minste ’n kode van 3 (gemiddelde prestasie, 40–49%), en EAT- en TAT-leerders ’n kode van 2 (basiese prestasie, 30–39%) behaal om aan die einde van Grade 10 en 11 bevordering te kry en aan die einde van Graad 12 ’n sertifikaat te ontvang.

Rubrieke wat vir die AP gebruik kan word

Die formele AP en hoe die Departement van Onderwys aanbeveel dit saamgestel word, word hierbo bespreek. Jy kan ten minste een volledige klastoets oor die werk in hierdie boek saamstel. Jou toets kan kort vrae en ’n begripstoets insluit, maar moet ook ’n afdeling met kontekstuele vrae en ten minste een opstelvraag insluit. Dit sal die leerders help met hul voorbereiding vir die eksamen en sal jou in staat stel om leemtes in hul kennis, vaardighede en waardes te identifiseer en betyds aan te spreek.

’n Verskeidenheid van die aktiwiteite in hierdie Onderwysersgids vir *Die duiwe van Botala* kan deel van die formele AP vorm en dienooreenkomstig geassesseer word. As jy dit so verkies, kan jy ook ’n groep aktiwiteite saam assessee as een “taak” wat deel van die AP vorm. Jy kan byvoorbeeld al die antwoorde wat die leerders in Deel 3 beantwoord, saam gradeer en as een AP-taak assessee.

Ons verskaf hieronder assesseringsrubrieke vir sekere van die take en aktiwiteite in die boek. Jy kan egter besluit om nie dié aktiwiteite by jou AP in te sluit nie. In so ’n geval kan jy self kies watter van die aktiwiteite in die gids jy vir AP-doeleindes wil gebruik en jou eie assesseringsmetodes ontwikkel vir die formele assessering van jou gekose aktiwiteite.

Assessering vir HT, Graad 10–12

Assesseringsrubrieke vir die koerantberg (Aktiwiteit 4.3)

Hier volg twee assesseringsrubrieke waarmee Aktiwiteit 4.3 geassesseer kan word.

Onderwyser-assessering van gekompliseerde skryfwerk: die koerantberig

HT Graad 10–12							
LU3: Die leerder is in staat om vir 'n wye verskeidenheid doeleindes en teikengroepe te skryf en aan te bied deur konvensies en formate gepas vir verskillende kontekste te gebruik.							
Dit is duidelik wanneer die leerder die volgende kan doen.	7	6	5	4	3	2	1
AS3.1 Beplan die skryfproses volgens 'n spesifieke doel, teikengroep en konteks:							
<ul style="list-style-type: none"> besluit op en gebruik die gepaste styl, perspektief/standpunt en formaat van tekste 							
<ul style="list-style-type: none"> doen navorsing oor onderwerpe in 'n verskeidenheid bronne en teken bevindings aan 							
<ul style="list-style-type: none"> wind, ontsluit, selekteer, organiseer en integreer toepaslike inligting van 'n verskeidenheid bronne 							
<ul style="list-style-type: none"> ontwikkel en organiseer samehangende idees 							
<ul style="list-style-type: none"> gebruik 'n seleksie visuele beelde en ontwerpelemente gepas. 							
AS3.2 Toon die gebruik van skryfstrategieë en -tegnieke vir eerste weergawes:							
<ul style="list-style-type: none"> gebruik hoof- en ondersteunende idees vir die beplanningsproses 							
<ul style="list-style-type: none"> identifiseer en gebruik 'n seleksie styl- en retoriese middels gepas soos figuurlike taal, woordkeuse, lewendige beskrywing, eie vertolking en styl, toon, simbool, kleur, plasing en klank 							
<ul style="list-style-type: none"> gebruik 'n verskeidenheid sinsoorte, sinslengtes en -strukture akkuraat 							
<ul style="list-style-type: none"> gebruik paragraafkonvensies akkuraat om samehang (koherensie) te verseker deur kernsinne, inleiding en afsluiting, logiese progressie, oorsaak en gevolg, en vergelyking en kontras te gebruik 							
<ul style="list-style-type: none"> gebruik voegwoorde, voornaamwoorde en bywoorde om kohesie te verseker. 							
AS3.3 Dink na oor, ontleed en evalueer, met inagneming van ander se sienings, eie werk en bied die finale produk aan:							
<ul style="list-style-type: none"> gebruik vasgestelde kriteria vir oorsigtelike evaluering van eie en ander se skryfwerk en om dit te verbeter 							
<ul style="list-style-type: none"> verbeter samehang (koherensie) en kohesie binne die algehele struktuur 							
<ul style="list-style-type: none"> dink na oor die gepastheid van inhoud, styl, register en effekte volgens doel, teikengroep en konteks en verander waar nodig 							
<ul style="list-style-type: none"> toon 'n volgehoue eie perspektief/standpunt en ondersteunende argumente 							
<ul style="list-style-type: none"> verfyn woordkeuse en sin- en paragraafstrukture en skakel dubbelsinnigheid, omslagtigheid, woorddoortolligheid, onvanpaste groeptaal, aanstootlike taal, sleng en taalflaters uit 							
<ul style="list-style-type: none"> toon, tydens hersiening en verbetering, sensitiviteit vir menseregte en vir sosiale, kulturele, etiese en omgewingskwessies 							
<ul style="list-style-type: none"> berei tekste voor vir finale weergawe deur te proeflees en te redigeer 							
<ul style="list-style-type: none"> bied die finale produk aan en gee aandag aan 'n gepaste aanbiedingswyse soos 'n netjiese, afgeronde teks of 'n indrukwekkende, kleurvolle plakkaat. 							

Vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelike prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Algemene assessering: die koeranberig

Prestasievlak	1 Ontoereikende prestasie 0–29%	2 Basiese prestasie 30–39%	3 Gemiddelde prestasie 40–49%	4 Voldoende prestasie 50–59%	5 Bevredigende prestasie 60–69%	6 Verdienselike prestasie 70–79%	7 Uitmuntende prestasie 80–100%
Taalgebruik	Swak	Beperk	Voldoende	Redelik	Goed	Baie goed	Uitstekend
Formaat	Geen bronne	Beperkte bronne	Redelike verskeidenheid bronne	Voldoende bronne gebruik	Redelike verskeidenheid bronne	Verskeie bronne	Groot verskeidenheid
Organisering van inligting	Swak; onsamehangend	Grootliks onbevredigend; soms deurmekaar	Nie altyd bevredigend nie; nie altyd logies nie	Bevredigend; soms breuke in logika	Goed; ontwikkel logies	Baie goed; logiese ontwikkeling	Duidelik; logiese samehang
Aanbieding	Swak; bykans geen struktuur; onsamehangend	Helderheid en struktuur ontbreek; vervelig	Struktuur bestaan, maar toon gebreke; gewoon	Redelike struktuur; soms kreatief	Duidelik; goed gestruktureerd; interessant	Duidelik; goed gestruktureerd; baie interessant	Duidelik; baie goed gestruktureerd; boeiend
Akkuraatheid van inligting	Onakkuraat en irrelevant	Meestal onakkuraat en irrelevant	Beperkte akkuraatheid en relevansie	Redelike mate van akkuraatheid; nie altyd relevant nie	Hoë mate van akkuraatheid; hoofsaaklik relevant	Baie akkuraat; relevant	Vlak van akkuraatheid baie goed; baie relevant
Punt uit 20	1–5	6–7	8–9	10–11	12–13	14–15	16–20
Punt uit 40	1–11	12–15	16–19	20–23	24–27	28–31	32–40

Assesseringsrubrieke vir die literêre opstel (Aktiwiteit 4.8)

Hieronder volg twee assesseringsrubrieke wat gebruik kan word (gesamentlik) om die opstel te assesseer.

Assessering van kennis, vaardighede, houdings en waardes: die literêre opstel

HT Graad 10–12					
LU2: Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wyse verskeidenheid tekste response te lewer.					
AS vir Graad 10	Punt uit 7	AS vir Graad 11	Punt uit 7	AS vir Graad 12	Punt uit 7
Die leerder:					
10.2.1.7 Is in staat om die teks te herlees/weer daarna te kyk en dit te hersien ten einde begrip te bevorder.		11.2.1.7 Is in staat om die teks te herlees/weer daarna te kyk en dit te hersien om begrip te bevorder.		12.2.1.7 Is in staat om die teks te herlees/weer daarna te kyk en dit te hersien om begrip te bevorder.	
10.2.2.1 Kan toepaslike inligting en besonderhede in die teks vind.		11.2.2.1 Kan toepaslike inligting en besonderhede in die teks vind.		12.2.2.1 Kan toepaslike inligting en besonderhede in die teks vind.	

10.2.2.5 Kan die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief verduidelik en enkele bewyse uit die teks gee.		11.2.2.5 Kan die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief verduidelik en bewyse uit die teks gee.		12.2.2.5 Kan die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief verduidelik en oortuigende bewyse uit die teks gee.	
10.2.2.8 Kan die skrywer se afleidings en gevolgtrekkings verduidelik en vergelyk met eie.		11.2.2.8 Kan die skrywer se afleidings en gevolgtrekkings evalueer en vergelyk met eie.		12.2.2.8 Kan die skrywer se afleidings en gevolgtrekkings ontleed en evalueer en vergelyk met eie.	
10.2.2.10 Kan persoonlike response op tekste gee en motiveer.		11.2.2.10 Kan persoonlike response op tekste – met oortuiging – gee en motiveer.		12.2.2.10 Kan persoonlike response op tekste – met oortuiging – gee en motiveer.	
10.2.4.2.1 Kan die ontwikkeling van karakter beskryf.		11.2.4.2.1 Kan die ontwikkeling van karakter ontleed.		12.2.4.2.1 Kan die ontwikkeling karakter ontleed.	
10.2.4.2.3 Kan verduidelik hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.		11.2.4.2.3 Kan evalueer hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.		12.2.4.2.3 Kan evalueer hoe agtergrond en milieu (ruimte) verband hou met die karakter en/of tema.	
10.2.4.2.4 Kan stemming, tydsverloop en afloop identifiseer en beskryf.		11.2.4.2.4 Kan stemming, tydsverloop, ironiese wendings en afloop verduidelik.		12.2.4.2.4 Kan stemming, tydsverloop, ironiese wendings en afloop interpreteer.	
Totaal Tel die punte uit 7 vir elk van die 8 AS'e hierbo op en deel deur 8 om 'n gemiddelde prestasievlak te bepaal.					

Vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelike prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Algemene assesseringsrubriek: literêre opstel

Prestasie-vlak	1 Ontoereikende prestasie 0–29%	2 Basiese prestasie 30–39%	3 Gemiddelde prestasie 40–49%	4 Voldoende prestasie 50–59%	5 Bevredigende prestasie 60–69%	6 Verdienstelike prestasie 70–79%	7 Uitmuntende prestasie 80–100%
Taalgebruik	Swak	Beperk	Voldoende	Redelik	Goed	Baie goed	Uitstekend
Organisering en relevansie van inligting	Swak; onsamhangend	Grootliks onbevredigend; soms deurmekaar	Nie altyd bevredigend nie; nie altyd logies nie	Bevredigend; soms breuke in logika	Goed; ontwikkel logies	Baie goed; logiese ontwikkeling	Duidelik; logiese samehang
Akkuraatheid van analise en voorbeelde	Onakkuraat en irrelevant	Meestal onakkuraat en irrelevant	Beperkte akkuraatheid en relevansie	Redelike mate van akkuraatheid; nie altyd relevant nie	Hoë mate van akkuraatheid; hoofsaaklik relevant	Baie akkuraat; relevant	Vlak van akkuraatheid baie goed; baie relevant
Punt uit 20	1–5	6–7	8–9	10–11	12–13	14–15	16–20

Assesseringsrubrieke vir die resensie (Aktiwiteit 4.14)

Hieronder volg twee assesseringsrubrieke wat gebruik kan word (gesamentlik) om die taak te assesseer.

Assesering van kennis, vaardighede, houdings en waardes: die resensie

HT Graad 10–12					
LU2: Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer.					
AS vir Graad 10	Punt uit 7	AS vir Graad 11	Punt uit 7	AS vir Graad 12	Punt uit 7
Die leerder:					
10.2.1.7 Is in staat om die teks te herlees/weer daarna te kyk en dit te hersien ten einde begrip te bevorder.		11.2.1.7 Is in staat om die teks te herlees/weer daarna te kyk en dit te hersien om begrip te bevorder.		12.2.1.7 Is in staat om die teks te herlees/weer daarna te kyk en dit te hersien om begrip te bevorder.	
10.2.2.1 Kan toepaslike inligting en besonderhede in die teks vind.		11.2.2.1 Kan toepaslike inligting en besonderhede in die teks vind.		12.2.2.1 Kan toepaslike inligting en besonderhede in die teks vind.	
10.2.2.3 Kan onderskei tussen feite en menings en 'n eie respons gee.		11.2.2.3 Kan onderskei tussen feite en menings en 'n eie respons verduidelik.		12.2.2.3 Kan onderskei tussen feite en menings en 'n eie respons motiveer.	
10.2.2.6 Kan die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste verduidelik.		11.2.2.6 Kan die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste verduidelik en aantoon hoe dit betekenis beïnvloed.		12.2.2.6 Kan die sosiopolitieke en kulturele agtergrond van tekste ontleed en verduidelik en aantoon hoe dit betekenis beïnvloed.	
10.2.2.10 Kan persoonlike response op tekste gee en motiveer.		11.2.2.10 Kan persoonlike response op tekste, met oortuiging, gee en motiveer.		12.2.2.10 Kan persoonlike response op tekste, met oortuiging, gee en motiveer.	
10.2.3.1 Kan die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings in 'n teks identifiseer en verduidelik.		11.2.3.1 Kan die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings in 'n teks evalueer.		12.2.3.1 Kan die sosiokulturele en politieke waardes, houdings en oortuigings in 'n teks evalueer.	
10.2.4.2.2 Kan die boodskappe en temas in 'n teks identifiseer en verduidelik en die verband met geselekteerde uittreksels aantoon.		11.2.4.2.2 Kan die boodskappe en temas interpreteer en evalueer en die verband met geselekteerde uittreksels aantoon.		11.2.4.2.2 Kan die boodskappe en temas interpreteer en evalueer en die verband met geselekteerde uittreksels en die teks as geheel aantoon.	
Totaal Tel die punte uit 7 vir elk van die 7 AS'e hierbo op en deel deur 7 om 'n gemiddelde prestasievlak te bepaal.					

Vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelike prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Algemene assesseringsrubriek: die resensie

	7	6	5	4	3	2	1
Navorsing	Het al die inligting wat vereis is in resensie ingesluit, asook 'n foto of kopie van buiteblad.	Het inligting wat uit die boek bekom kon word, neergeskryf maar het nie 'n foto van die buiteblad ingesluit nie.	Het inligting wat uit die boek bekom kon word, neergeskryf maar het nie moeite gedoen om die inligting oor die prys en plek waar boek gekoop kan word, in te sluit nie.	Kon inligting vind, met 'n bietjie hulp.	Het nie al die inligting ingesluit wat vereis word nie.	Het baie hulp benodig om inligting te vind.	Kon geen inligting vind nie, selfs nie onder toesig nie. Beskikbare inligting is nie doeltreffend gebruik nie.
Ontleding van inligting	Het inligting krities en met gemak ontleed. Uitstekende konsepsuele ontleding, gefokusde werk.	Het inligting krities en met gemak ontleed.	Het inligting krities ontleed.	Het inligting met beperkte tekortkominge ontleed. Toon begrip.	Het inligting met hulp ontleed. Toon 'n mate van begrip.	Het dit moeilik gevind om inligting te ontleed. Ontleding is oppervlakkig en swak georganiseer.	Was nie in staat om inligting te ontleed nie.
Ontwerp en voorkoms van die resensie	Pragtige, netjiese produk met foto en meer as ses grafiese elemente en skeppende lettergebruik.	Pragtige, netjiese en kleurryke produk met ten minste vyf grafiese elemente en skeppende lettergebruik.	Netjiese en kleurryke produk met ten minste vier grafiese elemente.	Netjiese produk met drie grafiese elemente. Doeltreffende gebruik van kleur. Het bietjie hulp benodig met die ontwerp van die taak.	Netjiese produk, grafiese elemente ingesluit, maar kleur is nie doeltreffend gebruik nie. Het bietjie hulp nodig gehad met die ontwerp van die taak.	Het hulp benodig vir die ontwerp en uitleg van die produk. Het dit moeilik gevind om die doeltreffende gebruik van ontwerpelemente te snap, selfs met hulp.	Onvoldoende, verwarrende en vervelike produk. Geen begrip hoege-naamd van ontwerpelemente wat gebruik moet word om 'n aantreklike produk te skep nie.
Taalgebruik in die resensie	Het skeppende en taalkundig korrekte taal gebruik.	Het taalkundig korrekte taal gebruik.	Het taalkundig korrekte taal gebruik.	Die taal was meestal korrek.	Het bietjie hulp benodig vir die skryfproses.	Het baie hulp nodig gehad vir die skryfproses en die insluiting van toepaslike inligting.	Kon nie die taak skryf nie. Gepoogde skryfwerk op 'n baie lae standaard in terme van fokus en grammatika. Kon nie die taak voltooi nie, selfs met hulpgewing.

Fokus	Het deurentyd op die gegewe take gekonsentreer. Het instruksies gevolg en meer as wat nodig was, gedoen.	Het deurentyd op die gegewe take gekonsentreer. Het instruksies gevolg.	Het op die gegewe take gekonsentreer.	Het meestal op die gegewe take gekonsentreer.	Het instruksies met hulp gevolg.	Het soms afgedwaal en moes aangemoedig word.	Het dikwels afgedwaal. Geen duidelike organisering of visie nie. Moes deurlopend aangemoedig word.
Tydsbestuur	Het die resensie uitstekend voltooi, voordat die spertyd om was.	Het die resensie doeltreffend voltooi, voordat die spertyd om was.	Het die resensie onafhanklik voltooi binne die gegewe tyd.	Het die resensie binne die gegewe tyd voltooi, met 'n paar tekortkominge.	Het die resensie met 'n bietjie hulp in die gegewe tyd voltooi.	Het baie hulp nodig gehad om die resensie in die gegewe tyd te voltooi.	Het die resensie nie in die gegewe tyd voltooi nie.

Vlakke: 7 Uitmuntende prestasie; 6 Verdienstelike prestasie; 5 Bevredigende prestasie; 4 Voldoende prestasie; 3 Gemiddelde prestasie; 2 Basiese prestasie; 1 Ontoereikende prestasie

Assessering vir EAT, Graad 10–12

Assessering vir Aktiwiteit 2.1: Die voorblad en Aktiwiteit 2.2: Die titel en flapteks

EAT Graad 10–12							
LU3: Die leerder is in staat om vir 'n wye verskeidenheid doeleindes en teikengroepe te skryf en aan te bied deur konvensies en formate gepas vir verskillende kontekste te gebruik							
Dit is duidelik wanneer die leerder die volgende kan doen.	7	6	5	4	3	2	1
AS3.1.2 Identifiseer die teikengroep en spesifieke doel:							
• beskryf hoe die omslagontwerp 'n leser uitnooi om te lees							
• beskryf hoe die titel die leser uitnooi om te begin lees							
• bespreek hoe die flapteks beperkte inligting gee om die leser se aptyt te wek							
• bespreek waarom die boek hom/haar fassineer of nie.							
AS3.1.3 Identifiseer tekssoorte:							
• kan die styl van die flapteks identifiseer							
• kan die “naelbyters” in die flapteks identifiseer							
• begryp hoe die illustrasie die toon aangee en atmosfeer skep							
• kan die hoofkarakters en die belangrikste fokuspeunte van die ontwerp identifiseer							
• kan die verband tussen die titel, die flapteks en die ontwerp-elemente bespreek							
• kan die omslagontwerp, titel en flapteks identifiseer as advertensietekste.							

LU2: Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer.							
AS 2.2.1 Kan toepaslike inligting en besonderhede in tekste vind:							
• kan afleidings maak oor die verhaal deur die flapteks te lees							
• kan voorspellings maak oor die verhaal deur die flapteks te lees.							
AS2.2.10 Kan persoonlike response op tekste gee en motiveer:							
• kan verduidelik wat die impak van die omslag op hom/haar is en of hy/sy die boek juis om hierdie rede wil lees of nie							
• kan verduidelik wat die impak van die flapteks op hom/haar is en of hy/sy die boek juis om hierdie rede wil lees of nie.							

Assessering vir Aktiwiteit 4.5: Dagboekinskrywing

EAT Graad 10–12							
LU2: Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer.							
LU3: Die leerder is in staat om vir 'n wye verskeidenheid doeleindes en teikengroepe te skryf en aan te bied deur konvensies en formate gepas vir verskillende kontekste te gebruik.							
	7	6	5	4	3	2	1
Struktuur:							
korrekte formaat vir dagboekinskrywing (datum, "liewe dagboek", aanhef)							
in die direkte rede geskryf.							
Inhoud:							
het die vereistes van die vraag begryp – Katie se gevoelens by die eerste geleentheid verskil waarskynlik aansienlik van haar gevoelens by die tweede inskrywing							
het kontekstuele verwysings na die letterkundeteks ingesluit.							
Styl:							
die woordkeuse toon Katie se verskillende emosies baie duidelik aan							
afwisseling in sinstipes sorg vir boeiende leesstof.							
Taal:							
korrekte puntuasie							
wye verskeidenheid figuurlike taal							
woordeskat.							
Beplanning:							
lewer bewys van prosesmatige skryfwerk.							

Assessering vir Aktiwiteit 4.7: Maak karakterkaartjies

EAT Graad 10–12							
LU2: Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer.							
Dit is duidelik wanneer die leerder die volgende kan doen.	7	6	5	4	3	2	1
AS2.2.5 Herken/verduidelik die skrywer/verteller/karakter se standpunt/perspektief en gee enkele bewyse uit die teks.							
• kan persoonlike besonderhede van karakters opnoem (ouderdom, lengte, voorkoms, sêgoed, gewoontes, stokperdjies en voorliefdes)							
• kan Frank fisies beskryf – sy adres, skool en finansiële posisie (milieu)							
• kan verduidelik hoe die verskillende karakters hulself aan die leser onthul							
• kan aanhalings uit die teks gebruik om die skriftelike werk te ondersteun.							

Assessering vir TAT, Graad 10–12

Assessering vir Aktiwiteit 4.5: Dagboekinskrywing

TAT Graad 10–12							
LU2: Die leerder is in staat om te lees en te kyk vir begrip, om krities te evalueer en om op 'n wye verskeidenheid tekste response te lewer.							
LU3: Die leerder is in staat om vir 'n wye verskeidenheid doeleindes en teikengroepe te skryf en aan te bied deur konvensies en formate gepas vir verskillende kontekste te gebruik.							
	7	6	5	4	3	2	1
Struktuur:							
korrekte formaat vir dagboekinskrywing (datum, "lieuwe dagboek", aanhef)							
in die direkte rede geskryf.							
Inhoud:							
het die vereistes van die vraag begryp – Katie se gevoelens by die eerste geleentheid verskil waarskynlik aansienlik van haar gevoelens by die tweede inskrywing							
begryp wat Katie se optrede motiveer en waarom sy so optree							
het enkele kontekstuele verwysings na die letterkundeteks ingesluit.							
Styl en taal:							
die woordkeuse toon Katie se verskillende emosies aan							
toepaslike idiomatiese taalgebruik							
korrekte punktuasie							
woordeskat.							
Beplanning:							
lewer bewys van prosesmatige skryfwerk.							

Assessering vir Aktiwiteit 4.12: Mondeling

Prestasievlak	1 Ontoereikende prestasie 0–29%	2 Basiese prestasie 30–39%	3 Gemiddelde prestasie 40–49%	4 Voldoende prestasie 50–59%	5 Bevredigende prestasie 60–69%	6 Verdienselike prestasie 70–79%	7 Uitmuntende prestasie 80–100%
Uitspraak	Swak	Beperk	Voldoende	Redelik	Goed	Baie goed	Uitstekend
Gebruik van stemtoon, tempo, oogkontak, liggaamshouding	Swak	Beperk	Voldoende	Redelik	Goed	Baie goed	Uitstekend
Organisering en relevansie van inligting	Swak; onsamehangend	Grootliks onbevredigend; soms deurmekaar	Nie altyd bevredigend nie; nie altyd logies nie	Bevredigend; soms breuke in logika	Goed; ontwikkel logies	Baie goed; logiese ontwikkeling	Duidelik; logiese samehang
Taalgebruik	Swak	Grootliks onbevredigend	Nie altyd bevredigend nie, maar wel voldoende	Bevredigend: redelike gebruik van idiomatiese uitdrukkings, redelike beheer van tyd (hede, verlede, toekoms)	Goed: goeie gebruik van idiomatiese uitdrukkings, beheer van tyd, goed voorbereid	Baie goeie taalgebruik: was goed voorbereid	Uitstekende taalgebruik, was baie goed voorbereid
Akkuraatheid van aanbieding en inligting	Onakkuraat en irrelevant	Meestal onakkuraat en irrelevant	Beperkte akkuraatheid en relevansie	Redelike mate van akkuraatheid; nie altyd relevant nie	Hoë mate van akkuraatheid; hoofsaaklik relevant	Baie akkuraat; relevant	Vlak van akkuraatheid baie goed; baie relevant
Punt uit 20	1–5	6–7	8–9	10–11	12–13	14–15	16–20

Assessering vir Aktiwiteit 4.13: Die resensies (woordeskat)

Prestasievlak	1 Ontoereikende prestasie 0–29%	2 Basiese prestasie 30–39%	3 Gemiddelde prestasie 40–49%	4 Voldoende prestasie 50–59%	5 Bevredigende prestasie 60–69%	6 Verdienselike prestasie 70–79%	7 Uitmuntende prestasie 80–100%
Taalvaardigheid	Swak	Beperk	Voldoende	Redelik	Goed	Baie goed	Uitstekend
Akkuraatheid	Onakkuraat	Meestal onakkuraat	Beperkte akkuraatheid	Redelike mate van akkuraatheid	Hoë mate van akkuraatheid	Baie akkuraat	Vlak van akkuraatheid baie goed
Punt uit 20	1–5	6–7	8–9	10–11	12–13	14–15	16–20

Bronne

- Alexander, S. 1994. “Resensie van *Die duiwe van Botala*”. Namibian Broadcasting Corporation, Junie 1994
- Broodryk, J. 2004. *Oeboentoe sê Afrika sê*. Ubuntu School of Philosophy, Waterkloof
- Departement van Onderwys. 2007. *Curriculum Statement Grades 10-12 (General): Subject Assessment Guidelines for languages (January 2007)*. www.thutong.org.za
- Departement van Onderwys. 2002. *Herstene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R-9 (Skole) Tale, Afrikaans – Eerste Addisionele Taal*. www.thutong.org.za
- Departement van Onderwys. 2002. *Herstene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R-9 (Skole) Tale, Afrikaans – Huistaal*. www.thutong.org.za
- Departement van Onderwys. 2002. *Herstene Nasionale Kurrikulumverklaring Graad R-9 (Skole) Tale, Afrikaans – Tweede Addisionele Taal*. www.thutong.org.za
- Departement van Onderwys. 2003. *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10-12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Eerste Addisionele Taal*. www.thutong.org.za
- Departement van Onderwys. 2003. *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10-12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Huistaal*. www.thutong.org.za
- Departement van Onderwys. 2003. *Nasionale Kurrikulumverklaring vir Graad 10-12 (Algemeen) Tale, Afrikaans – Tweede Addisionele Taal*. www.thutong.org.za.
- Le Roux, M. 1994. “Juwel van ’n jeugboek”. *Die Burger*, 1 Februarie 1994
- Le Roux, M. 1994. “Multikulturele jeugboeke”. Afrikaans Stereo: Skrywers en Boeke
- Murray, J. 2006. “Engela van Rooyen aan die woord”. Persoonlike onderhoud
- Rickert, R. 1994. “Resensie van *Die duiwe van Botala*”. *Die Suid-Afrikaan DSA en Boeke-Bylaag tot Die Suid-Afrikaan*, Februarie/Maart 1994
- Steenberg, E. 1994. “Spanning en intrige, tog is storie nie primêr nie”. *Beeld*, 14 Maart 1994
- Tucker, N. & Eccleshare, J. 2003. *The rough guide to books for teenagers*. Rough Guides Ltd., Londen.
- Van Rooyen, E. 1993. *Die duiwe van Botala*. Tafelberg-Uitgewers, Kaapstad.

Die skrywer van die gids

Nadat hy in 1966 'n Honneursgraad in Nederlands en Afrikaans aan die Universiteit van Stellenbosch behaal het, het Johan Murray onder andere by *Die Burger*, *Beeld*, *Rapport* en *Insig* gewerk, en was twee jaar lank in die redaksie van Tafelberg-Uitgewers. Hy het ook Afrikaans as tweede taal onderrig by privaatskole. Die laaste was by St Barnabas College in Bosmont, Johannesburg, waar hy Barrie Hough opgevolg het. Leerlinge van alle rassegroepe was daar welkom. Dit was in die jare tagtig toe klasse soms weke lank geboikot is, en die leerlinge aan protesaksies deelgeneem en deur die polisie gejaag of aangehou is. In 1991 behaal Johan die graad MA in kliniese sielkunde aan die Randse Afrikaanse Universiteit en gee tot met sy aftrede klas in sielkunde op die Sebokeng-kampus van Vista Universiteit. Hy woon tans op Groot Brakrivier naby Mosselbaai.